DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

geçen yüzyılın ortasında

çocukluk nesneleri

SERHAN ADA

DENEME §

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SERHAN ADA

1955'te İzmir'de doğdu. İlkokula Karşıyaka'da, "Cumhuriyet"te başlayıp "Ankara"da bitirdi. Bayrak törenlerine, tören geçitlerine trampetçi, bayrak tutucu olarak katıldı. İlk Giritçe maniyi dedesinden duyup belleğine kaydetti. Şiir kitapları *İlan-ı Şiir* (1995) ile *Üç Fiiller Kitabı* (2012) Yapı Kredi Yayınları'ndan çıktı. Dergilerde, kitaplarda sanat yazıları, denemeleri yayınlandı. Sadece 9 sayı çıkan FOL'a yayın kurulunda ve yazılarıyla katıldı. 1997-2010 arasında Radikal gazetesinde "İnce/Uzun" başlığıyla şiirle köşe yazısı arasındaki sınırlarda dolaştı. Etel Adnan'ın *Arap Kıyameti*'ni (2012, Metis) Fransızca'dan, Raffaele Gianighian'ın *Hodorçur, Vatanını Arayan Bir Gezginin Seyahati*'ni (2016, İletişim) İtalyanca'dan çevirdi.
22 yıldır İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde çalışıyor; sanat kuramı, kültür politikası üzerine dersler veriyor. Silahtarağa Elektrik Santrali, santralistanbul'a dönüşürken kurucu direktörlüğünü yaptı. Fırsat buldukça deftere, kâğıda yazmaya devam ediyor.

AHMET DOĞU İPEK

1983'te Adıyaman'da doğdu. Genellikle çiziyor ve boyuyor, ara sıra da yontuyor. Çizgilere, nesnelere, siyaha ve toprağa düşkün. Bugüne kadar 'Çokluk', 'Günler' ve 'Aşı' isimli 3 kişisel sergi gerçekleştirdi. İstanbul'da yaşıyor ve çalışıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

geçen yüzyılın ortasında

çocukluk nesneleri

SERHAN ADA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yayın No **1901**
Deneme **114**

Geçen Yüzyılın Ortasında Çocukluk Nesneleri
Serhan Ada

Kapak tasarımı: Emir Tali
Sayfa tasarımı: Muzaffer Aysu

Serhan Ada'nın sesinden dinleyerek karalayan:
Ahmet Doğu İpek

Grafik uygulama: Ayşe Bozkurt

© 2019, Serhan Ada
© 2019, bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Kasım 2019

ISBN: 978 - 605 - 185 - 448 - 9
Sertifika No: 43949

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 45099
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
www.facebook.com/everestyayinlari
www.instagram.com/everestyayinlari

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

Deniz Banyosu Demiri 15

Berber Perdesi Boncuğu 21

Bisküvi Banılmış Portakal Suyu 27

Ucu Yumurta Kabuklu Çiçek Çıtası 33

Gece Lüferinin Lüks Lambası 37

Boş Arsanın Betonyeri 43

Üst Kattaki Kara Kitaplık 49

Palmiye Meyvesinden Mermi 55

Sokağa Bakan Ayran Barı 61

Bisiklet Tamircisinin Nikelajı 67

Pirinç Oval Doktor Tabelası 73

Gri, Kaba Karton Ayakkabı Kutusu 79

Bir File İçinde İki Çeyrek Kalıp Buz 85

Ucu Topuzlu Frijder Kolu 91

Ortası Yaldızlı Radyo Düğmesi 97

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Di Pietro Apartımanının Nemli Kuytusu.....103

Gece Yanarak Uçan Leylek Kanadı.....109

İpek Böceğinin Merserize Yumak Kutusu.....115

Meşinden, Askılı Bel Çuvalı.....121

Merdiven Altında Bir Çift Kara Çizme.....127

Kuşe Kağıtlı Dergi İçinden Çıkan Patron.....133

Kırık Kapaklı Pembe Pudriyer.....139

Hayıt Çatalından Sapan.....145

Beyaz Önden Cepli Şifalı Su Önlüğü.....151

Dört Ortalı, Kareli Harita Metot/Temiz Defteri.....157

Doğru Cevabı Bulunca Yanan Işık.....163

Hava Durumunu Haber Veren Dağ Çatalı.....169

Gazoz Büfesi Üzerinde Yanan Mavi Floresan.....175

İçinde Deniz Kızı Süzülen Bayram Çadırı.....181

İncileri Çıkarılmış Parlak Deniz Kabuğu.....187

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GEÇEN YÜZYILIN ORTASINDA ÇOCUKLUK NESNELERİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Baskıya Giderken

Nesneleri yazmaya girişirken ne yazayım diye hiç düşünmedim. Bir yerlerde öylece duruyorlardı. Yazılmayı bekler gibi. Yazarken, nesne hallerinden hiç çıkmadılar. Yazarken, onları hiç görmemiş olanların zihninde nasıl şekilleneceklerini düşünmekten de kendimi alıkoyamadım.

Sonra Ahmet Doğu İpek'le konuştuk. Nesnelerden önce hayattan, sanattan, insanlardan, dereden tepeden. Ahmet nesnelerin metnini okuduktan sonra, üzerine hiç konuşmadık. Ona hiçbir şey tarif etmedim. Benim okuyup sesimi kaydettiğim nesneler metnini dinleyerek çizimleri o yaptı. 50 yıl öncesinden gelip metin olan, yazıya dökülen "bellekte nesneler", "zihinde nesneler" olmaktan geçip Ahmet'in eli ile "görünen nesneler"e dönüştüler.

Ahmet'le ikimizin yanyana gelmeden, nesneleri düşünerek birer ucundan yaptığımız bu kitabın kendisi de sonunda bir nesneler metni olmaktan çıkıp düpedüz bir Nesne oldu.

İstanbul, Ekim 2019

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BAŞLARKEN

Berlin'deki o eve daha ben gitmeden mavi altın yaldızlı, bez ciltli defteri hediye bırakan arkadaşım C. Merkel'e şükranla

Okumadan yazmak olmuyor. Benjamin'in çocukluğunu, 1900'ü, Berlin'i okumasam böyle bir işe kalkışır mıydım, bilmiyorum. Belki de aklımda olan, o parça buçuk şeyler, öyle parçalı halleriyle kalırdı. Belki de parçacıklar, handiyse 10 yılı aşkın zamandır yazmakta olduğum, siyah lastikli defterdeki kelimeler arasına sıkışır, tıkışır, kendilerine ancak birer kelimelik yer bulurdu.

Okudum ve girişle yazmaya başladım. Yazıp bitirdikten sonra -ki yazı bitmez- kapısını örüp arkamdan kapatıp çıkabilirdim. Kimbilir kaç defa, bitene kadar, giriş-çıkışlarını, en baştan zora soktum.

Zorlukları sıralamak zorluğu kolaylaştırır mı? Kolaylaştırmasa bile, yola cılız bir ışık tutsa bile, yeter.

Benjamin'i okuduktan sonra, yazdığı, düşündüğü dilde olmasa bile, onun yazdığından bir mesafe uzaklaşıp gölgesinden kaçınarak yazmak bir zorluk. Denenebilir, hatta başarılabilir. Başarılanın onun gölgesinde kalacağını bile bile.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zorlukların bir diğeri, nostalji kapanı. Kökü, "geri dönüşün acısı" (*nostos algos*) ise nostaljinin, aynı zamanda geri dönememenin acısı olduğu da düşünülemez mi? En doğrusu, dönüşün başındaki geri'yi kaldırıp gerisini, yani dönüşle acıyı, olduğu gibi bırakmak olmalı.

Yarım yüzyıl ne ki? Koca bir ömür.

Bu zorlukla yüzleşmeden elli sene önceyi yazmak mümkün mü? Yazı, her zaman mümkün olanın, imkân dahilinde kalanın güvenli topraklarında dolaşmıyor neyse ki.

Zorluklara gelince...

En büyüğü geçmişe zoom yapmak. Bugünün düşünceleri, düşünce dili ile geçmişe, geçmişteki çocuğun gözlerine yaklaşmak. Bu zorluk her aşamada kendini gösterecek ve kaçılamadığı, kaçınılamadığı, kaçınılsa bile yakalanıldığı her fırstta görülecek olan zorluk. Yazının bunun için icat edeceği çare bir tür *mimesis* olabilir. Elli yıl önceki çocuğun kelimelerine müracaat etmek. Bu da bir imkân. Ancak, sonuçta ortaya çıkacak olanın okunası olması, yazıya benzemesi düşük ihtimal. Öyle ise, yazan özne ile yaşanmış nesne (çocukluk ve ona dair bellekteki her şey) arasında fasılasız bir zoom, geniş açı, gidiş-geliş kaçınılmaz demektir. Bunu bilmek, yazma sancısını arttırmaktan başka bir işe yarar mı sorusu da caba.

Bir başka zorluk da bellekteki delikler. Amaç, Proust efendinin yaptığı gibi, yitik zamanı, artık hangi kuytuda duruyorsa, tel tel toplayıp "kâğıt üzerinde" yeniden kurmak değilse, belleğin edeceği, en umulmadık şeyleri tutmuşken, en vazgeçilemeyecek olanları atması gibi ve daha nice oyunlara açık olabilmek. Aksi, sonu gelmeyecek bir silkelenmeyi göze almakla olabilir ancak. O zaman, ister istemez olacak boşlukların nasıl dolacağını bilmeden başlamak zorlukların en cilvelisi olmalı.

Şu da var: Elli yıl öncesinin nesneleri, oyuncakları, evleri, kitapları el altında ya da kayıtlı değilse, yazmaya kalkışmak yaman iş. Olsa bile, bir yerlerde dururken bulunsa bile, onlardan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vazgeçerek yola koyulmak ancak zorluk katsayısını arttırmak olabilir. Bu da denenebilir. Aslolan, nasıl olursa olsun, yazının, ister deftere, ister bir kâğıt parçasına yazılsın, araştırma -ama nasıl- olmadan (var) olup olamayacağı.

Zorluklar çoğalarak gider, bitmez. Hepsini bulup sıralamak girişi büyütüp yazının alanını daraltmaktan başka işe yaramaz. Ne yapılırsa yapılsın, yol boyunca yenilerinin çıkmasının önüne geçilemez.

En iyisi, girişi girişte bırakmak.
Kesin olan, okunmadan yazılamıyor.

Berlin, Haziran 2014

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Deniz Banyosu
Demiri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tek merkezden çıkıp çeyrek yaya doğru açılan oklar. Yayı da delip boşluğa uzanıyorlar. Ortadaki en uzunları olmalı. Güneş ışınları. Eğer öyle bir şey var ise, o, bu demirler olmalı. Her bir ok-ışın iki parmak kalınlığında. Demiri döğen ustanın okun ucunu bunca zarif yapmasına bakılırsa, san'atı esaslı tezgâhta öğrenmiş olmalı. Ucuna bol deniz kumu katılmış rıhtım betonuna sapasağlam tutturulması ise taşla demirin birbirine, ayrılmamacasına, nasıl kaynatıldığını görerek bilmiş bir mimarinin mirası olabilir. Ne olurlarsa olsunlar, bir nesne, kullanışı, işlevi olan bir şey olmadan önce bir imge, bir simge, uzaklara, başka dünyalara dair bir işaret, çokça da bir hayal çağrışımı idi bu demirler.

"Banyolar"dan bahsedildiğini, bütün bir geçmiş özlemi, eski günler nostaljisi olmaktan çok, müreffeh zamanların, bitmiş zenginliklerin bir anlatısı olarak duymam, demirlerle ilk tanışmamdan epey sonradır. Hem de hep öyle çoğul kullanımlarıyla. Birden fazla olmalarından ziyade, daha ilk yapıldıkları vakitler, o işin -denizle ilgili, yüzme faaliyetinin etrafında dönen, ama ondan çok daha başka ve çok daha fazla şey demek olan o tenezzüh faaliyetinin- daha ortaya çıktığında, Fransızca olarak, "*les bains*"den (banyolar) doğrudan tercüme edilmiş olmasındandır muhtemelen. [Artık yerinde yeller esen, Venedik'in Lido'sundaki o oteli, "*Hôtel des Bains*"i, Visconti'nin unutulmaz çöküş estetiği filminin karakter-mekânı olarak gördüğümde bunu sezmiş olmalıyım. Tam da ayırdına varmadan.] Ege'de, içine doğduğum o coğrafyada, pek çok şeyin zaten çoğul olarak söylenegeldiğini anlamam ise çok daha sonra.

Banyolar, sahil köşklerinin ayrılmaz birer parçası, olmazsa olmaz mütemmim cüzleri imiş, öyle anlaşılıyor. Kimbilir hangi Batı ülkesindeki mimariden esinlenerek yapılmış o var-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lık timsali konutlara da -denizle aralarında atlı tramvay yolu bulunmasından belki- "yalı" değil de "köşk" denmesi dikkat çekici. [Kelimelerin anlam köşelerinin yuvarlanıvermediği zamanlar...] Denizin hiç kimsenin malı olmaktan çıkıp özel mülkiyete konu olması, kapısı, kilidi filan olan bir sahiplenme ve kullanım yeri olması hiç kimsenin ilgisini ve tepkisini çekmemiş sanki. Banyolardaki hayatı merak etmenin tam aksine. Köşk sahipleri belki de banyoları için kira dahi ödemişlerdir bir yerlere vaktiyle.

Köşklerden pek azı olduğu gibi duruyor, onların içinden çok çok azı da kullanılıyordu. Gerçek sahipleri ya diyardan ya da büsbütün dünyadan göçüp gitmiş olmalıydı. Yine de bahçelerindeki bitkilerin ve asıl ağaçların bakımlı olması önlerinde durup bakılacak kadar ilgi çekiyordu. Birileri o vefalı bahçıvanlara düzenli ödeme yapıyordu kuşkusuz. Henüz müteahhit apartmanları bitmeye başlamamış olsa da -sahi ilki tam olarak hangi tarihte yapılmıştı?- Deniz Bostanlısı yönüne, Perili Ev'e doğru giderken, Amerikan tarzına özenen villaların o sıralarda görünmeye başladığından eminim. Diğer uçta, tersaneye doğru giderken, en yükseği üç-dört katlı, orta sınıf sahil apartmanlarının durmakta olduğu da kesin.

Demirler sahilin sınır işaretleriydi. Zaman içinde sayıları azalmış, seyrekleşmiş olsalar da. Yüksek rıhtımın hemen aşağısında -aşağıda, çünkü denize birkaç basamakla ya da bir hamlede atlayarak "inmek" gerekiyordu- gerçek deniz kıyısı vardı. Bir kabuklar ve atıklar şeridi. Kumla karşılaştığımı hatırlamıyorum, varsa bile ya görülür ya da hissedilir değildi; olsa, mutlaka ayakkabıların ıslanmasıyla ilgili uyarı almış olurdum. En çok da yengeççikler -nedense hep kaçışma telaşında gibiydiler- ve şeytan minareleri. Bu sonuncuların içlerine

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

saklanan yaratıkları seyrek olarak dışarı çıkmaya cesaret eder, kabuklar sevilip eve götürüldülerse eğer, konuldukları yerde, o minarenin dibinde, tuzlu, kurur kalırlardı. Çeşit çeşit midye, deniz yaratığı kabuğu toplamak da kırlara çıkıldığında papatya toplamak kadar adettendi.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Berber Perdesi Boncuğu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Perde pencere değil, kapıya asılı. Sadece yaz aylarında. Başka bir yerde rastladığım bir şey değildi. Ne işe yaradığını bilmemek bir yana, bir işe yaradığına dair en ufak bir fikrim dahi yoktu. Dükkâna girerken elinizle perdeyi ayırıp kendinize geçecek yol açmanız gerekiyordu. O, arkanızdan, şakırtıyla eski haline dönüyordu. Sonra da kendini rüzgârın şiddetine bırakarak şakırtılı müziğine devam ediyordu. Ahşap tanelerden oluşan diziler halindeki o dükkân kapısı perdesi. Ahşap tanelerin arasına mavi, masmavi, dikkati çekmemesi mümkün olmayacak kadar cart mavi, mavinin en gözalıcısından boncuklar serpiştirilmiş. Belki tek tük beyaz ve kırmızı -beyaz yoksa da mutlak kırmızı- püskülleri de vardı. Sıradan berber dükkânını sıradan ayıran o kapı perdesiydi. İlle de o boncukları. Mavi ise de ille o mavi.

Berberlik san'atı belki de yüzlerce yıldır sadece şekilde değişmiş olmalı. Köy kahvesinin sandalyesinde, çınarın altında oturan adamı, çantasından çıkardığı iki makas, bir peşkir, ustura ve perdahla tıraş eden o seyyar berberi gördüğümde bunu anlamıştım. İşini bitirdikten sonra, saç-tüy-kıl çöpünü toplamayı ihmal etmiyordu. Onun eksik bıraktığını da rüzgâr tamamlıyordu gerçi. Dükkânlarda ise durum farklıydı. Tıraş olmaktansa, tıraş seyretmek ve gazete okuyormuş gibi yapıp berber-müşteri sohbeti dinlemek çok daha eğlenceliydi. Konu da çoğu zaman futbol, bazen de siyaset olarak belirlenmiş gibiydi. Seyrek olarak mahalle dedikodusu ya da nedense hep pipiyle ilgili -belki de berberlerin eskiden usturalarını sünnette kullanmasından-, tenasüle değinildiği de vaki idi. Sohbet arasında berber makasının havada ve seri şekilde birkaç kez boşa şaklaması yegâne müzikti.

Mahmut Usta'nın boncuklu perdesi ise farklıydı. Muhtemelen rastgele seçilip alınmış bu nesnenin başta yaz hayatının

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vazgeçilmezi kara sinek, her türlü uçan varlığın dükkâna girişini önlemek ve daha vantilatörün ortalarda pek görünmediği o günlerde, mekânın içinde hava akışını sağlamak işlevine sahip olduğunu ise daha sonra ve ancak sorarak öğrenecektim.

İlk kez berber koltuğuna ne zaman oturduğunu kim hatırlar? Kesin olan -ayarlı koltuklar henüz icat edilmemiş olduğundan- koltuğun ortasına eğreti konulmuş bir rahlenin -ki o da sağa sola kıpırdar durur- üzerine oturup tıraş olmak zorunda kalınmış olunmasıdır. Tıpkı hamamdaki gibi. Mahmut Usta'ya ilk gidişimde -el tutarak da olsa- yürüyebilecek kadar büyüktüm. Beni şakırtılı perdenin mavi boncukları karşılamıştı. Sonra da Usta'nın badana boyalı denecek kadar bembeyaz saçları ve keskin Arnavut hatları. Berberler çocuklara şakalar yapar, adeta tıraşa ısındırırlar. O şaka yapmıyordu. Yaptıysa da belleğimde yapmadı olarak kalmış.

Artık ben mi başımı makasa göre çevirmek konusunda beceriksizdim, yoksa o, zaten kocaman elleriyle kavradığından, istesem de çevirememiş olduğumdan mıdır, usta rahlenin üzerinde duruşumdan hoşnut olmamıştı. Bunu da açıkça, elimden kim tutup getirdiyse -ki o da babam olmalı- ona öylece söylemişti. Kafamın şeklini armuta benzettiğinde, bunun iyi mi kötü mü olduğunu bilmeden [sonra, başka kimse bir daha armut benzetmesini yapmadı, ama benzetme de benim aklımdan çıkmadı] üzülmüştüm. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, çarşı caddesindeki topal çerezci, o zamanlar daha olmayan kaynanama küfrettiğinde olduğu gibi. Saç kesiminin nasıl olması gerektiğinin konuşulduğundan da neredeyse eminim. Hatta "alabrus" [doğrusunu artık biliyorum: "alabros", yani fırçalık!] kelimesinin ilk geçtiği günün de o gün olması muhtemel. Hani başın arkasındaki saçların

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mekanik kıtkıtla iyice ve kısacık tıraş edilmesinden sonra, nedense tepede bir tutam (fırçalık!) saçın bırakıldığı o kesim şekli. Belki de o nedenle -Mahmut Usta'nın suratsızlığı yüzünden- alabrusu hiç sevmedim. Sözüm geçtiği kadar da berberlere kestirmedim.

Kapıyı sinekten koruyup dükkânı serinleten perdenin o boncukları bu tatsızlıkların hepsini bağışlatabilecek kadar maviydi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bisküvi Banılmış Portakal Suyu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hiç içmedim. Banılan bisküvilerin eriyen parçacıkları içinde yüzmeye başladığında, o suya, portakaldan iyice uzaklaşıp bir tür ucuz pasta tadı, hatta çocukluğun ağız kokusunu bulaştırıyor olabilir. Asıl amaç, portakal suyuna batırılmış bisküvi elde etmekti besbelli. O dört-köşe şeye -şimdi yazdığım gibi- "bisküvi" (doğrusu yıllar sonra bir bilgiçlik hasılatı olarak dilime gelecekti; *bis-cuit*: çifte pişmiş) denmediğine eminim. (En yakın hali, başka dillerde yazılırken en sonda yer alan "t" sessizine bakılarak "bisküvit" ya da "püsküvit" olmak üzere, pek çok söylenişini duymak mümkündü.) İçi ince, yağlı kâğıt kaplı derin teneke kutular içinde ve kiloyla satıldığını yine o sıralarda görmüş olmalıyım.

Portakalların hangi aletle, nasıl sıkıldığını görmedim. Bahçeye bakan mutfaktaki masanın üzerinde bir bardak içinde portakal suyuyla yanında bir tabakta bisküviler bekliyor olurdu. Her gün. Öğle uykusu sonrası. Dört köşeli şeylerin üzerinde ne yazdığını hiç merak etmemişim. Edip de sorsam belki, "Beslen" ya da "Haylayf" cevabını alabilirdim. Ne yazılı olursa olsun, altındaki satırda "pötibör" [bunun "*petit beurre*": tereyağlı küçük bisküvi olduğunu kendi kendime bulup çıkardığımda, keşfimle pek böbürlenmiştim] ifadesinin bulunduğundan, bunu asla okumamış olsam da, eminim. Öğle uykusu sonrasına rastlayan bu işin saati de az çok belliydi. "Portakal suyuyla bisküviler annen-baban gelmeden bitirilecek!" Nazlanmaya kalkıştığımda gelen anneanne nakaratı aynıydı. O da anne-babadan almış olması muhtemel bir talimatı adeta kendi kendine tekrarlar gibiydi. Anne-baba aşağı yukarı 5.10 (sanki kulağımda böyle kalmış) vapuruyla geldiğine göre, portakal sulu bisküvi işine -bana göre, eziyetine- başlanması saat 4-4.30 arasında bir yerlerde olmalı.

Ev işlerine bir yardımcının olmadığı o günlerde (sonradan -çok çocuklu olduğunu nasılsa işittiğim ve gazoca-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğı üzerindeki kazanda kaynayan çamaşırları elindeki tahta parçasıyla karıştırır sonra da leğende yıkar haliyle gözümün önüne gelen- Halime yardımcımız olmuştu), anneannemin bir yandan babam hakkında söylene söylene, öbür yandan radyoda çalınan şarkılara yüksek sesle eşlik ederek yaptığı işlerin en önemlilerinden biri o ıslak ve tatsız şeyleri ağzıma tıkmaktı. O şeyleri yutmamanın bir yolunu çok uzun zaman aramıştım. Bu "yemem-yediririm" inatlaşmasının sonunda, bardağın dibinde azıcık portakal suyuyla tabakta yüzüne bakılmayacak vaziyetteki bisküvi kalıntıları kalırdı hep. Belki de annenanne, anne-babaya hesap verebilmek adına, her ikisini de çabucak çöpe boşaltarak izleri yokediyordu!

Daha sonra bir daha asla bisküvi yemedim. Yediklerimin sayısı aradan geçen senelerin sayısından çok daha azdır. Annemin, tarifini nereden bulduysa, kuru kahveciden aldığı kakaoyla yaparak naylon içinde buzluğa attığı mozayik pastanın içindeki kırıntılar hariç! Onu da yemekten ziyade, buzunun dumanı üzerinde tüterken kesmeyi sevdiğimi şimdi itiraf edebilirim.

Portakal suyu, galiba normalde istenmeyen şeyleri çocuklara yutturma aracıydı. Çelimsizim ve boyum yeterince uzamıyor diye başlatılan balıkyağı küründe de çorba kaşığı içindeki o ağır kokulu ve yoğun sıvının üzerine portakal suyu verilirdi. Hatır için bir tertip bitene kadar ya da bir sezon -yani koca bir kış boyu- gözlerimi kapatarak tahammül etmiştim. Sanırım, boy-kilo tablosunda bir kıpırdanma da görülmüştü. Gelgelelim, kürün tekrarı, ağzımın içindeki o tadı-ardından kutsal portakal suyu da gelse- öğürmelerin takip etmesine yol açıyordu. Israr, az daha ısrar, kusmayla sonuçlanınca konu kapanmıştı. Mamafih, bir müddet sonra, balıkyağının yerini bira maltı alıverdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Başlıktaki takdim-tehire ("portakal suyuna banılmış bisküvi" yerine "bisküvi banılmış portakal suyu") gelince. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, çarşı caddesine iskele tarafından girince sağ kolda yer alan tatlıcılardan biri, ilk miksır/şeykırı getirmiş olmalı ki, tavana iple asılı yuvarlak kartonda "muzlu süt" yazısı belirmişti. Sabahları kapımıza beygir sırtındaki güğümlerde getirilen süt, o vakitler ucuz olmalıydı, zira miksırda heyecanlı bir gürültüyle çalkalanıp hafifçe köpüren o içeceğin sütü bol, muzu ise seyrek olurdu. Portakal suyuna karşı muzun kolaycılığına her zaman prim vermiş bir çocuk olarak o şeyin adını "sütlü muz" olarak değiştirmiş, etrafımdakilere de -onları güldürmek pahasına da olsa- kabul ettirmiştim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ucu Yumurta Kabuklu Çiçek Çıtası

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sanki saksılar hep öyle olurmuş gibi. Bitki ya da çiçek, sarkarak büyüyen cinsten değilse, boy atması hep sorun olur. Yükseldikçe boynu bükülür, ağırlık merkezi içinde bulunduğu saksının dışına doğru kayar, giderek kendini yerçekimine bırakır. Bunun için, daha toprağın derinine kök salmadan önce, tam dibine boylu boyunca uzun bir çıta saplanarak ona bağlanıp tutunması sağlanır. Çiçek böylece payandası sayesinde serpilir.

Tren yoluna bitişik o evin balkonuna sıralı saksıların hepsi çıtalı idi. Ancak, onların benzerlerinden farkı, çıtalarının "şapkalı" olması idi. Her çıtanın tepesine, başaşağı yerleştirilmiş birer yumurta kabuğu konmuştu. Bununla da yetinilmemiş, saksıların gövdeleri -çoğunlukla sakız beyazı- deniz kabuklarıyla kaplanmıştı. Saksılarda hangi bitkiler-çiçekler vardı? Asıl neden saksıları böyle "donanımlıydı"? Kimselerin bu konuda bir şeyler fısıldadığını hatırlamıyorum. [Çiçekler arasında mutlak beyaz ve mutlak kırmızı sardunyalar olmalı, bir de kırmızı narin çiçekler açan uzun boyunlu kaktüsler varmış gibi geliyor bugünün gözüyle geçmişe bakınca.]

Yumurta kabuklarının korkuluk vazifesi gördüğünü, kuşların, ekinler için ve tabii çiçekler için en korkulu tehdit olduğunu, küçük Mustafa'nın (sonradan Kemal) Selanik'te yaz aylarında, dayısının çiftliğinde elinde bir değnekle ne yaptığını ilkokul kitabında okuyunca idrak ettim sanırım. Ama saksı gövdesine tutturulmuş beyaz kabuklar süs olmanın ötesinde ne idiler hâlâ bilmem. Galiba bilmek de istemem.

Arkası üç yol ağzına, cephesi tren yoluna ve tantanlara bakan o evde, babamın halalarının en küçüğü kocasıyla birlikte otururdu. Babam ve sayısız halaları... "En küçüğü kan kımızısı". Böyle bir şey kulağıma yerleşmiş. Çok tekrarlanmasından muhakkak. Sayıları kuşkusuz iki haneli olan bu hala-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ların en sona kalan, en küçük, üçünü yakından tanıyabildim. Ama ucu yumurta kabuklu ve çıtalı saksıların sahibi olanı en çelimsizleriydi. Üstüne üstlük duvar gibi de sağır. Küçük bir çocuğun hançeresinin onun çoktan tıkalı kulaklarına bir ses yetiştirmesi imkânsızdı. Ama o yine de aldırmaz, duymadığını anladığı kadarıyla alır ve oradan devam ederdi. Sanki belindeki önlüğü hiç çıkarmadan, sanki daha iyi duyabilecekmiş gibi, sol eli sol kulağının arkasında dolanır dururdu. Ellerinde dur durak bilmeden ayıkladığı otların kara-yeşil izleri ve bıçak çentikleri vardı hep.

Balkonun bir ucunda tuvalet, onun hemen yanında da (sanırım evin içinden de girilebilen) mutfak vardı. Nerede olsa o mutfaktan hiç çıkmıyormuş izlenimini veren hala, misafir çocuklara kahve fincanından biraz büyük fincanlarda, içine bolca süt konulmuş kahve ikram etmeyi hiç ihmal etmezdi. Ne sıcaklığına ne de -içine ne kadar şeker atılmış olursa olsun- acılığına alışamadığım o kahve hiç sormadan hemen önüme gelirdi. Maalesef ikramı geri çevirmek de adetten değildi.

Sanki hala ile kocası aynı günde ölmüşler gibi. O evin bir gün içinde boşalıverdiği hissi bende yerleşmiş. Ucunda yumurta kabuğu duran saksılardaki çiçekler kimlere, hangi evlere gitti? Merdivenlerin bittiği yerdeki pis kokulu kümesindeki tavukları oracıkta kesildi mi?

Paylaşımda babamın genç bir limon ağacını -ki bir varilin içine dikilmişti- tercih ettiğini çok iyi hatırlıyorum. O limon ağacı daha sonra taşındığımız tüm evlere bizimle beraber geldi. Giderek varilin içinden çıkarak arka bahçelerdeki toprağa yerleşti. Son olarak, annemle babam öldüklerinde, bütün bir apartmana yetecek kadar meyve verir haldeydi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gece Lüferinin
Lüks Lambası

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kayıklar peşpeşe dizilip çember oluyorlar. Bütün kasaba sakinleri biraraya toplansa dolmayacak kadar geniş sahil şeridinde, yürüyüşe çıkanlar ya da serinlemek üzere kıyı gazinolarında -ki buralara sonradan "çay bahçesi" ya da"kafeterya" denecektir- oturanlar, olup bitenin henüz farkında değiller. Bir anda müzik başlıyor! Dünyanın en gizemli ritm topluluğu. Balıkçılar ellerindeki sopalarla kayıkların dibine sırayla, şiddetle, ahenkle vurmaya başlıyorlar. Denizin şeytanlarını korkutup kaçırmak ister gibi. Duyan kulakların, gecenin o saatinde, kapkaranlık denizden gelen sesin gerçek olduğuna ihtimal veremediği bir ayin. Lüks lambaları da işte tam o anda yanıyor. Ritm çemberi beyaz ışık noktalarıyla aydınlanıyor.

Her biri körfezin ayrı bir noktasında işini tek başına ya da tayfasıyla beceren balıkçılar gece lüferlerinin peşinde, böyle karanlık bir cemaat oluyorlar. Bu işin, sesten korkup ışığa kaçan lüferi çemberin içine toplayıp kolayca avlamak için yapılan bir balıkçı imecesi olduğu anlatılsa da çocuk aklın buna inanası gelmiyor. Deniz canavarları açıklara kaçıştıktan sonra, narin denizkızı çemberin ortasında kurulan o yuvarlak ve kapkara sahneden başını çıkarıverecekmiş gibi.

Kabadayıların ortalıkta görülmediği zamanlarda, balıkçılar idareten ortalığa gözkulak olan vekiller durumundaydılar. [Yıllar sonra yüzme dahi bilmeyen Mardinlilerin midye toplama işini tümüyle üstleneceğini kim akıl edebilirdi?] Sayıları ve hatta plakaları dahil bilinen taksilerin kibarlıklarıyla meşhur şoförlerinin o "toplumsal işlevi" üstlenecek halleri yoktu. Bütün gün arabada -nedense hep çıplak ayaklı idiler; değillerse de, ayakkabılarının arkasına basma alışkanlıklarından olabilir, öyle bir izlenim bırakıyorlardı- pinekleyen faytoncular ise,- belki de söylenegeldiği gibi, içtikleri sıvılar ya da çektikleri dumanların etkisiyle- hep mayışmış olurlardı. [Kasabanın sınırını oluşturan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

karayolu hattının ötesindeki kulübelerinde atlarıyla yaşamak zorunda olan bu adamların yorgunluktan uyukladıklarını ancak bugün bilebiliyorum.]

Balıkçı kayıklarının bir kısmı doğrudan "vapor" iskelesinin ayaklarına bağlı dururdu. Bunlar, çoğu zaman, sadece av işinde değil, satışta da kullanılırdı. Tutulan balık daha karaya çıkmadan -ki çıktığında sepet dibine benzer düz, hasır tepsilerde sunulurdu- hatta daha sonra, henüz çırpınışları sona ermeden, kese kâğıtları içinde satılıp bitirilirdi. Balık evde yıkanırken kese kâğıdı da suda eriyip adeta akar giderdi.

En çok yenen, en bol bulunan, en lezzetli olduğu söylenegelen kefallerin adı lâğım kokusuyla anılmağa başladığında ben de yavaşça büyüyordum. Hatta balıkçıların durduğu -ama adı arabacılarla anılan- sokaktan babamın alıp getirdiği kefallerle ilgili olarak koku konusunun konuşulduğunu hatırlıyorum. O defa olmayabilir, bir defa, balıkların daha yenmeden çöpe gittiği de kesin.

Evlerde ceryan belli aralıklarla kesildiğinden, en az bir tane idare lambası demirbaş olurdu. Haznesinin gazla dolu durması ve fitilinin vakti gelince yenisiyle değiştirilmiş olması önemsenirdi. Dünyanın en lezzetli içme suyunun musluktan aktığı günleri, o suyun -artık ne demekse, "şehirsuyu" kesilerek- belli saat aralıklarında şişeler, sürahiler, güğümler dolsun diye verildiği günler izlemişti. Kesilen ve yeniden "verilen" suyun farklı seslerine kulaklarım aşinadır.

Lüks lambasına gelince, beyaz ve titremeyen ışığıyla idare'nin bir üst kategorisindeydi. Evlerden ziyade dükkânlarda, kamuya ait mekânlarda, yüksek tavanlara takılı çengellerin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ucunda dururdu. Beyaz ışığıyla sonradan kökü kazınamayan bir salgın halini alacak floresanın yolunu da o açmış olabilir.

Yine de en çok o gece lüferi ayinine yakışıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Boş Arsanın Betonyeri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bahçe içindeki iki tane dört katlı apartmanın arasında kalmış arsa. Apartmanlardan biri, önlü arkalı çift parsel üzerine inşa edildiğinden, hem sokağa hem de caddeye bakıyor. İki taraftan da demirden bahçe giriş kapısı var. Diğer apartman sadece sokağa bakıyor; arka parsele bir başka apartman yapılmış. Bunlar dört katlı ilk apartmanlar. Yüzyılın tam ortalarında yapılmış gibiler. Genel olarak ya yapan müteahhidin -ki çoğu zaman müteahhit de değil o, "kalfa"-ya da mülk sahibi ailenin adını taşıyorlar. Arsa o iki apartmanın ortasında bakımsız, tozlu, öylece duruyor. Caddeye de cephesi olan apartmanın -ki adıyla değil, ona sahip olan ailenin iştigal konusuyla "sucukçuların apartmanı" olarak anılırdı- altalta sıralanan vasistaslı pencerelerine ve arka duvarına bakıyor.

Bir köşede duran o demirden şeyin adının "betonyer" olduğunu öğrenmiştim. Herhalde beton "yediğinden" böyle deniyor olsa gerekti. Tekerlekli ayakları olan bir kaidenin üzerine oturtulmuş demirden koskocaman bir leğen. Lâkin ağız kısmı dibine göre daha dar. Bir ucundan tutup çevirince ekseni etrafında dönebiliyor.

Sokakta düzenli aralıklarla dut ağaçları, apartmanların tek ya da iki katlı evlerin ortasında durduğu bahçelerde başka meyve ağaçları, çardaklar olsa da, arsa ve betonyer en değişmez oyun alanı ve aracı idiler.

Betonyerin içine girip dengede durduktan sonra, biraz tehlikeyi göze alarak -hele sokak arkadaşları bir yandan çevirmeye uğraşıyorlarsa- aşağıya atlamak en heyecanlı oyundu. Salıncaktan bile önce. İçinde salıncağı olan bir park bulmak öyle kolay değildi. Herhangi bir oyuna başlamadan önce buluşma yeri betonyerin durduğu arsaydı. Oyunun ne olacağı bir yana, kuralları da burada kararlaştırılırdı. Her şey bitip de

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

değerlendirme vakti geldiğinde -kim ne mızıkçılık yaptı, kim hile denedi (ki bunların hepsinin hep bir ağızdan söylenen ayrı tekerlemeleri vardı)- son konuşmaların yapıldığı yer yine arsaydı.

Oyunların doğrudan sokağa taşması ise en son oldu. Arsa dönemi bitince, tüm bahçelerin sundukları, sonuna kadar değerlendirildikten sonra. Onların arasında bir tanesi vardı ki, arsa buluşmasından sonraki ilk uğrak yeri idi. Aşağıda, ortasında küçücük evin durduğu o kocaman bahçe. Bahçe ve ev sokağa göre alçakta kaldığından, kaldırımdan atlanarak içine girilebiliyordu. Cadde tarafında ise, evin karşısındaki ilkokula hemzemin bir kapısı vardı. Bahçenin, sokaktaki diğer daha küçük bahçelerle karşılaştırıldığında, öyle fazla ağaçlık olduğu da söylenemezdi. Ancak, çalıların arası oyunlar için gerekli kuytular bakımından hayli zengindi.

Asıl önemlisi, okudukları kitaplar -Tommiks, Teksas, Teks, Kinova ve Red Kit- kadar oyunları da kovboylar ve onların hesaplaşmaları, rol paylaşımları olan çocukların yaratıcılığı kadar bahçenin sahibi ailenin annesinin ve asıl babaannesinin hoşgörüsü ve ortalığı talan eden yumurcakları kendi iki oğullarından ayrı tutmamasıydı. Onlar, çocukların bağrışlarına aldırış etmeden, evin önündeki taşlıkta işlerine devam ederlerdi. Arada, oyun günü olmayan bazı tatil sabahlarında, evin önünde atletiyle otururken görülen baba da adının başındaki "Koreli" sıfatıyla anılırdı. Korelilerin çekik gözlü olduklarını böylece kavramıştım! [Babanın "Kore gazisi" olduğu ise neden sonra anlaşıldı.]

Bahçeye -o zamanlar "meşe" ya da "dringa" dediğimiz- bilye dışında oyuncak pek uğramazdı. Sokaktaki ve bahçelerdeki ağaçlar, oyunlara mekân sağladıkları gibi, oyuncak için her türlü malzemeyi de verirdi. En çok da palmiye dalları. Hele biraz

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kuruysalar, artık kılıç, tüfek, oyunda kazanmak için nasıl bir silâh kullanılacaksa o, evden bulunuveren bir bıçakla palmiye dalının kabuğu soyulduktan sonra, çocuğun becerisine göre yontularak üretilirdi. Kimi zaman, yapılan oyuncak pek alımlı ve dayanıklı çıkar, nice savaş atlattıktan sonra evde bir köşede kendine gururlu bir yer bulurdu. Seyrek olarak bir oyuncak arsaya, oradan da bahçelere tekrar inerse, günün sonunda sağlam olarak eve dönmesi mucize sayılırdı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Üst Kattaki
Kara Kitaplık

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Üst üste dört raf dizisi. Hepsi de neredeyse tamamen dolu. İnce tahtalardan yapılarak siyaha boyanmış ve üzerine parlak vernik atılmış. Kitaplar düşmesin diye arkasına -bunu ancak yerinden kalktığında, taşınma sırasında görmüştüm- çaprazlama çıtalar atılmış. Merdivenlerden yatak odalarının olduğu üst kata çıkıldığında [pek çok evin planlarını hatırlamıyorum ama bu ilkinin çift basamaklı girişinden, arka bahçedeki kümesin durduğu köşesine kadar tüm ayrıntıları hatırımda] iki yatak odasının ortasındaki duvara dayalı dururdu.

Kitaplık, raflarındakilerin ne olduğunu sırtlarından okumaya başlamadan önce, adına kitap denen nesneyi taşımaya yarayan bir şeydi benim için. Raflarda duran kitaplardan başka, üstü de bir nevi teşhir yüzeyi olarak işe yarardı. Heykeli hatırlıyorum. Bugün tam olarak tanımlaması zor, ancak çok belirgin bir görsel izlenim bıraktığı kesin. Kütahya türüne benzeyen ancak kalıptan çıkma -içi boş- seramik bir kadın heykeli. Pozu Eski Yunan'daki sayısız afroditi çağrıştırıyor. [Kadın heykellerinin kollarının, neden omuzbaşından hemen sonra kesik olduğunu öldüm Allah anlayamamışımdır. Hem Yunan'da hem Rönesans'ta erkek heykellerinin elleriyle yere göğe söz geçirmeye çabalayıp durduklarını düşününce daha da çok.] Ne kadar olduğunu çıkaramasam da kesinlikle giyinik. Üstelik giysileri de folklorik cinsten. Çocukluk ölçüsünü bugüne vurursam 25-30 cm yüksekliğinde diyebileceğim, "köylü-afrodit" heykel replikası kitaplık üstünün demirbaşıydı. Kitaplık mı daha erken çürüğe çıktı, yoksa heykelin mi başına bir şey geldi -irili ufaklı depremlerden birinde yerinden düşüp ortadan ikiye ayrılmış, sonra tutkal filan da tutmamış olabilir- emin değilim.

Kitaplık kesinlikle el ürünüydü. Babam kendisi yapmadıysa bile ucuzcu-tanıdık bir marangoza bir iyice tarif ederek yaptırmış olmalıydı. Üzerindeki siyah verniğe rağmen çivileri seçilebili-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yordu. "Hazır alınmış" olmadığı belliydi. Okumayı (zorlukla) söktükten sonra, raflarda duran kitapların sırtlarına bakmağa başlamıştım. En çok Varlık Yayınları... Pek çoğu cep kitabı boyutlarında ve tercüme edilmiş şiir, roman ve hikâyeler. Alt raflarda "doğru yaşama" tarifleri veren ve o sıralarda da çok satan "iyi insan, iyi vatandaş" türünden şeyler, muhtemelen bir-iki Dale Carnegie.

Ağırlıklı olarak ateşli hastalıklara yakalandığımda vakit geçirme malzemesi olarak ya da çok daha sonra, yaz tatili okuması için bana alınan kitapların kara kitaplıkta yeri yoktu. Hepsi odamda bir yerlerde dururdu. Sadece, arsanın yanındaki o dört katlı apartmanın üçüncü katındaki, cadde tarafına bakan daireye taşındığımızda, yan apartmandaki komşuların oğlu üniversite okumaya Avusturya'ya [petrol mühendisi olmak için oraya mı gidiliyordu?] gittiğinde, onun boşaltılan odasında duran eni konu mobilya, camlı üst dolabı filan olan çalışma ünitesi -ona "kitaplık" denip geçilemezdi-, hem de cevizden, gelip benim odama yerleştiğinde kitaplarımı koyacak kendime ait bir eşyam olmuştu.

Cumbalı evde duran siyah nesne "kitaplık" ise, "kütüphane" neye denir? Kitap sayısının azlığı ya da çokluğu mu bu iki kelimeyi ayıran yoksa biri bir nesneyi çağrıştırırken, öbürü bir mekânı mı akla getiriyor? Hasan Amcamın "kütüphanesi" vardı. Cuma gecesi ritüeli olarak babamlar, yeşil çuha -onsuz olmazdı, tüm evlere yeşil çuhalar alınmıştı- üzerinde viski yudumlayıp 5 kuruşa bir kare poker çevirirken biz çocuklara yandaki "kütüphane odası"nda oynama izni/talimatı verilmişti. Hasan Amcamın kütüphanesi duvar boyunca uzanıyordu. Kitapların pek çoğu ciltliydi. Bizim evde ansiklopedi aboneliği başlayana kadar ciltli kitap hatırlamıyorum. Abone olunca da

ciltler fasikül olarak alınır ve sonradan ciltleri ayrıca geldiğinde ciltçiye götürülürdü.

Hasan Amacamın sanki kahverengi olduğu belleğime yerleşmiş ciltleri arasında "Karl Marks" kelimelerini arkadaşlarımla birlikte okuduğumuzu unutmuyorum.

Palmiye Meyvesinden Mermi

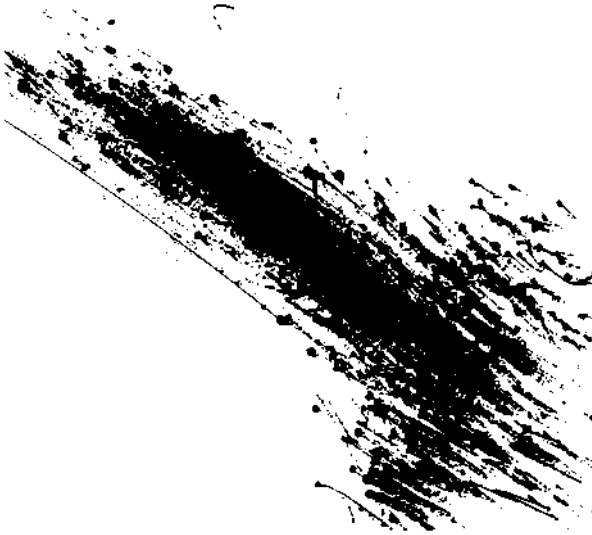

Önce uygun kargı bulunur. 10-15 cm uzunluğunda ve en fazla 1-1,5 cm çapındaki kargı parçasının içi bir çakıyla ya da iri bir çiviyle boşaltılır. Sonra da ağza gelecek yeri yine çakıyla ya da sivri bir taşın ucuyla düzlenir. Nefesli silah hazır olduğunda sıra mermi bulmaya gelir. Ki daha zahmetli bir iştir... Palmiye budandıkça boyu büyür, boyu büyüdükçe yapraklarını tepelere doğru taşıyarak kendini iyice ulaşılmaz kılar. Havalar ısındığında, mayıs filan gibi, palmiye, kapariye benzeyen ama ondan daha küçük meyveler vermeye başlar. Meyveler salkımlar halinde, adeta dümdüz yükselen ağacı süslerler.

"Tüf tüf"! Adını çıkardığı sesten alan silahın adı buydu. Ağızda biriktirilen palmiye meyveleri, kargının içinden kuvvetle tükürür gibi -adındaki o sesi çıkararak- hedefe doğru şiddetle püskürtülürdü. Genel olarak, yüze nişan almamaya dikkat edilirdi. Başın arka tarafı ve ense en gözde hedeflerdi. Yeşil mermi yerini bulduysa, vurulan taraftan bir acı nidası işitilirdi. Bazı çocuklar her attıklarını vuracak denli nişancı olmayı başarmışlardı.

Bu arada silahın mühimmatını elde etmek öyle kolay iş sayılmamalı. Sahil caddesine sıralanmış ve boyları çoktan beş metreyi geçmiş ağaçlardan medet umulamazdı. Tepelerine doğru tırmanmanın bir yolu bulunsa bile, fazlaca gözönündeydiler. Kaldırımlarında palmiye dikili sokakların sayısı da pek fazla değildi. Bu durumda, kimi bahçeli evlerde kalmış alçak ağaçlardan başka çare kalmıyordu. Onun için de ya gözcülük yapacak ya da yere atılan salkımları toplayarak tehlike anında kaçmaya hazır halde bekleyecek bir suç ortağına ihtiyaç duyuluyordu. Salkımları dalından ayırmak öyle kolay uğraş değildi. Bu yüzden, olan çoğu zaman koskoca dallara oluyordu. Gerçi onlar da kabukları soyularak işe yaratılıyordu. Salkımlar toplandıktan sonra, dallarından sıyrılarak cephanelikte biriktirilmesi

şarttı. Güze kadar meyvelerini üzerlerinde taşıyan palmiye mermisinden gerekli stok yapılmazsa kışa mühimmatsız girmek işten bile değildi.

Tüf tüf tek silah değildi. Köşede kalmış kimi oyuncakçılarda -ki onların arasında işyerlerinden ibaret küçük bir apartmana dönüşmüş binanın girişinde konuşlanmış (stoğunu taş merdivenin altına koyan) kıvırcık kır saçlı olanınkiler en ilgi çekici olanlardı- bilhassa mikadan regârenk borazanlarla mızıkalar ve bir de iki paralel arasında takla atıp duran o hacıyatmaz ya da marangoz elinden çıkma sapana rastlandığı da olurdu. Gelgelelim sapanın iyisi hayıt dalının -ki beyaz cılız çiçeklerinin dünyanın en başdöndürücü kokusunu yaydığını bugün de iddia ediyorum- çatalından elde edilirdi. Sapan taşının hedefinde her zaman kuş değil, bazen komşu evlerdeki pencere camlarının bulunması da vakiydi.

Nasılsa, gidilen köylerden birinde (hem "orda bir köy var uzakta..." söylenir hem bu duruma gülünür hem de köylere gidilmekten vazgeçilmezdi; şarkıdaki o tuhaf romantizmde, özellikle "gitmesek de, görmesek de..." nakaratında hep bir istihza sezilirdi galiba) çocukların vurdukları bir kumruyu kimbilir nerede pişirmek üzere yolduklarını görünce sarsılmıştım. Anneannemin dediği gibi, kumru kutsal bir kuş değil miydi? Boynundaki o siyah kolye onu korumuyor muydu? Aradan yıllar geçtiğinde, komşu apartmanın üç ya da dördüncü katının balkonunda duran çocuğun elindeki saçma tüfeğiyle tellerdeki kuşlara ateş ettiğini görünce şaşırmamış ama az kızmıştım.

Savaş çoktan bitmişti. O, anne-babaların (karartma gecelerinde filan olacak) elektrik kesildiğinde lamba ışığında çalışma ya da arada bulup getirdikleri ve övünerek ekmek, bakliyat damgalarını gösterdikleri karne hikâyelerine girecek kadar

geride kalmıştı. [Dünyada başka, küçük savaşlar vardıysa bile onlar çocukların kulağına gelmiyor olmalıydı.]

Çoğu kez, ilkel silahlarla da olsa, "savaşılırdı". Bir oyuncak tabancanın hediye geldiği doğumgününü iple çekmişliğim vardır. Yine de, işte cephe savaşlarında olduğu gibi, bir defasında mahallenin çocukları toplanarak 5-10 dakika ötedeki bir başka mahalleye basbayağı "taş savaşı"na gitmiştik..

Sokağa Bakan
Ayran Barı

Tertemiz, upuzun bir tezgâh. Afyon mermerinden olmalı. Aynı zamanda sokağın yan sokağa bakan pencere-vitrini vazifesini de görüyor. Arada, üzerine ayran döküldüğünde tertemiz, nemli bir bezle üzerinden şöyle bir geçildiğinde yine kireç boyalıymış hissini vermeye devam ediyor. Dükkân epey dar olduğundan, üç kuruşa -ilkokul harçlığım günde (bazen haftada?) 25 kuruş olduğuna göre, ayranın fiyatı 5 kuruştan fazla değildi belli ki- ayran içenlerin dükkânın içindeki trafiği sıkıştırması önlenmiş oluyordu. Müşteriler kaldırımda, "barın" önünde yanyana dizilir, sıra kendilerine geldiğinde, ayrancının elinde maşrapasıyla kalın camdan yapılma tombul saplı ayran kupalarına servis yapmasını beklerlerdi. Bazen barın önündeki kalabalık o kadar büyürdü ki kaldırımı tümüyle işgal etmekle kalmaz, sokağa dahi taşardı.

Oracıkta, ayakta da olsa, ayran içmenin başlı başına bir ritüeli vardı. Ayran kaşıkları içi su dolu bir bardağın içinde durur. Oradan alınan kaşık, suyu silkelendikten sonra, ve içenin ağız tadına göre, yeterli miktarda tuz ayrana katılarak karıştırılır. İşi biten kaşık yeniden içi su dolu bardağa bırakılır. Suyun içinde kalıntılarından temizlenerek bir sonraki kullanımı bekler.

Mermerin önünde, kaldırım tarafında, tabure türünden oturulacak yerler var mıydı? Belki yoktu, ama nedense belleğimde varmış gibi duruyor. Boyum büyüyüp de mermer tezgâhı görecek hale geldiğimde, ayranın fiyatı 25 kuruşa ulaşmış olabilir. Bir de ayna var. Barın sağ ya da sol yanında ayna bulunduğunu sanmıyorum. Yine de sanki insanın ayran içerken kendini, gelip geçeni seyrettiği bir ayna hep oradaymış gibi.

Yoğurt ise alüminyum tepsilerde kiloyla satılırdı. Müşterilerin getirdiği kaba -hemen terazinin üzerine yerleştirilerek önce darası alınırdı- tenekecilere özel olarak yaptırılmış, kısa, yuvarlak

saplı, yayvan, yuvarlak kaşıklarla yoğurt 250-300 gramlık parçalar halinde konurdu. Kabı olmayanlar, 1-2-5 kiloluk toprak kâselerdeki "hazır" yoğurttan alırdı. Her durumda, yoğurdun üzerine yerleştirilen yağlı kâğıt tabakası ile kabın kapağına bulaşması ya da toprak kaptan taşması önlenmiş olurdu.

Yoğurdu hâlâ tuzlu yemekten vazgeçemiyorsam, bu, ayran barının o seyirli, tertemiz halinden olmalı. Yoksa halaların -babamınkilerin- çocuklara en bilindik ikramlarından biri, içine bal karıştırılmış yoğurttu. Getirileni, ikram edileni, elinin tersiyle çevirmek ayıp sayıldığından o küçücük kâseyi bir türlü bitirmez, uzattıkça uzatırdım. [Ballı yoğurdun, plastik ya da cam kaplarda, dibinde o bal tabakası durur vaziyette, "Yunan usulü" diye satıldığını görünce, halaların alışkanlığının "bizim Ada'ya", yani Girit'e kadar geri gittiğine akıl erdirdim.]

Pek çok çocuğun sokakla tanışması bakkala, fırına ya da mandıraya gidecek çağa gelmesiyle aynı zamana rastlar. Bakkal, renkleri ve ıvır zıvırlarıyla merak uyandırır, fırınsa -hele ekmek el değmeyecek kadar sıcaksa- kuyrukta bekleme, fırıncıların umursamaz kabalığı vb. nedenlerle çok da cazip değildir. Yine de eve giderken yolda ekmeğin topuğunu koparıp sıcağı dile damağa yapışarak yiyip bitirmek neredeyse adetimdi.

Mandıraya gelince, yoğurtla peynirin satıldığı yerin adının mandıra olduğunu sanırdım. Okuma öğrendiğim bir zaman, ayran barının sahiplerinin kasabanın hemen dışındaki çiftliğinin önünden geçerken, inekle koyunun sağıldığı, ürünlerin mayalandığı yerin adını tabeladan okumuştum. Ondan sonra mandıraya gitmek, hele tavuk-yumurta da satılıyorsa, benim için kıra gitmekle eşdeğer hale geldi.

Sırtında iki tarafından dengelenmiş iki tepsiyle yoğurt satan (sonradan tüm "nerede o eski zamanlar" anlatılarının değişmez imgesi-sesi olacak) yoğurtçudan da arada alışveriş edildiğini hatırlıyorum. Ancak, ayran barındaki seyrin olmaması nedeniyle o alışveriş hiç ilgimi çekmezdi.

Süte gelince, onu, sabahın şafak saatinde atıyla geçen -içlerinde eşeği olan pek azdı- sütçü, akşamdan çıkarılan şişeye doldurarak kapı önüne bırakırdı. Öyle ki, sütü kaynatmak için şişe ele alındığında içindekinin ılıklığı parmak uçlarında hissedilirdi.

Bisiklet Tamircisinin Nikelajı

Bisikletler dükkânın önünde dururdu. İçinde de. Ama tamir işi daha çok kaldırımda görülürdü. Selesinin üstüne başaşağı çevrilmiş bisiklet üzerinde çalışırken usta da görülmeye değer. Bisikletin parçalarıyla uğraşan -parça öyle kolay bulunan bir şey olmadığından, oradan buradan toplanan malzemeden kesip yontup yapmak gerekir çoğu zaman- bir san'atkâr değil de atomları üzerine kafa yoran bir alimdir adeta. Bisiklet tamircisi denince akla geliveren, işte patlak lastiğin tamiri için kullanılan, hiç dökülmediği için çamur rengini almış suyun durduğu o yamru yumru kova ve yama yapılan parçayı yapıştırmakta kullanılan tutkalın kokusudur çoğu zaman. Şele'nin atölyesi -adına "uzay" denilen bir yer varsa eğer- uzayla ilgili işlerin yürütüldüğü bir teknoloji üssü idi benim için.

Evet, dükkânın da ustanın da adı Şele'ydi. (Sonradan söyledilerdi, adı Mehmet'miş aslında.) Hiç bu isimle çağrıldığını duymadım. Orada çalışan herkesin -ki kardeşi de aynı atölyede çalışıyordu sanırım- adı da sadece Şele'ydi. [O kadar ki, çok uzun süre bisikleti sürmek için üzerine oturulan yerin, "sele"nin, adını söylemeden önce şöyle bir tereddüt geçirdiğimi unutmuyorum. Aynı ses benzerliği bisikletin dümeninin adını da zor bellemiş olmama yol açmış olabilir. Gidon -"*guidon*"- ve "didon" arasında epey gidip gelmişliğim vardır.] "Şele" kelimesi harikûlade bir grafikle yazılmış harflerle mavi bir neon olarak geceleri atölyenin vitrininde yanardı. [O yıllarda henüz moda olan "pop" (?)elyazısı tarzını Şele'nin kendisi mi bulmuştu yoksa bir yerlerde görüp de benzetmişti onu bilmiyorum. Ama o neonu da kendi elleriyle yaptığından bugün hiç kuşku duymuyorum.]

Dümdüz saçları kır filan değil, basbayağı gıpgriydi. Belki de düz olduklarından, o zamanki ortalamaya göre epeyce uzun ve mutlaka düzgünce geriye taranmış olurlardı. İncecik

bıyıkları dudak çizgisinin hemen üzerinde ve her zaman tıraşlı dururdu. Mavi tulumuyla -ki ben onu tulumsuz çalışırken hiç görmedim- bu griler kendiliğinden bir uyum oluştururdu. Kaynak makinesiyle çalışırken gözlerini ışıktan ve kıvılcımlardan korumak için taktığı iki yanı kapalı iş gözlükleri [ki bunlar onlarca yıl sonra, her yerde karşımıza çıkan moda güneş gözlüğü modeli oldular] dahi yapılan işin ciddiyetine dair fikir vermeye yeterdi.

Şele atölyesine parlaklık hakimdi. Jant, tel, zincir hepsi şaşmaz bir titizlik ve zevkle dizili-asılı o nikelajlı parçaların beyaz parlaklığı. Sadece parçalar değil, tüm alet ve edevat, sanki başka türlü olamazmış gibi bir düzen içinde dururdu. Geceleri "Şele" neonu yanıp sönerken -belki de sadece yanıyor ve hiç sönmüyordu- içerideki bu laboratuvar da mahcup bir maviyle aydınlanırdı.

Sanırım babamın ilkokuldan arkadaşı olduğundan, Şele'nin önünden geçerken bir selam vermekle yetinmeyip kısa sohbet etmek adettendi. [İnsanların okul arkadaşlarıyla -hem hep yüzyüze karşılaşarak- görüştüklerini sanırdım.] Onu sık sık bir motosiklet tamiriyle meşgulken görmek de mümkündü. Motor deyince gözünüzün önüne çok silindirli, iri ve biraz da hantal -adına kısaca ve jenerik olarak "mobilet" denen, markasıyla nesnesinin adı aynı olan sayısız örneklerden, o alçak ve tıkırtısı uzaktan duyulsa bile varlığı hemen anlaşılan pratik iki tekerlikliler henüz ortalarda yoktu- pırıl pırıl yaratıklar gelmeli.

Bir keresinde ağaçlı kaldırıma yanaşmış bir otomobilin açık kaputu başında çalışırken rastlamıştık ona. [Bugün ne olduğunu hatırlamam mümkün olmasa da ben duruma bir Anadol'u konduruyorum.] Sanki boyası ve aksamı filan değil de düpedüz yeniden imal edilmesi, eskisinden çok daha fark-

lı bir canavar olması onun elinden çıkıyormuşçasına, gözleri parlayarak anlatıyordu yaptıklarını.

Belki Şele'nin işine, işini yapmaktaki o ruhani titizliğine hayranlığımdan olabilir, bisiklete binmeyi oldukça geç öğrendim. Bir yaz sezonunda, fuar turları boyunca, selesinden birilerinin -ki bu babam sıkıldığından görevi devralan amcam olmalı- tuttuğu kiralık bisikletin gidonunu doğrultmayı bir türlü başaramadım. Ertesi sene fuar zamanı geldiğinde, ilk kiralanan bisikletin selesinden tutmamalarını istedim. Bindim ve sürüp gittim...

Pirinç Oval
Doktor Tabelası

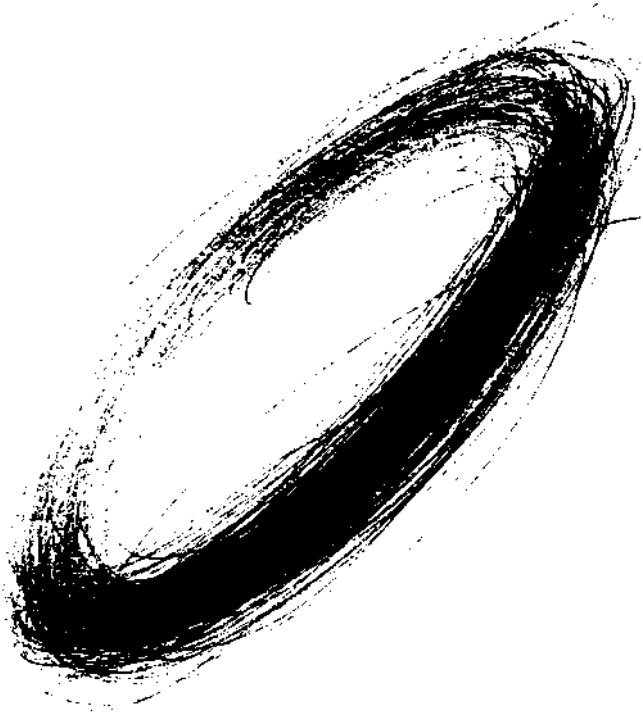

Duvarın üzerine kondurulmuştu. Kim bilebilir, ovalin köşeleri yuvarlak olarak dönmüyordu da tatlı açılar yapıyordu. Dümdüz bir mimariye sahip apartmanın giriş kapısının hemen solunda. Hazır alınmadığı besbelli, özenle tarif edilerek ya da hatta çizilerek yaptırıldığı besbelli sarı tabela. Önce okuyanlardan duydum, sonra kendim de okudum. Üzerinde düzgün harflerle, "Doktor Yorgo ..." yazıyordu. Zamanın ruhu gereği, apartmanın bir adı var mıydı? Benim için onun adı, "Doktor Yorgo Apartmanı"ydı. Doktor muayenehanesi tabelanın hemen sol üstündeki yüksek giriş katında olmalıydı.

O kapıdan hiç girmedim. Belki o yüzden hep ve çok merak ettim. Doktor Yorgo, iskele ile istasyon arasında kalan ve birbirine paralel üç ya da dört sokaktan oluşan mahallenin en namlı hekimiydi. Arada, cümle içinde adı geçtiğinde "artık yaşlandı" ifadesiyle anılıyordu. Hastalık, tedavi hikâyeleri anlatılırken "falanca doktora gitti/gitmiş" denmez, "Doktor Yorgo'ya..."lı cümleler kurulurdu. Sonraları "öldü" de dediler. Belleğimde durduğu yere bakılırsa, en fazla iki katlı olabilecek o ev-apartmanın üst katında da kendisi oturuyor olmalıydı. (Ben doğmadan hemen önce, Eylül ayında olup bitenler sırasında, o ateş günlerinde, Yorgo oralarda mıydı, buna değinildiğini hiç duymadım.)

Benim doktorumun tabelası ise dümdüzdü. Sanki siyah zemin üzerine altın harflerle "çocuk doktoru" yazılıymış gibi. Doktor tabelalarında ya "doktor" ya "çocuk doktoru" yazar, ihtisas alanı belirtilmez, "mütehassıs" denip geçilirdi. (Bana şimdi öyle geliyor olması da pekâlâ mümkün. Zaten Yorgo'nun bir tabela şaheseri olan o şeyinin yanında diğerlerinin sözünü dahi etmeye değmez.)

Doktorum zapzayıf ve cipciddiydi. Espri yaptığında bile -yapar mıydı?- hep ciddiydi. Cümlelerle değil, kelimelerle

ve çok yavaş konuşurdu. Tatlı sözleri bile ağırbaşlı bir tonda söylermiş gibi. Canımı hiç yakmadıysa bile, her an yakabilirmiş gibi ondan çekinirdim. Söylediklerini anlayabilmek üzere tetikte, kulak kesilmek zorundaydınız. Ufak tefek büyüme problemlerimi ya da basit bir öksürüğü, ağır ateşli bir çocuk hastalığı ağırlığında açıklardı.

"Müzmin bekâr" olduğunu söylerlerdi. [Müzmin"in aslında bir türlü geçmeyip ikide bir nükseden hastalıklar için kullanıldığını bilmiyordum.] Galiba bir bölümü muayenehane olan o evde, annesi ile yaşıyordu. Annesi ölünce de yalnız başına. Hepsi 10-12 basamaktan ibaret muayenehane-eve giriş merdiveni insanda epey heybetli, biraz da ürkünç bir yere çıkıyor izlenimi uyandırıyordu. Dönemin en yalın üslubunu yansıtan, her yanı doksan dereceli açılardan oluşmuşçasına dümdüz bir yapıydı oysa. (Aradan yıllar geçip belki de annesi öldükten bir müddet sonra, doktorun eski balıkçı köyü-bostanlık, yeni yerleşim alanı olmuş sahile yakın o semtteki giriş katına taşındığını gördüğümde çocuk olmaktan çıkmıştım.)

İlkokul çağına henüz gelmişken, süt dişlerimin çekilmesi için dişçiye gitmek gerekli oldu. Daha gitmeden yapılan telkinlere, ailede dişçiye en fazla işi düşen annemin dediklerine bakarak oranın korkulur bir yer olduğunu sezmiştim. Oysa muayenehane, sahildeki ender dört katlı apartmanlardan birinin çok yüksek -altında banka şubesi vardı- zemin üstü birinci katında körfeze nazır ve epey ferahtı. Diş hekimi yine aileden birinin, yine ikokul kadar eski zamanlardan kalma (dedim ya, insanların ilkokul arkadaşlarıyla bağları hiç kopmaz, ölene kadar sürermiş sanırdım) bir arkadaşı olmalıydı. Tertemiz, boğazına kadar dizi dizi iki sıra düğmeli, bembeyaz bir önlüğü vardı. Çocuk doktorunun tersine herşeyi -iki dişin bir defada çekilmesi de buna dahil- büyük bir tatlılıkla söylüyordu. Ağzımın içine

daldırdığı aletlerinin olağanüstü ince-sivriliğine rağmen daha sonra hep ona gitmeyi isteyebilirdim. Ancak işini en fazla iki-üç seferde tamamladı ve bana dişçi koltuğuna mızıldanmadan oturmuş olmanın kahramanlık rivayetini hediye etti.

Çok çok daha eskiden, henüz sıcak ütünün ucu kaşıma saplandığında, kucakta ve baygın vaziyette götürüldüğüm doktorda olup biten nahoş şeyleri ise hiç bilmeden, hep dinledim. Ama, o doktorun önünden -galiba dinlediklerimin etkisiyle- hep olumsuz duygular içinde geçtim.

Gri, Kaba Karton
Ayakkabı Kutusu

Alçak tavanlı dükkânın her yerine alt alta yanyana sıralanmışlar. Şöyle bir bakışta, gayri muntazam da olsa, gri duvarlar oluşturuyorlar. Üzerlerinde etiketleri dahi olmayabilir. Ne oldukları yan yüzlerinde kurşunkalemle yamru yumru yazılı olmalı. İçlerindeki deri-meşin ve lastikle karışmış nemli karton kokusunu ortalığa iyice sindiriyorlar. Harikûlade monotonluklarıyla mekâna büyülü bir hava kazandırıyorlar.

Cemşit Usta'nın gri kutulu dükkânına iki -belki üç- basamakla iniliyor. Yandan "L" yapıp kıvrılan sahanlıktan iki katlı bir eve ulaşılıyor. Dükkân, evin bodrumuna konuşlandırılmış, alçak tavanlı ve izbe. Tavanındaki çıplak ampul daima yanar durumda. Dipte, sol köşede, içine olsa olsa bir masacığın sığabildiği camlı bir yazıhane bölmesi var. Kırçıl sakallı usta, müşterilerini başında takkesi ve ayağında mes-lastikle karşılıyor; -Çarşı Camii pek yakın olmadığı için- namazını da dükkânın bir köşesinde kılıyor.

Ismarlama ayakkabı siparişi başlı başına bir ritüeldi. Yere ayakkabı kutularınınkinden daha kalın bir karton atılır. Ayakkabıdan -belki çoraptan da- çıkartılan ayakların önce biri, sonra öteki kartona düz olarak ve tüm noktalarından değecek şekilde kuvvetle basılır. Şayet yeterince sağlam basılmadıysa, usta bilekten sıkıca kavrayarak ayağın hazır olmasını sağlar. Daha sonra -mutlaka kulak arkasında duran ve nedense hep kısacık olan- kurşunkalemle çepeçevre tabanın etrafından geçilir. Alınan ölçü üzerine bir ayakkabı konarak yaklaşık numarası anlaşılır. Ayağın büyüyeceği hesaba katılarak ayakkabının daima bir üst numaradan yapılması adettendir. [Sırf adetin doğurduğu tepkiden olacak, onyıllar boyunca ayağımı sıkan ayakkabılar giydim.] Sonra sıra deri, renk ve aksesuvar konuşmaya gelir. Bunda da dükkânda varolan modeller üzerinden gidilir. Konuşma sırasında ustanın yaklaşımı standartların dışına çıkılmamasıdır.

Fiyat pazarlığı tamamlandıktan sonra, teslim tarihi çekişmesi yaşanır. Usta elindeki işlerin çokluğunu öne sürerek ötelemeye çabalar, anne-baba -nasılsa bir tür san'atkâr gecikmesi olacağını da hesaba katarak- yaklaşmakta olan kış ya da yaz mevsimi dolayısıyla tarihi öne çekmeye çalışırlar... En sonunda tarih oradaki bir takvime -yine aynı kurşunkalemle- işlenir.

Ayak modeli kalın kartona çizildiğinde bir nevi düztabanlık konsültasyonu yapılırdı. Ne demek olduğunu bilmeden (hanenin bereketini alırmış?) ayaklarıma dair tartışmayı kaygı ve ilgiyle izlerdim. "Tam değil, ama öyle gibi, yakın..." türünden konuşmalar geçerdi. Bu konunun bir doktorla konuşulduğuna dair bir iz belleğimde yok. [Aradan bir on yıl kadar geçtikten sonra, üst üste konulmuş dört ya da beş kasanın üzerinden takla atmayı göze alamadığım ve hem öğretmenin ne zaman, nasıl patlayacağı kestirilemeyen öfkesi hem de not ortalamamın düşeceğinden çekindiğim için, beden eğitimi dersinden rapor almam gerektiğinde düztabanlığın, sözde de olsa, bir işe yarayabileceğini kavradım!]

Cemşit Usta, hem kışlık hem de yazlık ayakkabıları yapmakta mahirdi. Yazlık ayakkabı, ayağı "toplayacak" şekilde mutlak bağcıklı (ve mutlak beyaz) olurdu. Kışlıklarda ise, -şimdi siyah-beyaz fotoğraflara bakarak çıkarmaya çalışıyorum- annemin gri ya da açık kahve gibi zor renklerde ısrar etmiş olması muhtemeldir.

Ne olursa olsun, -sadece ayakkabıda değil, her türlü nesnede- ısmarlamanın gözden düştüğü ve giderek zor bulunduğu ilkokul yıllarına kadar, zamanıma gri kutularla dolu o dükkân eşlik etti. Kimi defa dükkâna girdikten sonra, köşede kıldığı namazını bitirmesi beklense de ustanın cümle içinde dinle ve ruhani dünyayla ilgili kelimeler kullandığına dair bir anım

yok. Ayakkabı imalatının, dükkânın iyice diplerinde mi yoksa dışarıda bir atölyede mi yapıldığına dair de.

İlk spor ayakkabılarımın -ki birkaç kere üst üste ve belki okuldan öyle sipariş edildiğinden, mutlaka beyaz olurdu- da aynı dükkândan temin edilmiş olması kuvvetli bir ihtimal. Markalarının ya Gislaved(?) ya da Raf olduğuna ise eminim. En önemli özellikleri ise, ayakta aşırı terlemeye yol açmaları ve uzun yürüyüşlerde ya da koşularda tabanı mutlaka acıtmalarıydı. Onları çorapsız giyme mücadeleleri de çoğu zaman sonuçsuz kalmaya mahkûmdu.

Deri ayakkabının tabanında, burnuna ve topuğuna -daha alırken ya da bir-iki defa giydikten sonra- kabara çakılması ve pençe görmeden atılmaması ya da eskiciye verilmemesi değişmez kuraldı.

Bir File İçinde
İki Çeyrek Kalıp Buz

Dükkânın çok geniş, apaçık bir tezgâhı vardı. Dışından, içeride neler olup bittiği anlaşılmayan dükkânlardan. Önünde de bir dut ağacı (ya vardı ya da yoktu). Yan duvarından arka taraftaki kümese doğru dolaşırken de sardunya ve sarmaşık. Böylesi dükkânlarda ne yapılıp edildiğinin hiç önemi yoktur. Satıcının kim olduğu, geleni hangi kelimelerle, nasıl karşıladığı, bekleyenin -satıcıya adıyla hitap edip hatta hal ḥatır sorarak- sabrını nasıl takviye ettiği ise herşeyi belirler. Bir buzcu dükkânından alınan buzun ne kadar dayandığına aldırış eden çıkmaz. İçeride, havada uçuşan kristallerin arasında çalışanın yüz hatları iş hacmine doğrudan etki eder.

Renkleri yeşil-kırmızı olmalıydı. Kasabada yaşayan herkesin tuttuğu futbol takımının renklerinden ötürü. Benim aklımda kıpkırmızı olarak yer etmiş. Belki de arasında, ortasında durduğu ağaçlar-bitkiler dahil, tüm o yeşillerden sıyrılıp fışkırıvermesindendir. Rahmi ağabey, -ona küçükler "ağabey" diye hitap eder, yaşlılarsa sadece adıyla çağırırlardı, öyle "usta" filan denmesi adetten değildi- dükkânda kardeşlerinden biri ya da ikisi ile çalışırdı. Hitap şekline bakılırsa, kendisi de mahallenin çocuğuydu. Hatta belki büyükler anasını ya da babasını tanıyor olabilirlerdi. Bembeyaz buzların arasında kıpkırmızı, bitmek tükenmek bilmeyen bir enerji kaynağı. [Buzun, dondurmadan önce, yakan bir yanı da olduğunu o zamanlar bilmezdim.] Sanki günün her saatinde terliymiş gibi.

Buz iki yanında elle tutulmaya yarayan oyukları olan kalıplarda üretilirdi. [İnsan büyüdükçe ölçü gözü küçülüyor. Bugünden geçmişe bakınca bir tam kalıbın boyu 1 metre gibi duruyor hafızamda.] Evlere bir kalıp buzu alıp götürene pek rastlanmazdı ama. Buzcular bir tornavida ve çekiçle, kalıbı sanki cetvelle çizilmiş gibi ortasından düzgünce ayırırlardı. Sonra da yarım kalıp ortadan bölünüp iki çeyrek yapılırdı. Uzatılan

fileye iki çeyrek kalıp yanyana, dikine yerleştirilirdi. Ben buz almaya gidenlere yardakçı olduğum zamanlarda, ender olarak -o da yalvara yakara- küçük filenin içinde tek çeyrek kalıp buzu zorlanarak da olsa birkaç adım taşırdım. Çocukluğun sıcağı soğuğu olmaz, o sırada fileden birkaç damla bacaklarıma sıçrasa kara kışta kalmışçasına titrerdim. Tek başıma yarım kalıbı iki parça halinde taşımaya başladığımda, ilkokulun ortalarında bir yerlerdeydim galiba.

Evlere satış buzcunun cirosunun küçük bir kısmını oluşturur. Asıl iş hacmi profesyonel satışlardır. Onların da başında (o vakitler bilmem mümkün olamayacak) lokantalar, meyhaneler ve kahvehaneler dışında, kollarına taktıkları kovalarla sahilde piyasa yapanları serinleten gazozcular ve ayrancılara mal veren imalathaneler gelir. Bir de tabii lüks lambasıyla aydınlatılmış arabalarıyla dolaşan buzlu bademciler.

Buz kalıpları eve geldi mi yerleri hazırdı: İçi galvaniz kaplı, dışı yağlıboyalı buz sandıkları. Bunların da içlerine yemek pek konmazdı. Apartman dairelerinin, o da en fazla dört katlı yapılarda görülmeye başladığı o yıllarda, üç kuşağın birarada yaşaması adettendi. Yemek de hane halkı sayısına göre yapılır ve yenirdi. Pek pek bir sonraki öğüne kaldıysa, tepesinde kuşu olan kapaklı bakır sahanlarda ısıtılır ve hâlâ bitmediyse hayvanlar yesin diye kapı önlerine bırakılırdı. Onlar da bu artıkları, çöpçüleri imrendirecek bir özenle tertemiz ederlerdi. Buz sandığına et, kıyma, balık gibi kolay bozulacak şeylerin yanısıra yarım karpuz yerleştirildiğinden eminim.

Rahmi ağabey buzun yanında başka bir şey de yapıp satar mıydı? Mesela limonata gibi? Ne olursa olsun, buz gibi suyu hep hazır bulundururdu. Ya da kışları, buz işi kapandığında, dükkânda neler olurdu? [Bu soruların cevabını ne kadar yazsam, ne kadar kazıp kurcalasam hiç bulamayacakmışım gibi.]

Bir tek, seyrek olarak, birer kalıp buzu her bir omuzuna yüklemiş, aşağıya sarkıttıkları uçlarını elleriyle terazileyerek çalım satan yiğitlere rastlandığından eminim.

Ucu Topuzlu
Frijder Kolu

Buz sandıkları henüz bütün bütün kaybolmamıştı. Arada, adına "buzdolabı" denilen bir şeyden söz edilir olmuştu. Edinebilenlerin sayısı çok az olduğundan, bir eve buzdolabı girdiği haberi alınır alınmaz her defasında sayım yapılıyordu. Yakınlarda kimselerde olmadığından, bildiğim şeylere benzeterek tanımaya çalışıyorum. [Çocuk imgeleminin çağlar içinde değişim, evrim geçirdiğini iddia eden deneyler, teoriler belki vardır, ben bilmiyorum. Bilebildiğim, çocuğun tanımadıklarını tanıdıklarına benzetmeye çalışarak yeni olanı kavramaya çalıştığı. Bu durumda da yönü öne, ileri doğru bakan bir gidişten söz etmek mümkün değil.] Elbise dolabına elbiseler nasıl dikine asılıysa, bu dolaba da buz kalıpları -buz sandığındakilerden farklı olarak- dikine yerleştiriliyor olsa gerekti.

Sonunda yakın akrabalara bir tane gelmiş dediler. Hatta "buzdolabı" dediler mi, demediler mi belli değil. "Frijder" dedikleri kesin handiyse. Kimselerin alacak parası yokken, olanlar da bir yerlerden bir tane temin etmekte zorlanırken, onların bu işi nasıl becerdiklerinin açıklamasıyla birlikte. Ölmüş subay eşinden emekli maaşı bağlanan anneleri -ki büyük hala, o tarihte henüz onlarla oturuyordu- parasını verip hediye almıştı çocuklarına ve torunlarına. Sırf bu nedenle mi akşam gezmesine gidildi, yoksa başka bir bahaneden yararlanıp da buzdolabı mı görüldü? İkisi de pekâlâ mümkün.

O nesne beyaz ve daha ziyade tombul görünümlüydü. Mutfak tezgâhının yanındaki dar duvarda kendine bir yer bulmuştu. Mutfağa maaile girişimizi görür gibiyim. Ortasına yakın bir yerdeki o sap-kolla açılıyordu. Gövdesine göre epey heybetli duran yatay kol dolabın tombulluğuyla uyumlu bir yuvarlakla bitiyor ve tam oradan bir yerden kendine doğru çekince açılıyordu! O güne kadar bildiğim sap-kollara benzemiyordu. Ne biçimiyle ne de hareketiyle.

Açıldığında, içindeki besinlerin alışık olmadığım bir düzende, buzdolabının soğuk ışığıyla aydınlatılmış olarak dizildiğini gördüm. Asıl şaşırtıcı olan, öyle hayal ettiğim gibi buz filan göremememekti. İçindekiler ısınmasın diye kapak çabucak kapandığında -sapın üzerinde olabilir- "F-R-I-G-I-D-A-I-R-E" harflerini seçiyorum. Demek tam o yaşlardayım -harfleri yanyana getirerek kelime "sökme" çağı. [Bugün o işin bir sökme değil, tam aksine bir "dikme" olduğunu düşünüyorum.] Aklımdan bu nesnenin bir dolap değil, olsa olsa bir "daire" olduğu düşüncesi hızla gelip geçiyor. Arkasının duvardan yeterince uzağa yerleştirildiği anlatılıyor. Fazla yakın olursa borularında dolaşan ve çok zor bulunan gazı kaçarmış...

Aradan bir seneden fazla zaman geçtikten sonra, bizim eve de nihayet bir buzdolabı geldi. Artık buzdolabı alınan evlerin sayımı yapılmaz olmuştu. Babam çok zorlandığını, üstelik -ilk taksitli alışverişi olabilir, senetli cinsinden- borca girdiğini söylüyordu. Bizimki tombul görünümlü değil, dört köşe, daha dar ve alçak, sapı da yatay değil, üst kısmına yakın ve düşeydi ve kendine çektikten sonra, bırakınca yerine dönen yaylı cinsinden değil, sabitti. Sağ üst köşesinde bir dikdörtgen çerçevenin içinde adı da yazıyordu: Stice. Hemen yanında da taçlı amblemi vardı.

Yerine yerleştikten sonra, bir müddet çalışır hale gelmesi beklendi. Gazının "oturması" gerekliymiş. Oysa ben onu, yani gazı, elinde tenekeden borazanı olan at arabalı satıcının litreyle sattığı sıvı sanırdım. İlk yerleştirmede de içindeki bölmeler epey müzakere edildi. İşte şuraları sebzelik, buralara yumurta konuyor, şu kapaklı kutu da tereyağı için gibi.

Buzluğun, üst kattaki dondurucu bölmeden ibaret olduğunu o sırada öğrendim. Rafları boş görünmesin diye alışveriş

çeşitliliği ve ritminin de -nasılsa dolapta bozulmaz denilerek- arttırıldığından kuşkum yok. Hem koca dolabın raflarının boş durması da göze hoş görünmüyordu.

Buzdolabından sonra her evin ihtiyacına göre marangoza yaptırılan, gıdaların gölgede saklandığı ve her mutfağa kendine has kokusunu veren tel dolabı, o kahverengi yüzü hep biraz daha solarak varlığını biraz daha sürdürdü. Ama işlevini değiştirerek. İçine ekmek, bakliyat filan gibi kuru şeyler konuluyordu. Hatta ondan sonra da -bazı parçaları termosifon odunu olmazdan önce- başka bazı işlerde kullanılmış olması muhtemel.

Ortası Yaldızlı
Radyo Düğmesi

Ben en çok örgülü göğsünü seviyordum. Dokunuşlara cevap veriyordu adeta. Kulağımı dayayıp dinlemektense elimi koyup kalp atışlarını hissetmekten haz alıyordum. O sesin bu aletten gelmeyip bir canlıdan çıktığı kesindi. Sesin alçalıp yükselmesine göre, kalp atışları da yavaşlıyor ya da hızlanıyordu. Bir nesne olmaktan öte düpedüz bir canlı idi benim için.

Radyo, iki basamakla kapısına ulaşılan o evde kapıdan girince, odaların ve ahşap merdivenlerin taksim edidiği -adına nedense "taşlık" denilen- ki gri/beyaz iri baklava taş karo döşeli o yerde, boyuma göre epey yüksekte kalan bir rafta dururdu. Gündüzleri yönetimini elinde bulunduran anneannem kısa boyuyla kolayca ulaşabildiğine göre, gerçekte orası öyle pek yüksek olmamalıydı. Siyahla kahverengi arasında, köşeleri yuvarlak dönen dikdörtgen lake -evde en çok kullanılan şeylerden olan kolonya damlalarından verniği ve boyası yer yer atmış olsa da- bir kasası vardı. İki alt köşesindeki düğmelerden soldaki çevrildiğinde kullanılmaya hazır olduğunu belli eden göz lambası sağ üst köşede yanardı. Düğmeleri çepeçevre kasasıyla aynı renkte ve bakalittendi. Ortaları ise kocaman altın yaldızlı. Sağ taraftaki düğmeyle dünya dolaşılır, istasyon aranırdı. Alt ortasındaki tuşlarla ise -renkleri yine kasayla aynıydı- dalga değiştirilirdi: Uzun-orta-kısa-çok kısa.

Radyo, ev hayatının bir parçası olmaktan öte, onun tam merkezindeydi. Zamanı, yapılıp edilenlerin akışını, duruşları o belirliyordu. Annemle babamın işe gidişlerini hatırlamıyorum. O saatte uyuyor olurdum. Uyandığımda radyo açık olurdu. Anneannem ev işi yaparken -o arada nerede durmam, neleri yapmamam gerektiğini de bıkmadan tembihlerdi- en yakın eşlikçisi radyoydu. En çok Yurttan Sesler programını beğenir ve Şemsi Yastıman'ın adını övgüyle anardı. Bu arada "Yandım dumaniçi dağlarda"ya her defasında eşlik ederdi. Diğer sanat-

kârlar arasında Mualla Mukadder'i çok sevdiğini hatırlıyorum. Anneannemin annesini tanıdığı, kendisi de annemle beraber okula gitmiş karaderili bir şarkıcı daha vardı, o da iyiydi ama Mukadder başkaydı. Nasılsa bir yerlerden tanış olduğumuz Kemal Mısırlı da erkek sesleri arasında (yıllar yıllar sonra, evlerden radyoların çoktan kaybolmuş olduğu zamanlarda, o sesin sahibinin oğluyla hem de Münih'de bir barda tanışacak ve dost olacaktım) en tok ve güzel olanıydı. Sıra şarkılardaysa anneannem işini bırakır, çok sevdiği kimi şarkılarda düete başlardı. Üstelik bazılarının makamlarını da bilirdi. Sigara fabrikasında işçilik yaptığı zamanlarda -"ciğerlerim orada böyle oldu", derdi- bir şarkı heyetine devam edip usul öğrenmiş miydi acaba? Kimi zaman da yüksek sesle hayatından dert yanıp ağlarken, radyonun sesi duyulmaz olabiliyordu. Bazen de bir kenarda kendi kendine bayılır, sonra ayılırken, bilhassa ilk zamanlarda, onu korkuyla seyrederdim. [Daha sonra, orada edindiğim tecrübeden midir nedir, bayılan insan görünce hiç korkmadım.]

Akşam yemeği, ajans haberleri okunmadan bitmiş olurdu. Eğer bitmemişse, bitirilme telaşı hep aklımda. Bir zaman sonra, haberlerin hemen ardından bir mahkeme yayını dinlenmeye başladı. Radyodaki ses "sanıklar salondaki yerlerini aldılar" diyor ve duruşmaya geçiliyordu. Konuşulanlardan hiçbir şey anlayamasam da pek önemli oldukları besbelli. Bu yayın dinlenirken, ev haberlerdekinden bile sessiz, kimseden çıt çıkmıyor. Ev gezmesine gidilecekse, saati yayına göre ayarlanıyor, bazen bu nedenle geç kalındığından, yolda adımların sıklaştırılması gerekli oluyor.

Mahkeme yayınının iki olayla alâkası olduğunu söylediler. İki olay da o partiyi, Demokrat Parti'yi duymama neden oldu. Bir tanesi, radyodan okunan isimlerdi. O partinin taraftarla-

rının isimleri "Vatan Cephesi" diye şehirlerine göre alt alta okunuyordu. Bizden, aileden birilerinin isimlerinin okunması ise pek mümkün değildi. Babam kiraya ev sahibinin istediği artışı yapamayınca, adam çalıştığı belediyeye onu şikayet edip işten attırmakla tehdit etmişti. Hatta birilerine bu konuda mektup yazıp yollamış olması bile ihtimal dahilinde. Babam, taraftarlarının isimleri okunan o partiden değildi. İkinci olay ise, semt pazarı henüz kasabanın tam ortasındaki küçük arsada bulunan eski yerinde -ilkokul öğrencisi olduğum zaman bir-iki defa gideceğim o halk kütüphanesinin arkasında- iken vuku bulmuştu. Köşedeki tek katlı binanın önünde, silahı omuzunda bir asker duruyordu. Geçit törenleri dışında asker görmeye alışık olmadığımdan dikkatimi çekti. Elini bırakmadan babama sordum. Aynı partinin binasıymış. İhtilal olunca kapanmış. Pazarda insanların gözleri daha parlak, sesleri daha canlı gibi gelmişti.

Birkaç yıl aradan sonra, -artık apartmana taşınmıştık- oğulları okuldan amcamın arkadaşı olan o partinin eski milletvekili Yassıada'daki mahkûmiyetini tamamlamış ya da aftan yararlanarak tahliye edilmiş evine dönerken aynı insanlar balkona çıkmış alkışlıyorlardı. Kapı önlerinde, davul ve zurna eşliğinde.

Di Pietro Apartımanının Nemli Kuytusu

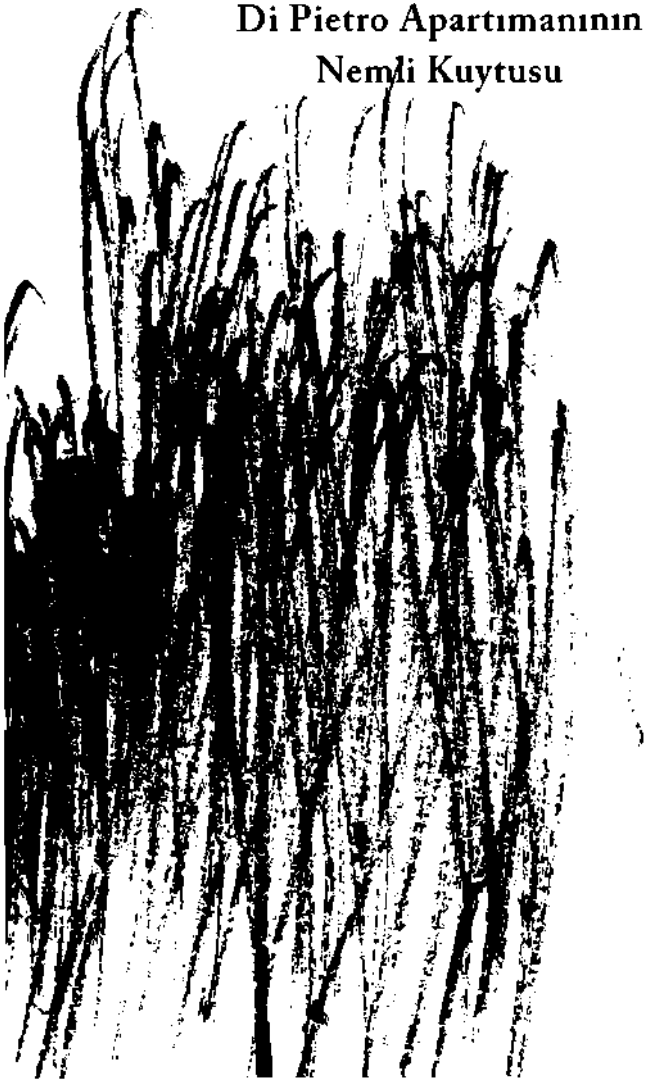

Sokak oldukça kısaydı. İki tarafında otuz ev var yoktu. Bizim oturduğumuz dahil en yükseği dört katlı olan apartmanların sayısı ise 10'u geçmezdi. Adını, sahildeki ana caddeden sert bir dirsek yapıp düzleştiği noktadaki telefon santralinden alıyordu. Bu santralin evimize ilk telefonun alınmasını hızlandırmış olması -hattın bağlanması için aylarca sıra beklemek gerekiyordu- da pekâlâ mümkün. İki tarafta düzenli aralıklarla dut ağaçları sıralanmıştı. Apartmanlar dahil tüm yapılar bahçeli nizamda idiler.

Bu apartman, denizden içeriye doğru gidildiğinde sonda, en soldaydı. Ama sadece yan cephesinden sokağa bakan balkonlarıyla. Tüm dış duvarları -serpme beton olabilir- boz görünümlü, renksizmiş izlenimi yaratıyordu. Asıl girişi sokağı kesen caddenin üzerindeydi. Dümdüzlüğüyle dikkati hiç çekmesin diye yapılmış izlenimini uyandırıyordu. Cümle kapısının üzerinde kırık dökük harflerle "Di Pietro Apartımanı" yazılıydı. Bu haliyle, sokağın en sonundaki, nereden geldiği bilinmez sert bir darbeyle en az 30 derecelik bir açı yaparak yan yatmak suretiyle duvarına yaslanmış döküm demirden elektrik direği ile bir bütünlük arzediyordu.

Ben apartmanın kapısından hiç girmedim. Zemin kattaki daire yerden hafifçe yüksek olduğundan, daima aralık duran kapısından yukarı çıkan merdivenin yan duvarı görünüyordu. Merdivenin altında da yıllardır kıpırdamadan oracıkta yere raptedilmiş gibi bir bisiklet duruyordu.

Onlar iki kardeştiler. Bir oğlan ve bir kız. Ne yapsam, ne etsem adlarını çıkaramıyorum. Çocuklar, onların İtalyan olduklarını söylemişlerdi. Bunun ne demek olduğuna dair en ufak bir fikrim dahi yoktu. Oyunlara sessizce, güleryüzle katıldıklarında onlara pürdikkat kesiliyordum. Düz saçlı, bembeyaz benizli iki

çocuk. Diğer çocuklardan farklı bir yanları yoktu. Belki belki bir-iki kelimeyi azıcık değişik söylüyorlardı. Ailedeki yaşlılar da tüm kelimeleri başka başka değişik söylediğinden, bunda benim açımdan pek şaşılacak şey yoktu. Onlar bizden bir şeyler gizlemek istediklerinde ya da düpedüz öylesi kolaylarına geldiğinden ikide bir başka kelimelerle konuşmuyorlar mıydı?

Di Pietro'nun sahibi olduğu söylenen ailenin iki çocuğundan oğlan kızdan birkaç yaş büyüktü. Kalender ve geçimliydi. Ailede konuştukları dilin nasıl bir şey olduğunu merak edip sorduğumuzda, başka çocuklarla beraber bana da birkaç kelime öğretmiş bile olabilir. [Bugün düşününce, bunlardan birinin "boncorno" olması mümkün görünüyor.] Hatta, her halde, bu kelimeleri konuşmalarımızın içinde yerli yersiz kullanıyorduk. Sağını solunu eğip büküp farklı şekillere sokarak onları sahipleniyorduk. Belki oyunların en eğlencelisi de buydu.

Yine o sıralarda, belki bir yıl kadar sonra, apartmanımızın evsahibinin dairesine girişinin bulunduğu bizim sokağa paralel arka caddede oturan bir başka arkadaş evine yaz tatili için misafirliğe bir akrabaları gelmişti. Bu akrabaların bizim yaşımızda bir de çocuğu vardı ve kuzeni ile birlikte sokağa bizimle oynamaya geliyordu. Sanırım yere çizdiğimiz tebeşirden çerçevelerin kimine basıp kimini hızla atlayarak en çok seksek oynuyorduk. Misafir çocuk [hafızamdaki adı "Hişam", geldiği ülke de Ürdün] çerçevelerin içine yazılı sayıların Arapçalarını öğretmek için çabalasa da esas olarak ellerimizle ve herkes kendi dilinde -ama bir diğerini sabırla ikna etmeye çabalayarak- meram anlatarak pekâlâ anlaşıyorduk. Ondan bir şeyler öğrenmeye çalışırken ne kadar heyecanlanmıştım. Öğrendiklerimden aklımda kalanları da akşam olunca -hiç bilemeyecekleri çok değerli bir hazinenin nadide parçalarına sahip olmuş edasıyla- evdekilere satmaya çabalamıştım.

O çocukla oynadığımız olsa olsa bir haftalık süre içinde, dillerin merak uyandırıcı, çağrışımlarla dolu ve hülyalı birer zenginlik kaynağı olduğunu sezinlemiştim.

Di Pietro'nun çocukları da o sıralarda kayboldular. Nereye taşındılar, neden kimse bu gidişin üzerinde durmadı? Bunları bilmiyorum. Sanki bu gidiş çok önceden biliniyor da, herkes o tarihi bekliyor da, bütün bunlarda şaşılacak bir yan yokmuşçasına. Basitçe, kayboldular. Biz de dut ağaçlı o sokaktaki oyunlardan ibaret hayatımıza devam ettik.

Sonra Di Pietro Apartımanı'nın kapısı üzerindeki yazısının harfleri birer birer kayboldu. Başka şehirlerden ya da daha yakın bir yerlerden gelen başka insanlar oraya taşındılar. Çocukları da sanırım bizim oyunlarımıza katılmaya başladılar.

İçine hiç geçilmeyen ama hep aralık o kapı bilinmeyen şeyleri -güleryüzle- saklamaya devam ediyor.

Gece Yanarak Uçan Leylek Kanadı

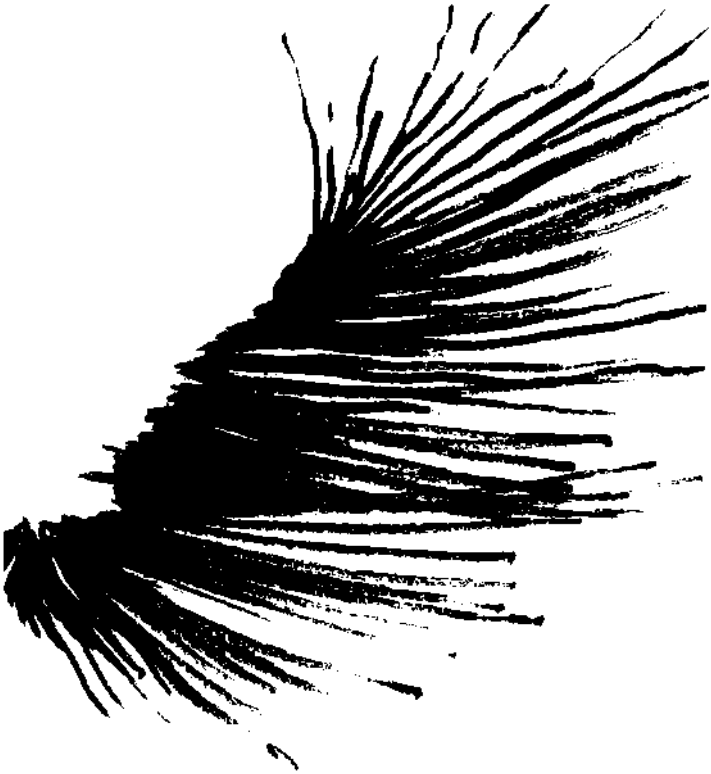

Gemi, Körfez'in en dibine yakın bir yerde karanlıkta ilerliyor. Yuvarlak küçük lambalar dışında sular simsiyah. Seyrek olarak dalgaların arasında bir yakamoz seçiliyor. Karşılıklı iki kıyının ışıkları ölgün, titreşiyor. Güney doğuya bakan karşı kıyıda bir ışıklı hareket beliriyor. Sakince bir yukarı bir aşağı. Gemi ilerledikçe hareketin çizgileri seçiliyor: Bir leylek! Beyazlı-morlu, renkli. Gagasının ucunda sallandırdığı kulübe-evi bırakmadan düzenli kanat çırpışlarıyla güneye, Körfez üzerinden evlerde yaşayan insanlara doğru... uçuyor uçuyor.

Kocaman pano, iskelenin tam karşı sol köşesindeki beş katlı binanın çatısında. Gündüz vakti soluk neon tüpleriyle bir hayli silik ve şekilsiz duruyor. İskele meydanında karşısına durulup bakılsa bile, leyleğin hatlarının gündüz vakti seçilmesi olası değil. Hani insan gece uçan, o aslının üç-dört katı kadar büyük neon kuşu görmemiş olsa, çatıda iş yapan ustaların iskele parçalarını, borularını filan bırakıp gitmiş olduklarını sanabilir. O pano, gece olup yanınca uçmaya başlayan büyülü bir leyleğin yuvası oysa.

Yıllarca, leyleğin, havanın karardığı, uçma vaktinin geldiği saati nasıl olup da bildiğini bir türlü çıkaramadım. (O zamanlar "yaz saati" ve "kış saati" uygulamaları yoktu. Tek bir saat yıllar boyunca kullanıldı gitti.) Oysa kışın ve yazın havanın karardığı zamanlar arasında, hiç yoksa üç-dört saatlik bir aralık vardı. Yine de leylek hava karardığında yanıyor ve uçuşuna başlıyordu.

Geceyle gündüzün uzayıp kısalmaları, hiç durmadan uçabilen kuşlar, kuş gagasında getirilip kondurulan evler üzerine kafa yormama sebep olan bu ışıklı pano aslında bir reklamdı. İnsanlara başlarını sokabilecekleri bir yuva vadeden bir banka reklamı. Bankanın nasıl olup da "yuva verebileceğini" hiç

anlamadım. Leyleğin tepesinde durduğu o köşe bina tümüyle bankaya aitti.

Ne binaya ne de giriş katındaki banka şubesine hiç girmedim. Ancak çarşı tarafındaki apartman girişinde bir gazete bayii kendine yer edinmişti. Çok çocuklu bir aile. Genelde baba, gazete tezgâhının başında durur, taze çıkmış haber başlıklarıyla gazeteleri ya da mecmuaların yeni sayılarını gelene geçene yüksek sesle duyururdu. Farklı yaşlardaki oğlan çocukları da yaşları büyük olanlardan başlayarak -ellerindeki mürekkep karası sabitleşmiş ve giderek yaşlanan- babalarına yardım etmek üzere, gitgide artan sürelerle o aralıkta durup gazete satmaya başladılar. Bu oğlanlardan ortanca olduğunu tahmin ettiğim biri de benimle aynı sınıftaydı. Okul saati biter bitmez önlüğünü bir tarafa fırlatıp şevkle babasına yardıma gidiyordu. Gazete bayii ve oğulları, aldıkları bir banknotsa, bellerindeki bir küçük çantaya atıyor, gazete öbeklerinin kenarında duran tahta kutucuktan bozuk paraları hızla denkleştirip para üstünü iade ediyorlardı.

Annem-babam gazete alırken bayiyle mutlaka birkaç kelime ederlerdi. Hangisinin satışının iyi gittiği gibi şeylerin konuşulduğunu hatırlıyorum. Ben öylece durur ve dinlerdim. Okumayı öğrendikten sonra, benim de bir dergim oldu. Çocuklara dair şeylerin, bazı ilüstrasyonların, fıkraların da içinde olduğu bir dergi. Nedense o dergiyi leylekli binanın girişindeki bayiden değil, iskelenin hemen bitişiğindeki bayiden alıyordum. Onu nasıl keşfetmiştim, emin değilim. Sınıf öğretmenimizin -içleri çizgili hikâyelerle, çokça ünlem, yıldız, barut dumanı, kuru kafa vb. işaretleriyle dolu başka bazı okumalardan uzak durmamız için olması muhtemel- telkiniyle herhalde. Bayiye gittiğimde, çoğu kez derginin yeni sayısı gelmemiş olduğundan, hevesim kursağımda, dergi parası cebimde eve dönerdim. Artık ne kadar üstelediysem, eğer dergi geldiyse, geldiğimi daha uzaktan

gören bayi küçücük penceresinden o taze çıkmış şeyi daha istemeden bana uzatırdı. Sonraları bu gecikmelerden yılarak bir defasında dergiye abone oldum. O zaman da bayiden bile geç dağıtıma girdiğini anlayınca vazgeçtim.

Leyleğin binasında, gazete bayiinin bulunduğu demir bir kapının açıldığı sahanlıktan apartmana geçiliyordu. Apartmanda bankada çalışan insanlar ve aileleri yaşıyordu. Şehirler arasında tayinler yapıldığından, bankaların elemanlarına lojman sunması geleneğinden haberim yoktu. Bir süre sonra, çocukları yakın arkadaşım komşuların bir başka ilçede müdürlüğe getirilen babasının lojmanında bir tatil geçirdiğimizde durumu anladım. [Pek çok kamu bankası şubesinin mimari projelerinin de tek model üzerinden tasarlandığını ise çok daha geç kavradım.]

Sonra sınıfımıza babası o şubeye tayin edilmiş bir kız çocuğu katıldı. Karadeniz kıyısındaki bir kentten gelmişlerdi. Küt kesimli, kısa sarı saçları ve yeşil gözleri vardı. Onunla birkaç kelime ettiğim zaman heyecanlanır, şaşalayarak diyeceklerimi bir türlü toparlayamazdım. Yol boyunca ona evine kadar eşlik eden oğlan çocuğu topluluğu arasında arka ortalarda bir yerim hep olurdu. Bir-iki yıl sonra, babası yeniden terfi etmiş-tayin edilmiş olmalı ki, gittiler. [Üniversiteye ilk başladığım sene karşılaştığım bir grubun içinde yine aynı gözleri gördüm. Adını sormasam aynı insan olduğunu çıkaramazdım. Bu defa kelimeleri bulurken eski çekingenliğim kalmamıştı.]

Benim bankam, caddenin tam karşı köşesinde ve koskocaman, tek katlı idi. Kumbaram dolduğunda onu gururla vezneye götürür metal paraların cam tezgâha boşalırken çıkardıkları sesi keyifle dinlerdim.

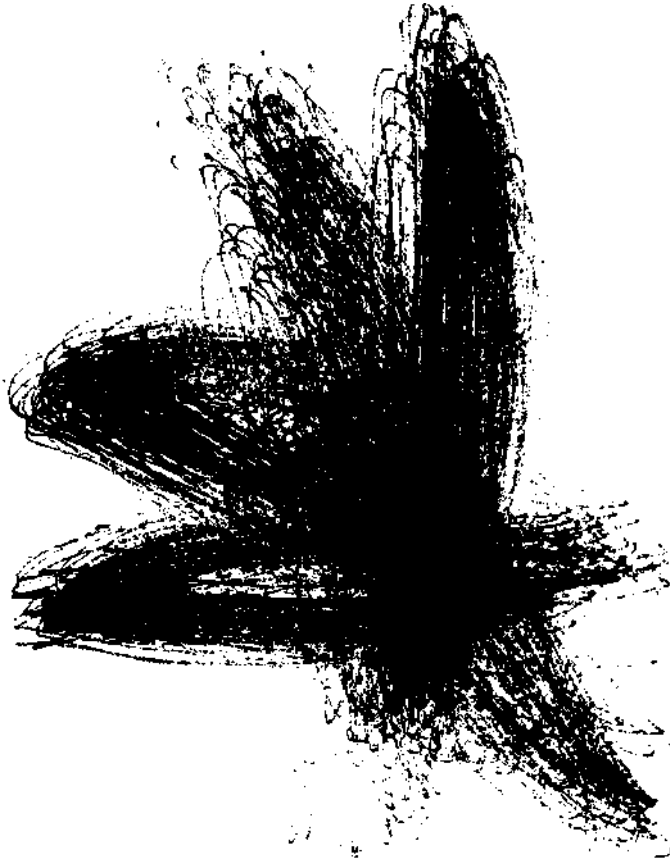

İpek Böceğinin
Merserize Yumak Kutusu

Okulların açılmasının ardından iki ay kadar geçtikten sonra hummalı bir faaliyettir başlar: İpek böceği yetiştiriciliği. Böcekler, yapraklar okullara kadar taşınır. Kim nereden temin eder, satılır mı, satılsa alan çıkar mı bilinmeden parasız, karşılıksız bir alış-veriştir gider. İlk fırtına dindikten sonra, zavallı tırtıllar evlerde annelerin başına dert olur, kimi bakımsızlıktan kimi de gıdasızlıktan kurur gider. Yine de her sene başında aynı dönem geldiğinde koşuşma yeniden başlar.

İlkokulun ikinci senesinden daha geç olamaz, benim de beyaz tırtıllarım oldu. Kim vermişti, kaç taneydiler tahmin etmek -hele bugün!- zor. Onları kimbilir neyin içine koyarak eve taşımıştım. Ancak asıl zorluk eve geldikten sonraydı. Bu yumuşacık küçük varlıklar arsızca dut yaprağı tüketiyorlardı. Havanın erken karardığı bir mevsimde ve ilk kuvvetli rüzgârlar çıktığında, yerlerde yaprak bulunduysa ne âlâ! Aksi halde, ayakkabılarını çıkararak maymun çevikliğiyle ağaçlara tırmanacak arkadaş bulmak gerekiyordu. Parasız yapılan bu işin bedeli paradan daha yüklüydü. Ya bir ya da iki bilye ya da cikletten çıkma üç-beş futbolcu fotoğrafı kartını gözden çıkarmak şarttı. O zaman bile, toplanan yaprak miktarı yeterli olsa da obur minik canavarlara iki günden fazla yeteceğini kim iddia edebilirdi? Ağaçların yaprak dökerek çıplak kaldığı bir zamanda ipek böceği yetiştirmek zorlu işti.

Koza vakti geldiğinde caka satma piyasası açılırdı. Ya çok iri ya garip renklerde kozası olanlar bazen ceplerine de atarak "çocuklarını" göstermeye getirirlerdi. Bazıları beyaz kozaları adeta boyuyor gibiydi. Benim hiç pembe ya da mavi kozam olmadı. Yine de açık sarı olanları merserize yumak kutusundan çıkarmadan tek parmağımla okşardım.

Sessiz ve zararsız böceklerin zorlukları da vardı. Bir kere kutularının içine sürekli ince ince kaka yapıyorlar, güzelim yaprakları yenmez hale getiriyorlardı. Bütün o artıklar pek de büyük olmayan çöp tenekelerine -sahiden tenekedendiler- dökülemeyeceğinden, bahçede bir köşede bu işi halletmek şarttı. Bir de içlerinde yaramaz olan kimileri, ısrarla kutunun dışına gezmeye çıkıyorlardı. İşin başında bulundularsa hemen geri yuvalarına iade ediliyorlar, değilse bir halı kenarında ya da koltuk ayağı dibinde açlıktan ölüp kurumuş cesetlerini üzüntüyle toplamak şart oluyordu.

Kozalar sevilip karşılıklı gösterildiyse çocukların hevesi geçiyor, anneler onları sessizce unutturarak ortadan kaldırmanın bir yolunu buluyorlardı. Bazen de, özellikle ev güzel ısıtılmış, böcekler de sobaya yakın uygun yerlere yerleştirildiyse bir sabah uyanıldığında o güzelim kozalardan çıkmış, çirkin kelebeklere tesadüf ediliyordu!

Evinde köpek besleyenlerin sayısı her mahallede bir, en fazla iki idi. Köpeklerin yeri ve kaderi sokaktı. Pek azı saldırgan olan bu hayvanlara sahip çıkarak besleyip kayıran bir hayvansever mutlaka çıkardı. Onlar da hayatlarını devam ettirmeye yetecek kadar iaşeyi çöp demez, artık demez sokak sokak gezer ama bulurlardı. Kediler ise asla eve alınmaz, bahçelerde, merdiven altlarında karton kutulardan uydurulmuş yuvalarında bakılırdı. Yavrulama dönemleri geldiğinde, çocuklar, sevimlilik durumlarına göre yavruları kapışırlardı. Sonra kutuların içine yerleştirilen eski havluların üzerine, evden nasılsa bulunup buluşturulmuş kaplara süt doldurup üzerine de ekmek doğranırdı. Yavruların bazıları bu eziyetli dönemi başarıyla atlatarak sokağın kedi nüfusuna eklenirdi. (Adına baytar denilen hayvan doktorlarının daha ziyadc ticari değer taşıyan hayvanlara ve büyükbaşlara baktıklarını duyardık.) Kedilerini çok sevip kayıran

kimi çocukların harçlıklarından ayırdıkları kuruşlarla kasaptan "manco" denilen akciğeri aldıklarını da bilirdik.

Kimi sokaklarda, onlarca kediye ya da köpeğe tek başına bakmayı görev edinen merhametli insanlara rastlanırdı. Onlar ellerinde yemek kabıyla dışarı çıktıklarında, daha kokularından geleceklerini hisseden hayvan ahalisi etraflarına toplanıverir, sokağa girdikleri anda ise, bir tür tören kolu halinde onları karşılayarak evlerine kadar eşlik ederlerdi. Bu insanlara -kimi zaman dış görünüşlerine de bağlı olarak- "meraklı" hatta "deli" dendiği de olurdu.

En ufak bir tatlısu kenarına gidildiğinde ise, uzun süre oyalandığım şey, kapkara virgüller gibi kıpraşan kurbağa yavrularını izlemekti. Bir taşın üzerine çömelerek akıntıda nasıl davrandıklarını seyreder, bir küçük kavanozda eve gelseler yaşayıp yaşamayacaklarını merak ederdim.

Kimi çocuklar, siğil uyarılarına rağmen, kaplumbağa ile oynamaya cesaret ederlerdi.

Meşinden, Askılı Bel Çuvalı

Onu, en önce, kalabalığın içinde dikkati çekmemesi imkânsız o hızlı takırtılarıyla hareket ederken fark ettim. Çarşıdan iskeleye doğru ya da vapurdan çıkıp çarşı boyunca sağlı sollu sokaklarına doğru dağılarak ilerleyen kalabalığı yararak -onların dizi hizasına dahi gelmeyen boyuyla- onlardan hiç geri kalmadan slalom yapıyor, bir yandan kendine yol açıyordu. Varlığına alışmış olan insanlar da başlarını çevirmeye -aşağı doğru eğmeye- gerek görmeden yollarına devam ediyorlardı.

Salih Usta'yı daha sonra geniş cepheli banka şubesinin girintisinde "oturur vaziyette" gördüm. Yerden en fazla 8-10 cm. yükseklikte, dört küçük tekerleğin üzerine yerleştirilmiş bir "taht"a kurulmuştu. Tırnak içinde yazdığım şeyleri tarif etmeye çalışayım. Belden aşağısı olmayan -ben merak edip sorunca kesilmiş olduğunu söylediler- bu adam aslında hiç oturmuyor, sadece duruyordu. Ellerine geçirdiği altı lastik kaplı bir tür takunya yardımıyla da her yere tek başına ulaşabiliyordu. Kucağında -sonradan adının "cümbüş" olduğunu öğrendiğim- yuvarlak karınlı bir çalgı vardı. Mızrapla tellere vurarak klasik saz eserleri çalıyor, bazen de şarkılarına sesiyle eşlik ediyordu. Kimi gelip geçenin bir teneke kutuya bozuk para bıraktığını görünce, resitalin sadaka toplamak için yapıldığını anladım. Salih Usta, daha ziyade caminin etrafında dolanan -perşembe akşamları sayıları daha bir çoğalıyordu ve "hayırlı cumalar olsun" diyerek avuç açıyorlardı [cuma gününün bizim bildiğimiz gibi geceyarısından sonra başlayıp başlamadığına dair soru da onlar sayesinde aklıma takıldı; zaman belki de bizim bildiğimiz gibi bir şey değildi]-; ve içlerinde "Allah" sözünün mutlaka ve sıklıkla geçtiği çeşitli dileklerle dilenen kadınlara ve adamlara benzemiyordu. Kutuya para bırakanlara bile başıyla ancak şöyle bir selam veriyordu. O da arada.

Geniş omuzlu ve güçlü bir adamdı. Bir gün onu vapura binerken görünce bunu daha iyi anladım.Önce tahtından iniyor, birilerinden tahta platformu vapurun içine almalarını rica ediyor, sonra da el takunyalarından destek alarak büyük bir güçle kendisini bordadan aşırarak tahtasının üzerine yerleşiyordu. Kasabanın içinde dolaşmakla kalmayıp Körfez'de karşıdan karşıya geçiyordu demek.

Güçlü kuvvetli, pazulu bu adamın aynı zamanda bir müzisyen olması hep ilgimi çekerdi. Belki de bu göze görünen vücut yapısı, tüm hareketlerinin yükünü büst kısmının, bilhassa kollarıyla omuzlarının taşımasından ileri geliyordu. Her zaman temiz pak gömlekler giyerdi. Pantolon niyetine ise, tüm bel bölgesinin içine yerleştiği meşinden bir torbası vardı. Bu torba omuzlarından geçen iki askıyla tamamlandığından, Usta hareket ettiğinde çıkmaması sağlanıyordu. İçinde bütün zamanını geçirdiği "aracı" haline gelen bu meşin çuval -ki tarif edilip ölçü alınarak- birilerine özel olarak yaptırılmış olmalıydı.

Müziğin sokaktan gelmesine alışıktım. Sünnet töreni geçitlerinin değişmez çalgıları, davul-zurna dışında çok çeşitli çalgıların birkaç kuruş karşılığında sokakta duyulması olağandı. Salih Usta gibi, çok az istisna dışında, çalgıcılar o iş dışında bir başka şey daha yaparak hayatlarını kazanma şansı bulamayan çingeneler ya da göçmenlerdi.

Düdükçü ise pek özeldi. Sırtına attığı beyaz bir çuvala doldurduğu rengârenk düdükleri sokak sokak dolaşarak satardı. Çuvalda galiba iki ayrı model düdük vardı. Bunlardan biri, ucu yuvarlak, kısa, sapında deliği olan bir düdüktü. Adam bununla "konuşurdu". İki elinin arasına aldığı düdüğün deliğini tek parmağıyla açıp kapayarak hep aynı şeyleri tekrarlardı: "Baba bana düdük..." -ki bu son kelime kulağa hep 'duduk' olarak gelirdi- ...alıve!" ve "Hatice!". Düdüğünü öttürmekten ziyade

"konuşturduğunda" iki sokak öteden duyulurdu. Üç kuruşluk bu düdüklerden ben de birkaç defa aldırdım. Her defasında da onun dediklerini tekrarlayıp hareketlerini taklit etmeye çalışsam da doğru dürüst ses çıkarmayı başaramadım. Hepsi mikadan yapılma düdüklerin ikinci modeli ise, bir tür ağız armonikası -ona biz "mızıka" derdik- idi. Yanyana deliklerinde şöyle bir dudak gezdirilip hafifçe üflendiğinde bazı tatlı sesler çıkarıyordu. Düdükçü de hiç denemediğine göre, bu düdükle daha fazla bir şey yapmak mümkün değil, diye düşünürdüm. Fena halde kambur olan bu oyuncak düdük satıcısını şehrin her yerinde görmek kabildi. Bir gün sokağımızdan geçmişse, bir hafta sonra, Körfez'in ta öbür ucundaki herkesin otobüslere doluşarak gittiği o sayfiyede görünmesi işten bile değildi. [Bugün, şöyle bir düşününce, kentteki hareketin mekâna ve zamana göre nasıl gerçekleştiğini, hedef kitlesinin ne zaman, nerede olacağını şaşmaz bir önseziyle bulup ona göre uzun yollar yapmayı göze aldığını çıkarabiliyorum. Çuvalı da içi düdükle dolu olmakla birlikte, benim o vakit tahmin ettiğim kadar ağır olmasa gerekti.)

İlkokulun müzik dersinde mandolin almak ve bazen de çalmak adettendi. Ama daha ilkokul başlamadan bir akraba evinde kılıfından sadece bir defalığına çıkan bir keman gördüğümde büyülenmiştim. Yayla beraber elime verdiklerinde hiç ses çıkaramadığımı görüp iyice şaşalamıştım.

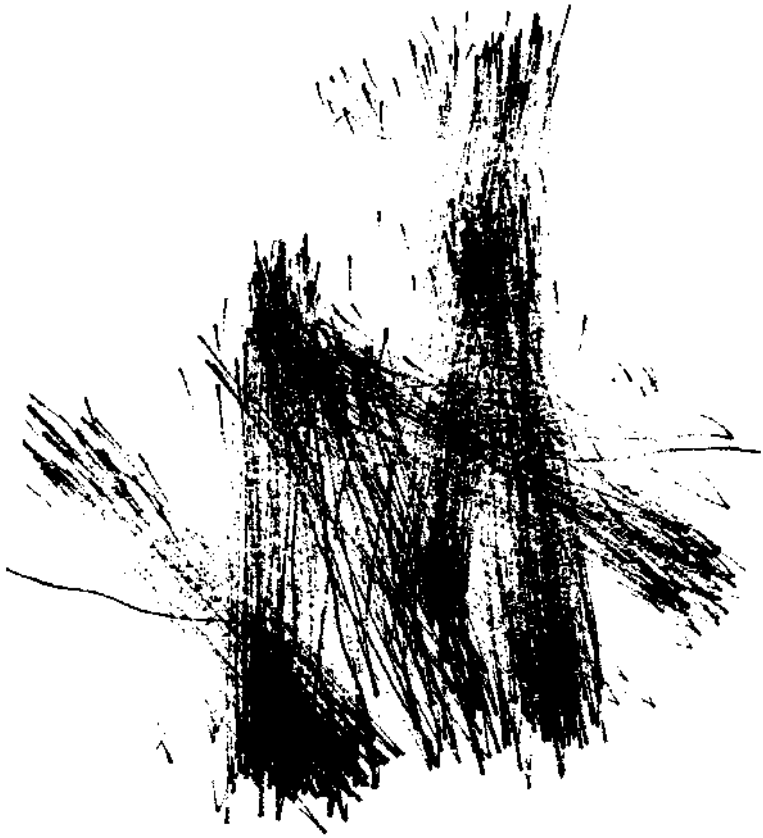

Merdiven Altında
Bir Çift Kara Çizme

Ahşap merdivenler taşlığın en dibindeydi. Mutfak kapısından hemen önce başlıyor, sola doğru kıvrılarak üst kata çıkıyordu. Basamakları gri olmalı, renksiz, adeta şeffafmış gibi. Merdivenin altı, alçak ahşap kapısı olan bir nevi depoydu. "Kömürlük" deniyordu. [Ev içlerindeki ya da dışlarındaki boş alanların, sanki o halleriyle işlevsizmiş gibi, bir kapı ile ya da camlarla kapatılarak eninde sonunda depoya dönüştürülmesi gelenek-kuralını gözleyerek öğrenmem çok daha sonraları oldu. Gerçi o zamanlarda yapılan apartmanların zemin ya da giriş katlarında odun ya da kömür koymak üzere her daire için bir küçük alan tahisisi de adettendi.] Belki de içinde gerçekten odun-kömür stoklanıyordu. Kapısı da minicik bir ahşap mandalla açılıp kapatılıyordu.

Benim o kapıyı açarak içinde olanlara bakmama izin verilmiyordu. [Tüm yasaklar gibi gerçek nedeni de asla söylenmedi.] Muhtemeldir, oraya sokulup ağzımı yüzümü yağlı kömür karası yapmamın yol açacağı zahmetten çekiniyorlardı. Ben de oranın açık olduğunu her hissettiğimde derhal seğirtip bacak aralarından da olsa içeride neler olup bittiğini anlamağa çalışıyordum. Nihayet bir gün, kapının hemen arkasında kapkara bir şeyler gördüm. Daha önce bildiğim şeylere de pek benzetemedim. Sanırım şaşkınlığımı da o anda dillendirdim: Ev halkına istedikleri malzemeyi vermiştim. Bunlar babamın araziye çıktığı zamanlarda -ki o aralar pek çıkmıyor olsa gerek, çizmeler toz ve katılaşmış çamur kalıntıları içindeydi- giydiği dize kadar gelen bir çift deri çizmeydi. Duruma bakılırsa, kömürlükten içeri başını uzatan çocuklara türlü fenalıklar yapıyorlardı. Başka bir yer bulunmadığı için oraya tıkılmış bu nesneler bir anda canlılar dünyasına katılarak saldırganlaşıyor, boyu kendilerinden az uzun çocukları görür görmez içlerinden çıkan kollarla...

Korkuyor muydum? Akşam uyku vakti geldiğinde merdivenlerden -trabzana tutunarak da olsa- üst kattaki yatak odasına tek başıma çıkıyordum. Aşağıdakiler, ahşap gıcırtısından, adımlarımı tek tek sayıyor olmalılar. Demir karyolaya yerleşince aşağıya sesleniyorum. Birisi yukarı çıkıp boyumun yetişmediği sıvaüstü elektrik düğmesini çeviriyor – belki ölgün ışıklı, minicik ampullü bir gece lambası başucumda yanmaya devam ediyor. Bu işi yapmaya yüreklendirildiğim için, hiç tereddüt etmeden senelerce odama tek başıma çıktım. Eve gelip gidenler bu cesaret gerektiren davranışımı övdükçe basamakları daha bir şevkle tırmanıyordum. Bir tek, ağır ateşli çocuk hastalıklarından birine yakalandığımda, yatağım taşlıktaki, etekleri fırfırlı bir örtüsü olan kanapeye ya da bahçeye bakan oturma odasındaki divana taşınıyordu.

Kara çizmeler ise başka idi. Korkulacak şeyler oldukları söylenmişti; ben de korkuyordum. Orada bir çift çizmenin durduğunu bildiğim halde. Renkleri, tozlu-çamurlu görünümleri miydi beni korkutan? Yoksa o karanlık izbenin kapı bekçiliğini yapmaları mı? Renkleri yüzünden olması pek mümkün görünmüyor. [Şimdi, salim kafayla bunun için makul neden arayınca, bulmak zor gibi. "Kork" diyorlardı, korkuyordum. Bugün, korkmak için, çoğu kez olduğu gibi nedensiz de olsa, insanın önce kendi kendini razı etmiş olması gerektiğinden kuşkum kalmadı.]

O kadarcıkken, en çok oynadığım oyuncak, çıplak ve kapkara bir oğlan bebekti. Basbayağı sevimli bir yüzü vardı. Anne-baba yönlendirmesiyle -benim hiç görmediğim seyyar bir gazete dağıtıcısı olması muhtemel- "gazeteci Arap Sami" adı konulmuştu ona. Bayağı güzel, konuşarak oynuyordum onunla.

Babamın arazi ile ilgili bir işi olduğunu da az çok biliyordum. Zamanla, minicik oluşuna göre ağırlığı bana fazla gelen şakülü, kendi ekseninde oyanayabilen prizmayı, nivoyu da tanıdım. Yine de en çok, arada, içinden söküldükleri arazinin çamuru diplerinde eve gelen kırmızı- beyaz jalonları sevdim.

Geceleri uykudayken çiş kaçırdığım da oluyordu. Dediklerine bakılırsa, bu işi yapmamak için yeterince büyükmüşüm. Nasıl oluyorsa, bu işi yaptığım, daha sabah olmadan gecenin ortasında ortaya çıkıveriyor. Gece lazımlığa çiş yapma vakti geldiğinde -tuvalet alt kattaydı- çoktan iş işten geçmiş olduğu anlaşılıyor. Islak don, çarşaf filan değiştirilirken bir yandan azarlanıyorum. Bir daha tekrar edersem annem pipimi kibritle yakacağını söylüyor. Belki ağlamıyorum, ama mutlaka şaşkın ve üzgünüm. Birkaç defa, korkutmak için, kibriti bir çakıp sonra üfleyip söndürüyorlar. Kabahat tekrarlanınca annem dayanamayıp söndürdüğü kibriti tam soğumadan baldırıma değdiriyor. İşte o zaman ağlıyorum. Kibritin minicik izi uzun yıllar bacağımdan çıkmıyor. [Bu olaydan sonra gece işemesi bir daha tekrar etti mi? Tekrar ettiyse bile belleğimde yer etmeyecek kadar seyrek olmalı. Artık taze sönmüş kibritin yakıcı acısından mı, yoksa gece kaçırmayacak kadar büyüdüğümden mi bilemiyorum.]

Adını bugün de gülümseyerek andığım Selvili Mescid [bir mescidin sevimli olması için başucunda bir selvi olmasından başka ne beklenebilir?] semtinde oturan aile büyüğüne yatılı misafirliğe gidildiğinde, hepsi birden aynı odaya tıkıldığından azdıkça azan ve tabii geç vakitlere kadar uyumayan çocukların "Cüce Vedad" denen bir şeyle, uyunmazsa onun geleceğiyle tehdit edildiğini de hatırlıyorum. Bana nedense adından başlayarak sevimli gelen, hiç görmediğim bu yaratığın muhtemel tehdidinden korkmaz, tam tersine tehididi diğer çocuklara tekrarlayarak kıkırdar dururdum.

Kuşe Kağıtlı Dergi
İçinden Çıkan Patron

Erkek terzilerinin vitrinlerinde, alt kısmı baston şeklinde başlayıp yuvarlak bir kaideyle ya da üç ayakla biten bir manken büstü-torsosu dururdu. Mankenin başı yerine yine aynı bastonun uzantısı konurdu. Mankenin boynuna ya da omuzuna bir mezura atılmış olması da sık rastlanan bir durumdu. Ender olarak, mankenin üzerine çoğu kez tamamlanmamış, astarları ve teğel dikişleri belli olan bir prova ceketi de geçirilirdi. Mankenin kolları olmadığı için, ceketin de kolları takılmamış vaziyetteydi. Terzi vitrinlerinin tek dekoru, bu haliyle, hem san'atı hem de onun ürününü temsil etmiş oluyordu.

Kadın terzileri ise, vitrini olan, sokakta önünden geçerken içleri görülen yerler değildi. Zaten, en azından benim doğup büyüdüğüm kasabada, kadın terzilerinin atölyeleri de evlerinin bir köşesinde olurdu. Bu sayede, sık sık soyunup giyinmeyi gerektiren prova işinin gözlerden uzak halledilmesi de mümkün olabilirdi sanıyorum. Terzi evindeki oturma mekânı, gündüzleri her türlü terzilik alet edevatının göz önünde bulunduğu, kırpık kumaş parçalarının, ipliklerin yerlere saçıldığı sahici bir atölyeye dönerdi. Akşam olunca her bir şey bir köşeye toplanıp atölye yine aileye ait oda olurdu.

Çocukların annelerin hayatına eşlik etmesi, bazen istemeden sürüklenmesi adettir. (Her gün işe giden annem beni hiç hamama götürmedi. Kendisinin de gittiğini sanmam. Zaten kasabada tek bir hamam vardı-kalmıştı. Yine de termosifonda odun yakılarak suyu ısıtılan, hamam tası, rahle -ki ona nedense "tokmak" denirdi-, takunya ve kalıp sabunla haftada bir defa yerine getirilen ritüele "banyo"dan ziyade "hamam" demek daha doğru geliyor bana.) Annemle kadın terzilerine çoğu kez birlikte gittik.

Karpuz kol, reglan yaka, evaze, volan, plili etek, pötikare gibi kelimeleri anlamlarını hiç bilmeden hep merak ederek

cümle içinde geçtikleri için öğrendim. Bir de annem kışları okula giderken tayyör, yaz aylarında gezmeye giderken döpiyes giyerdi. Bunları biliyordum.

İki tane düğmeci-iplikçi dükkânı vardı. Bir tanesi çok daha geniş, sahibi -galiba o da pek çok esnaf gibi oğullarıyla çalışıyordu- yaşlıca, kel kafalı, hafif pembe yanaklı, kulak arkasından onu bunu ölçüp keserken işaret almak için kullandığı kalemini eksik etmeyen bir adamdı. Bana fazlasıyla konuşkan gelirdi. Erkek müşterinin ayak basmadığı o dükkânda müşterilerine "ablacım, teyzecim" diye hitap ederdi. Dükkânı her zaman ayakta, o da ancak yer bulunabilecek kadar kalabalık olurdu. Siparişi dinledikten ya da numuneleri gördükten sonra, düğme kutularını büyük bir hızla durdukları yerden çıkararak gösterir, beğendirmeye çalışırdı. Sattığı şeylerin hepsinin özel bir adı vardı. Ben içlerinde en çok "kedime"yi severdim.

İkinci düğmecinin dükkânı çok daha küçük ve dardı. İlkine göre daha tenha oluyordu. Satıcı da gülduğünü fazla belli etmeyen gençten denebilecek bir adamdı. Annem büyük dükkânda aradığını bulamadıysa, kalan tek tük alışverişini tamamlamak üzere buraya uğrardı. Dükkânın bir başka özelliği daha vardı. İçeri girer girmez sol köşede renkli dergi yığınları duruyordu. Yığının başında her zaman bir-iki kadın bulunur, sayfaları karıştırırlardı. Konuşmaları arasında adının *Burda* olduğunu öğrendiğim bu derginin sayfaları, eve alınan *Hayat* dergisinin sepya sayfalarından farklı olarak rengârenkti. [Okumadan duyduğum "burda" adının "burada", bizim olduğumuz yerde, yerlerde olup bitenlere dair bir şeyleri gösterdiğini düşünür, içinde fotoğrafları olan insanları ve renkleri kendi hayatımızla bir türlü bağdaştıramazdım.] Okumayı söktükten sonra, derginin gerçek adını bildim: *Burda Moden*. Annem dergi sayfalarına şöyle bir göz gezdirdikten sonra, içindeki çizimlere dikkatle

bakar, dükkân sahibiyle bu konuda konuşurdu. Anlamadığım bu konuşmalar boyunca sıkılırdım. Bir defasında dükkânın önüne çıktığımda kalabalığın akışına kapılıp biraz gittim. Ancak ne yöne dönmem gerektiğini bulamadım. Kayboldum. Kısa süreli, heyecanlı ve ürkütücü bir duyguyu tattım.

Dergilerden biri satın alındığında ortak kullanıma açılır, evden eve elden ele dolaşır, akraba ve tanıdık kadınlar pelüra benzeyen kâğıtları keserek bluz, elbise patronlarını hazırlarlardı.

Yine o sıralardaydı; bir başka uygulama daha başgösterdi. Eve gündelikçi kadın terzi çağırmak. Birkaç kadın biraraya gelir, bir terziyle anlaşırlardı. Önceden kumaşlar alınır, evin bir odası atölyeye dönecek şekilde düzenlenirdi. Her bir kadın en az iki elbise ve onun yanında bir-iki parça bir şeyler daha diktirecek şekilde hazırlanırdı. İşte o zaman *Burda Moden* dergisinin tüm sayıları da o evde toplanırdı. Bu terzi gününün bir başka özelliği, her kadının maharetini sergilediği bir yemeği yaparak güne katkıda bulunmasıydı. Örneğin evsahibesi tepsi böreği yapacaksa, bir akraba yaprak sarar, bir arkadaş kuru köfte yapıp getirirdi.

Terzinin geldiği gün -ki terzi geldiği gün, kadınlara önermek üzere yanında yedek kumaş da getirirdi- bir yandan ölçüler alınıp kumaşlar biçilirken öbür yandan hazırlanan tüm yemekler neşe içinde tüketilirdi. Terzi giderken, elbiselerin çoğu prova edilmiş ve hızlıca teğellenmiş olurdu.

Çocuklar da, kızlı oğlanlı, yan odalardan birinde oynarken, kâh sütyenli kâh kombinezonlu annelerin giriş-çıkışlarına tanık olurlardı.

Terzi gününde ön hazırlıkları tamamlanan giysilerin dikilip gelmesi 10-15 gün alırdı.

Kırık Kapaklı
Pembe Pudriyer

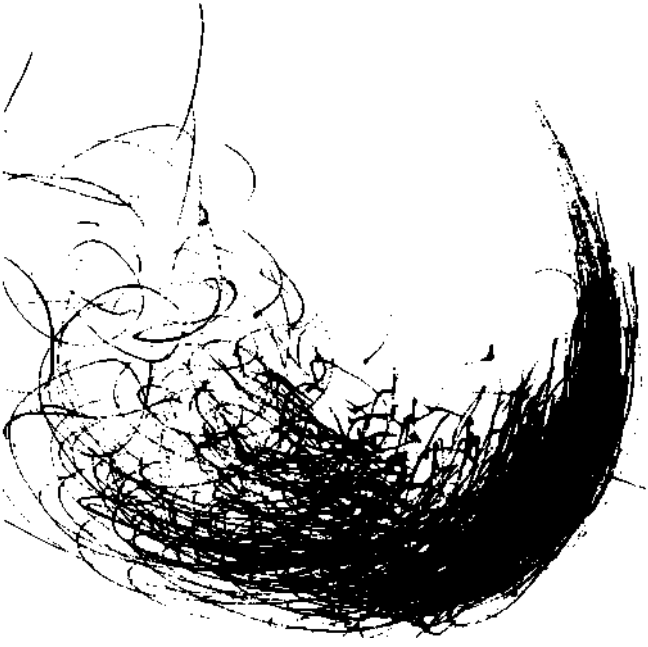

Neredeyse hiç boyanmamış açık renkli bir deriden yapılmıştı. Torba gibi bir formu olmasına rağmen altı düzdü. Yani tabanının üzerinde dikine durabiliyordu. Ön cebinin üzerinde baskıyla elde edilmiş bir deseni olması da mümkün. Yine aynı deriden çift sapı vardı. Ama ben en çok boğazını önce ince bir kuşak şeklinde dolandıktan sonra, genişçe bir köprüden geçip iki püskülle aşağı sarkan, ağzını kravat gibi sıkan o deri parçasını severdim. Ya da annemin köprüyü yukarı doğru sıkıca itip püsküllü uçları aceleyle aşağı çeken el hareketini. O iş çantasını annem uzun süre kullandı. Hava şartlarına, suya dayanıklı bir hali vardı. Artık emin değilim ama, gezme çantası o iş çantasının aksine siyah rugandandı ve yine muhtemelen topuklu rugan ayakkabılarla birarada kullanılıyordu. İş çantasının içine çok şey sığıyordu. Düşününce, uçları azıcık dışarı taşan yazılı sınav kâğıt tomarları gözümün önüne geliyor. Bir de kışın vapurda zamanı boş geçirmemek için örülen yünlerin şişleri.

Pembe pudriyer hep o çantanın içinden çıkardı. Yine de asıl yeri olarak annemin şifonyerinin üzeri hafızamda beliriyor. Sanki o pembe pudriyer o dantel örtünün kenarında demirbaş dursun diye yapılmış gibiydi. En eski şifonyer, anne-baba yatağına uygun olarak, kenarları marketri geçilmiş açık renkli bir ağaçtandı galiba. Zamanın ve muhtelif taşınmaların etkisiyle yıpranınca, annem onun yerine, vişneli-siyahlı yollu yollu -o yıllarda pek moda- formika bir şifonyer edindi yıllar sonra. Pembe pudriyer, içinde pudrası kalmayıp metal dibi görünür hale gelse bile, yerini korudu sanırım. Kapak içindeki o minik aynanın işe yaramasından ya da yılların getirdiği alışkanlıktan olabilir. Pudriyerin kapağında markasının amblemi vardı. Kapak önce bir tarafından, sonra öbür tarafından kırılıp menteşesiz kalsa da kullanılmaya devam etti. Aynasına bakıp yanağını düzleştirerek pomponuyla birkaç hızlı darbecikle annem pudralanırdı. (Sanıyorum pudra -belki de sonradan fondöten- en

önemli değilse de en temel makyaj malzemesiydi. Hele her zaman bol ve renkli makyaj yapma şansına sahip olamayan çalışan kadınlar için. Pudriyer tedavülden -belki de işlevini yitirerek- kalktığında, ben evden ayrılmıştım.)

Kadın berberlerine kız-oğlan çocuk götürmek -hele evde emanet edilecek insan yoksa ve sokakta sahipsiz bırakılmak istenmiyorsa- adettendi. Erkek berberlerinden çok farklı, ağır bir sprey kokusu insanı karşılardı. Tırnakları boya artığından hep renkli olan berberlerin bir-iki gün önce kına gecelerine katıldıklarını düşünürdüm. ("Kuaför" kelimesi de 50'li yıllarda henüz kullanılmıyordu sanki. "Berber" kadına da erkeğe de ortaktı.) "Diba" saçları, İran şehinşahı Farah'a özenilerek moda olduğunda, tüm kadınların saçlarını tepelerinde kabartarak bir tür hotoz yapması gereklilik halini aldı. İşte berber salonlarında gösterişli perma başlıklarının diziler halinde yer alması da aynı döneme rastlar. Kimileri gerçekten çok gösterişli olan bu nesneleri seyre doyamazdım. (Renkleri de bej, açık sarı, gri, uçuk mavi gibi dönemin tasarım trendlerine uygundu.) Kadınlar o sıcak ve gürültülü aletin altına girdiler mi -kimseyle konuşup laf anlatacak halleri kalmadığından olacak- yine benzer hayatların imgeleriyle kısa yazıların yer aldığı, o az ya da çok renkli mecmuaların sayfalarını çevirmeye girişirlerdi. Berber de o arada permaya girenlerin boş bıraktıkları koltuğa oturan bir başka kadının kesim, boya gibi işlerini görürdü.

Eteklerin diz altından -neredeyse her yıl santim hesabıyla- yukarıya doğru çıkmaya başladığı zamanlardı. Teni örten "mus" çorapların yerine teni gösteren, ince naylon çorapların giyilmeye başlaması da herhalde o dönemdedir. Yalnız, giysilerde çok renklilik başlamamıştı henüz. Eğer canlı bir renk olacaksa o bluzda ya da kolye, küpe gibi bir aksesuarda kalır, eteğe, cekete fazla yansımazdı.

İnce çoraplar ağdanın periyodik bir bakım olmasını dayattı. Ağda evde hazırlanır ve ocakta pişerken kokusu önce mutfağı, sonra tüm evi sarardı. Annem kıvamını kontrol etmek için şöyle bir tadar, henüz istediği gibi olmamışsa, biraz daha limon ilave ederdi. Daha sonra iyice yoğurarak yapışkan hale gelmesini sağlayıp halının üzerine oturarak dizinden aşağı doğru inceltip yapıştırarak cildine uygular, o katı kaldırdıktan sonra yeni bir kat açardı.

Hayıt Çatalından Sapan

Uzun yapraklarıyla ve uzayan boyuyla bir makiden çok bir fundalık gibidir. Sudan nasibini az ya da çok alan kumluk yerlerde yetişir. Bir küçük sızıntı ya da çamurlu bir birikintinin bile yanında büyüyüp serpilebilir. Tozlu görüntüsünden olacak, cılız, mor çiçekleri susuzmuş gibi durur. Oysa, burnunuzu biraz yaklaştırınca, güzel kokusunun sürpriziyle karşılaşırsınız. [Onyıllar sonra, bambaşka coğrafyalarda da pekâlâ yeşerip yaşadığını, çiçek verdiğini görünce, hayıtın her koşula uyum sağlayan bir bitki olduğunu anladım.]

Tüm bitkiler gibi, hayıtın da çevreye doğru açılan dalları narin olur. Asla budanmadıkları için de ortalarında duran, daha yaşlı ana gövdesini saklarlar. Sapan yapabilmek için en az bir parmak kalınlığında ve "Y" harfine benzeyen bir çatala ihtiyaç vardır. Çevre dalları ötelemeden hatta bazılarının üzerine basmadan, o dala ulaşılamaz. Bu işe kalkışırken cepte çakı, bağ bıçağı gibi bir alet hazır bulunmalıdır. "Y" ağaçtan kesilip alındıktan sonra, önce uçları bıçakla düzeltilir, sonra da dalın kabuğu soyulur. "Y"nin "V"ye benzeyen kısmının etrafına bir urgan dolanarak bu haliyle kurumaya bırakılır. Yeterince kuruduktan sonra, etrafına urgan dolanmış bu "V", "U"ya benzemeye başlar ve o zaman urgan çözülerek atılabilir. Kimi zaman kurumayı kolaylaştırmak için, çatalı, tümüyle tutuşup zayıflamasına izin vermeden dağlamak yararlı olur. En sonunda müstakbel sapanın çatalı eldedir. Bu işlemi öğrendikten sonra, defalarca yapmama rağmen -kuruma süresini yeterince beklemediğimden olabilir- umduğum kusursuz "U" şekline ender olarak ulaşabildim. Doğanın farklı bir zamanı vardı ve sabır gerektiriyordu.

Ancak, bu kadarı sadece bir başlangıçtır. Sapanın olabilmesi için gerilmeyi sağlayacak lastikle taşın yuvası olacak deriye ihtiyaç vardır. Bunları köyde bulmak ise neredeyse imkân-

sızdır. Bazen kurusun diye köyde bırakılmış çatala kavuşmak için -kimbilir kaç ay sonra- köye gitmeyi iple çekmek gerekir. Yok çatal eldeyse, lastiği düzgün, şöyle yarım santim eninde kesecek bir bisiklet tamircisiyle, oval şekildeki deriyi hazırlayıp iki ucunu içinden lastik geçecek şekilde açacak bir çantacıyı arayıp bulmak şarttır.

Kimi zaman tüm bu parçalar hazır bile olsa, ortaya çıkan nesne eksiksiz bir sapana benzese bile, sonuç hayal kırıklığı olabilir. Atıcı ne kadar nişancı olursa olsun, atış başarısız olur, hedef şaşar. Ben bu başarısızlığı çok sık yaşamama rağmen, sapan yapımını defalarca denemekten hiç bıkmadım. [İşin kendisinin, yapma ediminin, o uzun sürecin, sonuçta ulaşılacak başarıdan çok daha önemli olduğunu kimse öğretmedi. Zamanla, bol bol yanılıp vazgeçmediğimi görünce, kendi kendime farkına vardım.] Çoğunlukla cansızlara nişan alsam da attığımı vurabildiğim söylenemezdi. Üstelik etrafta bahçeler, ağaçlar olsa da, şehirde sapan atılabilecek boş yerler ve yeterli mesafe bulmak kolay değildi.

Otobüsten indikten sonra, köyün ilk düzlüğüne -ki o düzlük demiryoluyla bitiyordu- giden yol yokuş aşağı idi. Hemen sağda bir kahve, onu birkaç adım geçince solda dedemin evi vardı. Düzlükteki tek ev. İşte o evin bahçesinde ökse kurmayı öğrendim. Önce toprakta en fazla 10 cm derinliğinde ve 7-8 cm çapında bir çukur kazılıyordu. Çukurun bir tarafına üzerini örtmeye yetecek büyüklükte bir yassı taş, öbür tarafına da o taşın bir noktasından yaslandığı incecik bir dal parçası yerleştiriliyordu. Bu işlem bittikten sonra, çukurun içine darı ya da arpa taneleri bırakılıyordu. Hepsi o kadar. Bir sapan için birkaç gün ya da hafta uğraşı, arama, hazırlık yapılırken bir ökse tutturmak için bir saatlik süre yetip artıyordu.

İlk ökse hazır olduğunda, minik bir tarla kuşu, sanki o anı bekliyormuş gibi, hızla konup ökseye kapıldı. Pek tabii olarak çaresiz çırpınışlarla debelenmeye başladı. Muhtemelen gözlerimdeki hayret ve merhameti görmüş olan kuzenim taşı usturupla kaldırarak kuşu avuçlarının arasına aldı ve azad etti. Adet yerini bulsun diye ökse kurmayı ben de birkaç kez denemiş olabilirim. Gönülsüz yapılan her işte olduğu gibi, hiçbirinde başarılı olamadım. Zaten, kazara kuşun biri gelip de takılacak olsa onunla ne yapardım onu da hiç bilmiyordum.

Bir defasında, pompayla şişirilmiş meşin bir futbol topunu alarak köye gitmiştim. Tüm çocuklar oyuna katılmak için heyecanlanmışlardı. Demiryolunu geçer geçmez setüstündeki kahvenin hemen altındaki boşlukta, taşlarla işaretli, karşılıklı iki kale kuruldu. Oyun başladı. Biraz fazla havalanan bir degajla top kahvenin hemen karşısındaki çiftlik-evin bahçesine kaçtı. Çiftliğin sahibi herhangi bir uyarıda bulunmaksızın bir bıçakla topu yararak patlattı. Dışarıdan gelen nesneyi, bu bir top da olsa, arazisine bir tecavüz saymıştı... Tüm çocuklar şaşkın ve üzgün, dağıldık.

Beyaz Önden Cepli
Şifalı Su Önlüğü

Yumuşacık amerikan bezinden yapılmaydı. Yakasız ve kolsuz önlük. Bel kısmında yanyana üç ya da dört cebi vardı. Hatta bu cepler, önde olduğu gibi, arkada da olabilir. Boyun kısmından geçirilerek giyiliyor gibiydi. İçlerinde şeffaf ya da açık renkli sıvılar bulunan şişeler ceplere yerleştirilmişti. Uçları dışarıdan görünüyordu. (Önlük bu şekilde mi tasarlanagelmişti, yoksa sokak satıcısına evdeki hazırlık aşamasında yardım eden karısının bir marifeti miydi orasını hep merak eder dururdum.)

"Nane suyu var, kekik suyu var, filiskin suyu var." Satıcı dolaşırken böyle bağırıyordu. Arkasından da, "yemekleri hazım ettirir, yemek yemeyi icap ettirir" diye ekliyordu. Bu şifalı şeylerden almak isteyenler, pencere ya da balkondan kafalarını uzatarak eve nasıl girileceğini -katı, daireyi filan- tarif ederek kendi küçük şişelerini hazır ederlerdi. Satıcının önlük cebinde duran şişeler bir evin ihtiyacı olandan çok daha fazla sıvı içeriyor olmalıydı. Sindirim bozukluklarına, şişkinliğe, karın ağrısına iyi gelmesi muhtemel bu sulandırılmış bitki özleri, çay ya da kahve kaşığı ölçeğiyle ve suyla karıştırılarak "alınırdı". Her evde de iyi kötü bir miktar stok bulundurulurdu. Nane ile kekiğin ne olduğunu bilirdim. Filiskinin ise, babamın ıvır zıvır şeyler için sıkça kullandığı "davul tozu, minare gölgesi" türünden -ki bunları daha sonra bir Abdülcanbaz bandında da okumuş olabilirim- satıcının nane ve kekikle kafiye yapsın diye uydurduğu bir yok-şey olduğunu düşünürdüm. [Daha birkaç yıl öncesinde, yine Ege'de bir köylü pazarında, tezgâhta duran boysuz otlardan birinin ne olduğunu sorduğumda, adam "filiskin" deyiverince gözlerim faltaşı gibi açılıverdi.] Bugün, elli küsur yıl öncesini şöyle bir aklımdan geçirdiğimde, satıcının ceplere yerleştirdikleri dışında yedekleri içine koyduğu bir başka çuvalı daha omuzuna vurduğunu görür gibi oluyorum. Ne olursa olsun, bir nevi "evinizin doktoru" durumundaki bu adamın ilaçlarını üzerinde taşıdığı önlüğü her zaman tertemizdi.

Aynı adam sülük de satar mıydı? Emin olamasam da sülüğe, arada sırada da olsa, hamama gitme alışkanlığını kaybetmemiş, kötü kanı temizlemek üzere "kupa çektirme" geleneğini sürdüren iki üst kuşağın rağbet ettiğini hatırlayabiliyorum. O sülüklerin nereden temin edildiğini sürekli olarak sorar, ama bir türlü tatmin edici bir cevap alamazdım.

Herşeyin sokakta satıldığı bir zamanda satıcının kim olduğu, ürününü farklılaştırabilmek için neler çığırdığı da kuşkusuz belirleyici oluyordu. Hasan Amca, ne dediği doğru dürüst anlaşılamasa da, sokak satıcıları arasında müstesna bir yere sahipti. Yaşı 70'lerde donup kalmış, sakalı özensizce hafif uzamış bu adamın sağ tarafı tümden felçliydi. [Sol olsa, kalbi de felçten etkilenmiş olabilir ve biz çocuklar onu hiç tanımamış olabilirdik.] Binbir zorlukla ve fakat büyük bir gayretle yürüyerek nane şekeri satardı. Felçli elinin kıvrık parmakları arasına ucunu sıkıştırdığı küçücük bir kutunun içinde en ucuzundan nane şekerleri durur, diğer eliyle para alışverişini yapardı. Ender olarak nane şekerlerinin yanında birkaç sakız da görmek mümkündü. Ağzı da felçten çarpılmış olduğundan, ne dediğini anlamak için Hasan Amca'yı bilmek yetmez, ağzından binbir gayretle çıkardığı sesleri büyük bir dikkatle dinlemek gerekirdi. Genel olarak, insanlar ona yardım etmek için bir şey alır, bazen de parayı verip ürünü hiç almazlardı. Kafasında daima bir kasket olan Hasan Amca, bir köşede durup sokakta oynayan çocukların oyunlarına dalar giderdi.

Kendi işini kendi görmekte büyük zorluk çeken bu adam, bir defasında fena halde çişe sıkıştı. Çocukların yanına gidip onlara bir şeyler söyledikten sonra, olay dillendirilince işin aslı anlaşıldı. Biçare satıcı pantolon düğmelerini çözerek çocukların hacet gidermesine yardımcı olmalarını istiyordu. Çocuklar aralarında bir müddet müzakere ettikten sonra, sırf

iyilik olsun diye, iki çocuğun boş bir arsanın köşesinde ona yardımcı olduklarını görmüştüm. Hasan Amca, üstü başı ve görünürdeki yaşı hiç değişmeden, uzunca bir süre aramızda varoldu. Günün birinde aniden yokoldu.

Bana şifalı otların sularından hiç vermediler. Bir şekilde midemi üşüttüğüm gecelerin nefesimi çürük yumurta kokutan sabahlarında, bir kahve fincanı suyun içine birkaç damla "elma yağı" damlatarak içirirlerdi. Bilinen tüm yağlardan daha yoğun ve keskin olan bu yağın içine düştüğü suyu içebilmek cesaret istiyordu. Elmadan nasıl olup da böyle bir yağın çıktığına bir türlü akıl erdiremezdim. [Yıllar sonra, asıl adı "karabaş yağı" olan bu suyun çıkarıldığı bitkinin mor, kokulu çiçekler açan bir tür yaban lavantası olduğunu görünce daha bir şaşırdım.]

Dört Ortalı, Kareli Harita Metot/Temiz Defteri

Nesneler arasında üç boyutlu haliyle kalabilmiş, gelebilmiş olan bir tek o. Annem vaktiyle saklamış. Dört ortalı ve sırtı siyah bezle ciltlenmiş. Üzerinde kaplama kâğıdı yok. Oysa, vaktiyle kaplanmadan kullanılmış olması mümkün değil. Yıllar boyunca yıpranarak -rengi maviydi sanki- etrafı kırmızı çerçeveli isim etiketiyle birlikte atılmış olmalı. Bütün bir müfredatın tanığı olarak yılmaz bir hafıza gardiyanı gibi kitaplık rafında bekliyor.

Müsvedde defterine herşeyi, her şekilde yazıp çizmek serbestti. Bu yüzden -daha sonra edebiyat çevrelerinde de pek rağbet bulan bir deyimle- "karalama defteri" dendiği de olurdu. Ne var ki, müsvedde defteri de, şöyle bir bakışta, inci gibi duran çocuklar yok değildi. Temiz defteri ise, müsveddeden temize çekilen ya da okulda başladıktan sonra evde tamamlanan -bu yüzden bendekinde beceriksiz çizgilerimin yer yer büyükler tarafından düzeltilmiş ya da düpedüz onlar tarafından yapılmış bölümleri rahatça seçilebiliyor- önce sınıfta öğretmene ve diğer öğrencilere, sonra da herkese gösterilebilecek türdendi. Eğer çizilmiş bir şeyin içi renkli kuru boya kalemiyle boyanacaksa, çizgi dışına taşırmamaya dikkat edilirdi. Tam da bu nedenle silgi sıkça kullanılır, ancak o da boyanın izi sağa sola bulaşmasın, defterin kâğıdı örselenip incelerek yırtılmasın diye kâğıda usturuplu sürtülürdü.

Deftere bugün bakınca, birbirini bütünleyen iki ana eksenin varlığı dikkat çekiyor. Bunlardan biri, zenginlik ve varlığın "içeride" olduğuna vurgu yapan "yerli malı haftası", "nasıl, ne zaman turşu kurulur" türünden konular. Bunlar çocuklara belli bir yaşam tarzının aşılanmasındansa, onları tutumluluğa çağıran, tüketimin aşırılaştırılmasından çekinen bir yaklaşımı akla getiriyor. Büyüklerin, ekmek-pirinç karneleri hikâyeleriyle yokluk zamanları olarak anlattıkları İkinci Dünya Savaşı'nın üzerinden 15-20 yıl geçmiş olmasına rağmen, kötü hatırası

canlılığını koruyor'un işaretleri. Bir de askerliğe, uçağa, vatana -bayramlar dolayımında da olsa- vurgu yapan konular var. Cumhuriyet'in kuruluşu üzerinden henüz çeyrek yüzyıl kadar geçmişken, ilk askeri darbenin ve güzel, umutlu şeyleri ordudan beklemenin izleri okunuyor.

Kitaplar, bir sınıftan öbürüne geçerken el değiştirdiği, büyük sınıflardan kitap alırken kullanılmış olanlar küçüklere verildiğinden -nedense tutum konuları işlenirken bu değiş tokuştan hiç bahis yok- o günden bugüne gelen kitap hiç yok. Olsa saklanmaya değer miydi, bilemiyorum. Ne var ki, karton kabını gri olarak hatırladığım bir alfabe belleğimde görüntüsüyle öylece duruyor. Bir köşede Atatürk var. Okunması ve yazılması ilk öğretilen kelimelerden biri. Hem de "A" harfiyle başlıyor. Onun yanında bir ya da iki çocuk var. "Başöğretmen" olduğuna göre, bunda da şaşılacak bir durum yok. Çizimle yapılmış kapaktaki kız çocuğunun Atatürk'ün manevi kızı Ülkü olduğu da söylenirdi. Kapaktaki kızın kâhkülleri olmasına rağmen, sınıftaki kızların çoğunun saçları örgülüydü. Alfabenin sayfaları içinde, bu kez renkli olarak çizilmiş çocuklardan kız olanlarınki gibi.

A'yla başladığına hiç kuşkum yok. Ondan hemen sonra B mi geliyordu acaba? İlk gün ev ödevi olarak "A" yazmamız istendi. Kaç defa yazılacağıysa söylenmedi sanki. Sıklığı ve miktarı anlatmak üzere, A ise söz konusu olan, "A bellenecek" denirdi. [Bu, A'nın çocuk kafası içinde şekillenip kalem ucunda belli olması anlamına mı geliyordu, yoksa toprağı beller gibi bir işlem yapılması mı gerekliydi, orasını bilemiyordum.] Eve gelir gelmez karalama defterini açıp ben de işe koyuldum. Babam çakı ile açmış olduğundan, kalemlerimin ucu da yeterince sivriydi. Kendi kendime birkaç deneme yaptıktan sonra, benim yazdığımın sınıfta öğretmenimin yazdığına ya da alfabedekine

benzemediğini üzülerek farkettim. Her denemede, A'nın ev çatısına benzeyen ana çizgilerinden sanki daha fazla uzaklaşıyordum. Tam o sırada bir şey oldu. Annemden yardım istedim ya da o benim yaptığımı -aslında yapamadığımı- gördü. Duruma müdahale etme ihtiyacını hissetti. Yanıma gelerek nasıl yapmam gerektiğini, deftere birkaç tane A'yı yanyana yazarak gösterdi. Sıra bana geldiğinde ne yaptığımı dikkatle izliyordu. Ama A'yı beceremiyor, çatısını bir türlü beklendiği gibi çatamıyordum. Evde misafir bir hanım vardı -bu muhtemelen yengem olabilir- ve geç olmadan çarşıya çıkmaları gerekiyordu. Annem dikkatli ve özenli olmam gerektiği hususunda birkaç kez sabırsızlıkla uyardıktan sonra, elime bir şaplak indirdi. [Yengemin yanaklarının kızardığını bugün bile görür gibiyim.]

Sınıfta okuyup yazmayı en geç öğrenenlerden biri oldum. Ama bunun, ilk günden A'yı beceremememle ve annemden yediğim o şaplakla bir ilişkisi olduğuna emin değilim. [Ne var ki, bakarak öğrenme-göstererek öğretme konusunda hep şüpheci oldum.]

Küçükken solak olan annem, sağ eliyle yazması için öğretmenden şaplak yemiş, her iki elini yazıda ve her türlü işte rahatlıkla kullanırdı.

Doğru Cevabı Bulunca Yanan Işık

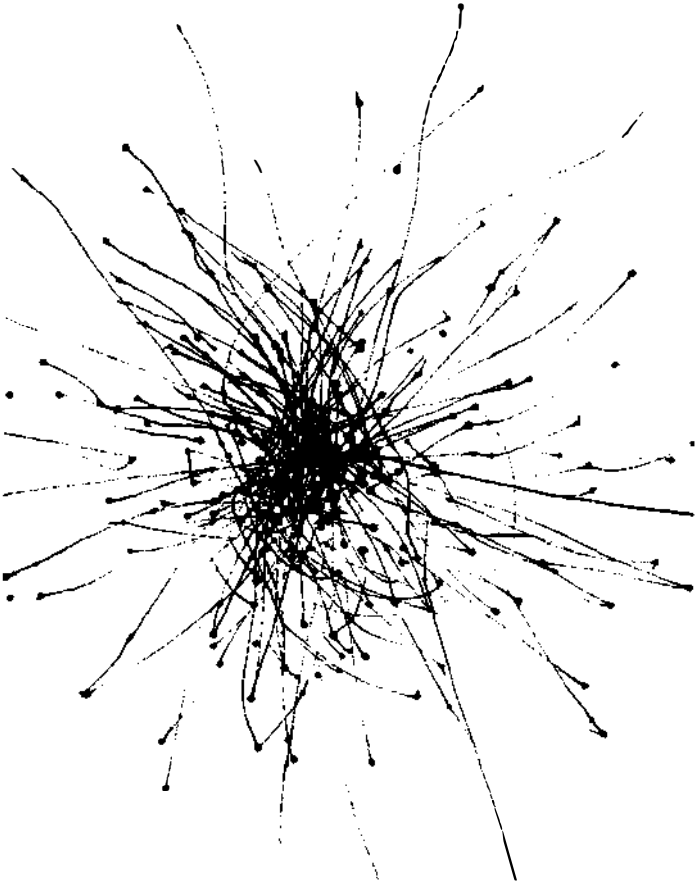

Bir eşleştirme oyunuydu. Kutunun içinden çıkan cinsinden. Ülkelerle oralarda yaşayan insan tipleri mi eşleştiriliyordu? Hepsinin ayrı ayrı fotoğrafları mı vardı? Pigmelerin orada olduğuna eminim. Kulakları, asıl kulak memeleri neredeyse çenelerine kadar sarkmış ve küpeli. [Aradan onca yıl geçtikten sonra otobüste, metroda, sokakta benzeri halkalardan takarak kulak memelerini uzatanların bolca görülmeye başlayacağını söyleselerdi de ben inanmazdım.] Oyun nasıl kuruluyordu, kaç ayrı sayfada kaç ayrı versiyonu vardı; zorlasam da hatırlamam mümkün değil. Sadece doğru eşleştirmeyi yaptıktan sonra, devre kapanıp köşede bir ışık yandığı bugün hâlâ gözümün önünde. Bir de oyunun avuç içine ancak sığan kocaman bir yassı pille çalıştığını hatırlayabiliyorum.

Öğretici oyunlardan biri olmalıydı. İşte dünyayı, halkları -ırkları, renklerini?- bayrakları tanıtmaya çalışanlar türünden. Bütün eşleştirmeleri yapabildikten ve handiyse ezberledikten sonra bile vazgeçmemiştim. Dünyanın çeşitliliğine dair hayaller kurmama yardım ediyordu. Belki en çok minik lambasını yakmayı becermek hoşuma gidiyordu.

Lambalı eşleştirme oyununun atlasları sevmemde önemli rol oynamış olması muhtemel. En çok da -galiba annemin öğrenciliğinden kalan- kırmızı ciltli ve sırtındaki cildi sıyrılıp kaybolmuş olana düşkündüm. O atlasta dağların kahverengiyle, vadilerin ve ovaların farklı tonlarda yeşille (ya Gobi, Taklamakan filan hangi renkle gösteriliyordu?) boyandığı o "fiziki" sayfalarına bayılırdım. Havadan dünyaya bakar gibi. O atlastan sonra, öğrencilik hayatım boyunca çok farklı atlaslarım oldu. Hepsi unutuldu gitti. Kırmızı atlas ise belleğimde durakaldı.

Kutu oyunlarından en kolay oynadığım "kızma bayan"dı. Ona bazılarının "kızma birader" dediği de olurdu. Zarların

yardımıyla karelerin üzerinde ileri geri hareket ediliyor ya da duruluyordu. [Zarın, rastlantı-ihtimal hesabı türünden daha karmaşık şeylerle doğrudan ilişkisi olduğunu henüz sezmemiştim.] En çok, kalabalık bir oyuncu kadrosuyla oynanabilmesi ve oynarken çok konuşulup çok gülünüyor olması beni çekiyordu galiba. Nedense, en çok halının üzerinde oynanan hali güzeldi. Her oyuncunun hoşlandığı ya da uğurlu bulduğu bir renkte piyon seçmesini severdim. Taktiğe yer vermeyen bir oyundu, zar ne derse o oluyor, tam bitirme noktasına yaklaşmışken geri dönülebiliyordu.

Satrancın temellerini, taşların nasıl ilerlediğini, nasıl taş "yendiğini" de o sıralarda öğrendim. Babamın kuzenlerinden birinin evindeydik. O evin en çok içeri doğru derinliği boyuyla orantısız -içerlek- balkonunu severdik. Dışarıya ait bir yerdi ama yine de içerisi gibi duruyordu. Öyle masa filan kurulmadan, sandalye-tahta koltuk üzerinde -belki yanında sarı leblebi (ki biz beyaz olanına "nohut" derdik ve yıllar sonra o büyük şehre yatılı okumaya gittiğimde, o kelimeyi kullanınca kendisiyle dalga geçtğimi sanan çerezciden sıkı bir zılgıt yiyerek bir daha tekrarlamamak üzere doğruyu öğrenecektim) ya da kibrit kutusu büyüklüğünde beyaz peynirle- akşamüstü rakılarının mekânıydı.

Babamın kuzeni o amca, mühendisti; bembeyaz saçları ve kalın camlı gözlükleri vardı ve oldukça hızlı konuşuyordu. Hızla öğrettikten sonra, daha önceden oyunu öğrenmiş olan ve galiba babasıyla oynamaya başlamış olan oğluyla oynamamız istenmişti. Oynadık. Yenildim. Sonra da hep yenildim. Pek fazla satranç da oynamadım. "Savaş alanı"nın bütünlüğünü gereği gibi göremiyor, bir sonrakinden öte yapacağım hamleleri hesaplayamadığım gibi, muhtemel karşı-hamleleri de öngöremiyordum. [Rok yapmayı dahi öğrenmemse yıllar sonradır.]

Toplu oyunlardan en çok tombala beni eğlendirirdi. O oyun kuruşlarla oynanırdı -ki bizim kuruşlarımızı büyükler koyardı- ve ailenin 7'den 70'e tüm bireyleri oyuna katılabilirdi. Hepsi eksiksiz beyaz saçlı ve kadın ve Türkçe'deki pek çok sesi ve kelimeyi bizim gibi söyleyemeyen büyüklerin torbadan çektikleri sayıları okumaya çalışmaları hepimizi güldürürdü. Tek haneli bir taş çektiklerinde mutlaka "yalniz" demeyi ihmal etmezlerdi. Başka bir sayıyla karışabilirlermiş gibi. 6'yla 9'un karışmaması için altlarındaki noktalara bakılırdı. [Şimdi düşünüyorum da rengârenk kartlardaki her sayı sırasında herhalde beşer tane sayı olduğundan bir sırayı tamamlamaya "çinko" diyor olmalıydık. Ben bu kelimenin, 5'le (*cinco*) değil, yemek ısıtmaya yarayan, kuşlu kapakları olup kalaylanan o kaplarla ilişkisi olduğunu sanırdım.] Hepsine, bir üst ya da iki üst, hangi kuşaktan olurlarsa olsunlar "hala" denilen bu kadınlar, genelde ismin hallerindeki takıları da yanlış kullanırlardı.

Oyuncakların arasında tahta olanlar tercihimdi. En çok iki paralel bar arasında aralıksız takla atıp duran hacıyatmazla oynardım.

Hava Durumunu
Haber Veren Dağ Çatalı

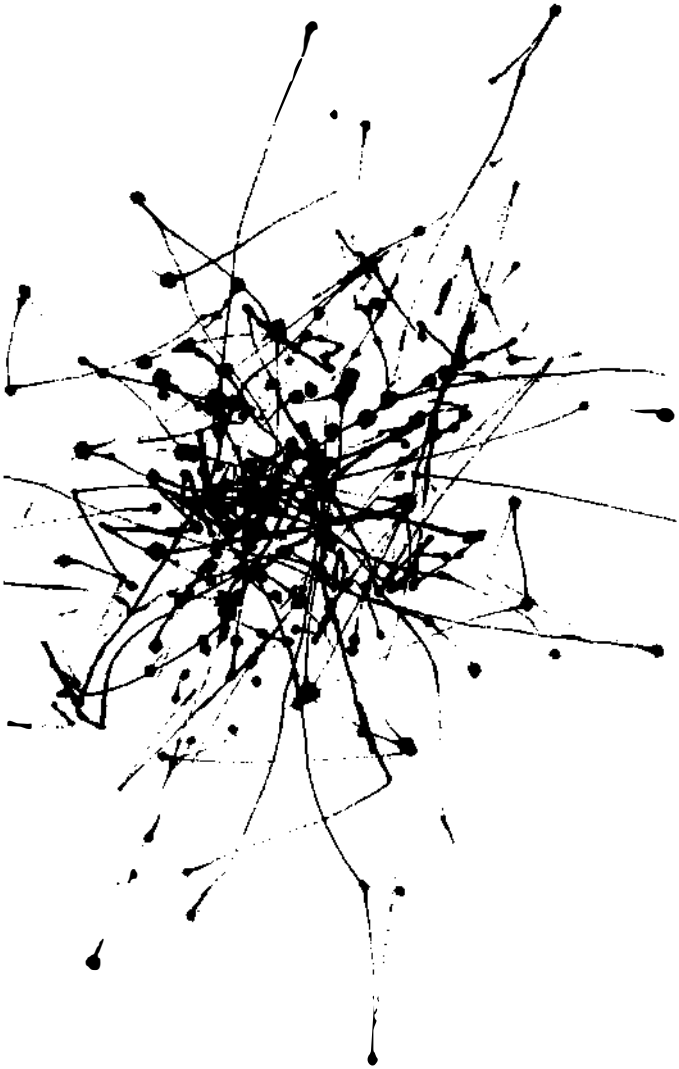

Şehrin neresinden bakılsa görülürdü. Kafayı şöyle bir kaldırmak yeterliydi. Hele denizin kıyısında durunca, hemen karşı kıyıda, denizin bittiği yerde yükselir gibiydi. İçerilere doğru bir tepeler silsilesinin uzantısı ve şahikası değil de düzlüğün ortasında tek başlarına durur gibi iki yüksek dağ. Omuz omuza temas halinde ve önlü arkalı. Öyle ki, tepelerinde bir çatal oluşturarak. Bu yüzden olacak, ikisine tek bir ad verilmiş: Çatalkaya. Bizim yakada oturanlar için ufku sınırlayan kırık çizgi. [Çok sonra, o taraflarda bir tesise inip çıkmak için teleferik yapıldığında, yakından görmek, hatta üzerlerinde yürümek fırsatı bulduğumda, kayalık filan değil, sıradan birer dağ olduklarını anlayabilmiştim.]

Dağ deyince, bizim yakada az arkalarda kalan, kasabanın sınırından geçen şehirlerarası yolun hemen dibinde küçüğü, daha gerilerde büyüğü yükselen o dağları bilirdik. Küçüğüne gitmek ("çıkmak" derdik; ancak, o fiili haklı gösterecek denli yüksek olduğunu söylemek kolay değildi) çok daha kolaydı. Aklımda doğru kaldıysa, üzerinde bir de kır kahvesi (ki biz ona "gazino" derdik) vardı. Daha ziyade bahar aylarının hafta sonlarında maaile ya da birkaç aile beraber, otobüsle gidilir, otobüsten inilince de düpedüz yürünürdü. Yeşili görür görmez yönsüz-yersiz koşmaya başlamak çocukluğa mahsustur. Durur durmaz yapılan ilk iş de papatya toplamaktı. Bir müddet papatya topladıktan sonra, çocuklar birbirlerine ellerindeki demetleri göstererek kıyaslarlardı. Kim daha çok papatya toplamış? Kimin demetinin sapları daha uzun? Daha sonra da, demetler bir koşu annelere verilir, onlar da çocuklarına sarılıp öperek teşekkür ederdi. [Bunlar olurken babalar kimbilir aralarında neler konuşur, akıllarından neler geçerdi?]

Anneye verilebilecek, hatta koparıldığında birkaç dakika yaşayabilecek kadar dayanıklı, hatta çiçekten çok ucunda bir

tür uzantısı olan otlar denebilecek kadar tuhaf da olsalar ben en çok çoban çantalarını severdim. [Bugün düşününce, en çok adları ve o pastoral çağrışımları nedeniyle bu böyle idi, sanırım.] Böylece, papatya toplayan gruptan da biraz olsun sıyrılmış olurdum.

İlkokul çağındayken, mayıs ayı geldiğinde -ki 25 kuruşluk dondurma kotasının "havalar henüz ısınmadı; boğazlara iner" tehdidiyle henüz 35 ya da 50'ye çıkarılmadığı zamanlardı; kotanın kademeli olarak yükselmesi için okulların kapanması beklenmeliydi- sınıfça ya da aynı sınıfın tüm şubeleri hep beraber kıra gidilirdi. Kır niyetine yine aynı alçak tepeye çıkılırdı. Galiba evde hazırlanan kuru yiyecekler de kır kumanyası olarak alınırdı. İlkokulun sonlarına doğru, bu defa arkadaşlarla yaya olarak ya da bisikletle dağın civarına doğru gezintiye çıkmak bir tür özgürlük, başına buyrukluk göstergesiydi. O gezilerden birinde, dağın eteğiyle yolun birleştiği çizgide bir su birikintisinde, yumurtalarından henüz çıkmış kurbağa yavrularını, belki bakıp yetiştiririz ümidiyle kavanozlara doldurmuştuk. O kavanozları nerelerde sakladık, kurbağadan ziyade birer iri virgüle benzeyen o minik varlıklara yem niyetine ne verdik, eziyetlerimize ne kadar katlanabildiler aklımdan gitmiş.

Yavruları içinden topladığımız o su, dağdan inen sayısız sızıntıdan biriydi. Musluklarımızdan akan da o dağın suyuydu. Tadının eşsiz olduğu ısrarla söylenirdi. Sonraları, sular seyrekleşmeye başladığında su, içme suyu olarak kaplara doldurulup biriktirilsin diye, günün belli saatlerinde -ve iyice azaldıktan sonra, geceyarısı gibi bir saatte- şebekeden sınırlı olarak dağıtılmaya başladı. Zaman içinde de giderek tükendi.

Bir de körfezin en dibindeki iki yakaya da hakim orta noktasında [adını okulda şehirden bahsedilen, ilçe isimleri,

dağlar ve nehirleri konu edinen derslerde değil de, onlarca yıl sonra bir meyhane dolayısıyla "Tantalos" olarak öğrendiğim o yerde] arkadaki sıra dağlara bekçilik eden tepeler vardı. Onları her yerden görmek mümkün değildi. Sırtlarında, çok sık olmasalar da, çam ağaçları vardı. Yıllarca, yaz akşamüstleri ve gecelerinde, görülebilecekleri bir yerde durulup bakıldığında, azar azar ve fakat düzenli yangınlarla kel yamaçlara döndüler. [Zamanla imara da açılıp körfezin çevresindeki ilk ve henüz mütevazı gökdelenler ve onlardan oluşan bina grupları da o tepelerde yükseldi.]

Çatalkaya ise, (hava durumunun her dakika ve tüm mecralardan henüz bildirilmediği zamanlarda) bir barometreydi. Kentte havanın nasıl değişeceği çataldan bilinirdi. Anneannemin, "...Çatalkaya kışladı; yağmur yağmaya başladı," diye biten tekerlemesi tanıktır.

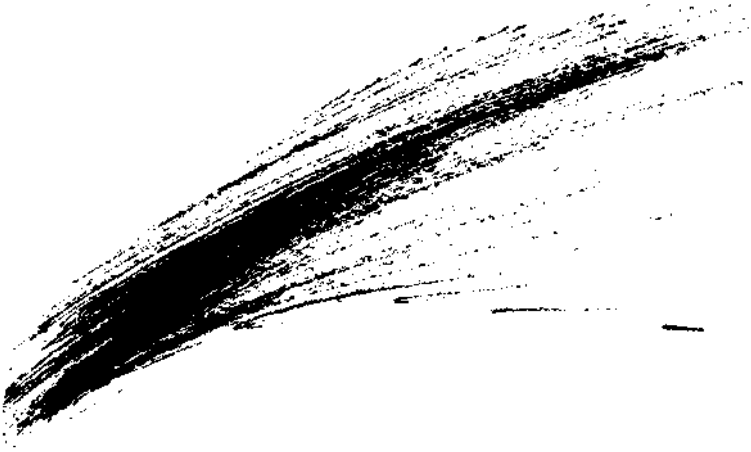

Gazoz Büfesi Üzerinde Yanan Mavi Floresan

Büfe, demir profillerden yapılma kapıdan girer girmez hemen solda. Kırma taş-mozayikten bir tezgâh. Üzerinde bir musluk. Gerektiğinde bir çırpıda yıkanıveriyor. Beyaz beton bir duvar halindeki ekran-perde büfenin yanında yükseliyor. Konserlerde kullanılmak üzere önünde bir de sahnesi var. Tahta seyirci sandalyeleri tam karşıda sıra sıra. Seyircilerin içeri alınmasıyla bir kablonun üzerine dizili ampuller yanıyor. (Bu ampullerin aynısından iki katlı ve cumbalı o ilk evin bahçesindeki asma çardağının altında da sallanırdı. Asmanın korukları özenle toplandıktan sonra, tahta havanda dövülerek bamya pişirilirken domatesin yanında sosa katılırdı. Üzümünü ise galiba hiç yemedim.) Büfecilerden biri, tezgâhın başında durarak kuyruk olmuş müşterilere, içine buz parçaları doldurulmuş kovalarda duran gazoz ve meşrubattan satıyor. Bir başkası sıraların arasında dolaşarak tahta sandalyelerde üzerine oturmak üzere minder, bir diğeri de elindeki açacağı ucundan tuttuğu tahta kasanın kenarına birkaç defa sürterek yine gazoz... Yazlık sinema.

Gösterim başladığında bahçedeki tüm ışıklar söner, sadece büfenin üzerindeki bir ya da iki floresan (nedense hep mavi olarak aklımda kalmış) ışığıyla oynayan filmden dikkati dağıtmasın diye yanmaya devam ederdi. Bu ampuller gösteri sırasında büfenin açık ve hizmette olduğunu gösterdiği kadar, seans sırasında sıkışanlar için hemen arkada bulunan tuvaletlerin yerini de işaret ederdi. Öyle ki, mavi floresan yazlık sinemanın simgesi sayılabilir.

Bir başka simge de film ya da filmler (yazlık sinemada "iki film birden" programının uygulanması sık görülen bir durumdu) bittikten sonra geride, yerlerde kalan boş ayçiçeği çekirdeği (buna her nedense "çiğdem" denirdi) kabuklarının oluşturduğu öbeklerdi.

Kasabada çok sayıda yazlık sinema olduğundan, bunların hemen her akşam ya da iki günde bir değişen programlarından haberdar olmak için kimi zaman gündüz vakti kapılarına kadar gidilip bakılırdı. Kimi zaman, tek reklam aracı olan afişlerini elektrik direklerine ya da palmiye gövdelerine asarlardı. Ama asıl duyuru yöntemleri, içinde bir mikrofon, dışında bir hoparlör düzeneği ile sokak sokak dolaşan otomobiller ya da kamyonetlerden yapılan anonslardı. Bu anonslar mutlaka "alo alo, dikkat dikkat..." diye başlar ve ürünlerini satmak için sadece seslerini kullanmak durumundaki seyyar satıcıların seslerini bastırırdı.

Kasabada azımsanmayacak sayıda kışlık sinema da vardı. Ancak, çocukların 6 yaşına gelene kadar kapalı salonda sinemaya alınmadığı konuşulduğundan, oraya gidecek çağa gelmiş olmak bir bakıma büyümek demekti. İlk defa, öyle pek sinema meraklısı olmayan anneannemin (belki gönüllü olmaktan ziyade kendisine verilen görev gereği) beni bir öğleden sonra matinesine götürdüğünü hatırlıyorum. Eskimoların hayatlarını konu edinen bol karlı bir filmdi.

Kışlık salonlardan ikisi, cepheleri denize bakan köşklere yerleşmişti. Bunlardan biri, iskelenin neredeyse tam karşısında, alçak ve çok karanlık bir zemin-bodrumdaydı. Orada pek bir şey seyretmedim. Yine de mekânın dehlize benzeyen o gizemli girişi, asıl projeksiyon salonundan ya da oynatılan filmden daha ilgi çekiciydi benim için. Üst katında ise, balkonuna çıkılıp oturulan "Halkevi" vardı. [Bu bileşik kelime, bileşimindeki her iki kelime öyle olmasa da kulağıma hep eskiymiş gibi gelirdi. Belki de eski haliyle az çok korunmuş bir binada olmasından dolayı bu böyleydi.] Çarşı caddesi eksen kabul edildiğinde, ilk sinemanın tam simetriğinde yer alan ikincisi ise, alçak zeminin üzerindeki üst kattaydı. Genelde yerli filmlerin oynatıldığı bu sinemanın girişinde bekleme salonu bulunurdu. Bir önceki se-

ans bitip seyircilerin boşalmasını beklerken duvarları dolduran afişlere (özellikle çocukların henüz alınmadığı suarelerde gösterilen, afişlerinde neredeyse tümü siyah iç çamaşırlı aktrislerin resimleri olanlara) bakarak hayallere dalardım. [Bu aktrislerden birinin adı "Devlet Devrim"di. Lenin'in ünlü kitabından esinlenerek bu adı kimin taktığını sonraları kitaptan haberdar olduğumda merak ettim. Ancak bir türlü öğrenemedim.] Bu ikinci sinemanın her yanı, üst katta olmasına rağmen, sanırım hemen arkasındaki sokakta bulunan helalar yüzünden, fena halde kokardı. Giriş katında ise, adına "Avcılar Kulübü" denilen bir yer vardı. Zaman zaman kahve-nargile içen birkaç kişiyi geniş taraçasında görmek mümkün olsa da genelde kapısı bacası kapalı olurdu. Söylenene bakılırsa, içeride kumar oynanırmış. Bu sinemanın adı "Melek", ilkininse (galiba) "Atlas"tı.

Yazlık sinemaların Hayal, Duygu, Simeranya ya da Sayanora gibi fantastik isimleri vardı. Bazılarının da daha farklı çağrışımlar yapan Beyazıt ya da Zafer gibi adlar taşıdığını hatırlıyorum.

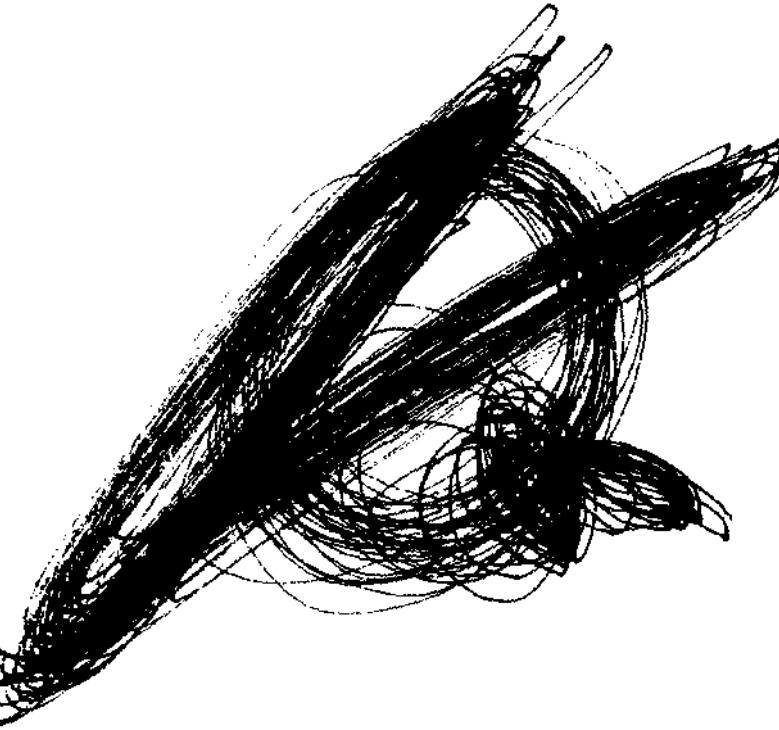

İçinde Deniz Kızı
Süzülen Bayram Çadırı

Çevre ilçelerden birinde kurulmuş olmalıydı. Neşeli-gürültülü bayram eğlenceleri kompleksi. Çocuklu-yetişkinli erkek kalabalığı. Galiba içeride tek-tük kız çocuğu da görülürdü. Panayır bir nevi gösteri sanatları federasyonuydu. Hepsi kendi başına mahir, özerk eğlence erbabının toplandığı sınırlı süreli bir federe cumhuriyet.

Bunlardan o kadar az gördüm ki, benim için hayalle gerçek arasında bir yerde, hayale daha yakın duruyor. Dönme dolap, açıkhava canbazı, hediyelere kırmalı tüfekle nişan alınan tezgâh gibi şeylerin arasında orta boy bir çadır. Çadırın kapısındaki çığırtkan içeride olup biteni bağırıp giriş ücretini topluyor. Girer girmez ortada [bugün, içinde azıcık bile olsa su olup olmadığından emin olamadığım] bir havuz. Havuzun etrafına seyirciler toplanmış. Denizkızına bakıyorlar. Havuzun kenarına tutunmuş, lepiska saçlı, kumaştan yapılma parlak upuzun kuyruğu olan bir düş yaratığı. Sallanıyor. O güne dek gördüğüm balıkların hepsinden farklı, sevecen, gülümseyen bir nazarla seyircilere bakıyor. Çadırın içi çok az aydınlatılmış. Arada bir şeyler seçilebiliyorsa kızın balık vücudundan ve saçlarından yansıyan pırıltılar sayesinde. Seyirciler ender olarak ona bir laf atıyor, daha ziyade şaşkın ve hayran kendi aralarında fısıldaşıyorlar. Gördüklerimden afallamış vaziyette gün ışığına çıkıyorum.

[Denizkızının vücudunun üst kısmında bir mayo mu vardı? Balık bedeni ve kuyruğu nasıl bir kumaştan yapılmaydı? Çadırın rengi neydi? Yanımda hangi arkadaş ya da akraba vardı? Bütün bu soruların cevaplarını daha çadırdan çıktıktan kısa bir süre geçtikten sonra unutmuş olmalıyım. Ama, denizkızının o yok-varlığı, gerçekle kurmaca, insanla balık arasındaki, kandırmaya dahi gerek görmeden düpedüz inandıran yapaylığı asla peşimi bırakmıyor.] Yaşıtım ya da az küçüğüm kız çocuklarına

duyduğum ilginin bilincine vardığım güne kadar, bilebildiğim dünyanın güzelliği olarak denizkızının o çarpıcı gülümsemesi belleğime yapışıyor.

Bayramın dinî ve millî olarak ikiye ayrıldığını ilkokula başlayana kadar bilmezdim. Başlar başlamaz öğrettiler. Millî bayram daha ziyade birörnek kıyafet, bayrak töreni, sağdan soldan hizayı kaybetmemeye dikkat ederek yapılan geçit sırasında kaldırımın kenarına toplaşıp çocuğun geçişini kollayarak el sallayan anne-babalar demekti. (Bu anne-babaların "durumu" bir fotoğraf makinesi almaya elverişli ise, hareket halindeki çocuğu vizörün içine sıkıştırıp o ânı ebedileştirmeye yönelik bir de koşu başlardı.) Dinî bayram ise bir ziyaret programı ve rotası demekti. Üç ya da dört güne sığacak kadar ziyareti peşpeşe ve zaman kayıplarını en aza indirerek planlamak ancak karar süreçlerinin rasyonalize edildiği ailelerde mümkün oluyordu.

Adları ne olursa olsun, her iki bayram da (bayram namazlarındaki sosyalleşme ve kurban kesimindeki seyir de dahil) laik kutlamalardan ibaretti. Dinî bayramlar bir günden daha uzun sürdüğünden [ki öncesi ve sonrasındaki hafta sonlarıyla bayram günleri arasında köprü kurulduğunu hatırlayamıyorum] önceden mutlaka hazırlık yapılırdı. Alışverişin en canlı olduğu dönem bayram öncesine rastlardı. Öncelik çocuklarda olmak üzere, "bayramlık giysi alışverişi", üzerinde en çok konuşulan ve yapılırken zaman harcanan kalemdi. Ancak, sık sık ve dalgalar halinde gelen misafirlere ikram edilmek üzere şekerleme, kahve -çay çok daha az mı içiliyordu?- ve asıl bir ya da iki çeşit likör alışveriş listesine mutlaka dahil edilirdi. Nane, portakal, ahududu en çok tercih edilen likörlerdi. Evsahibi ender rastlanan bir çeşit buldu mu, ikram ederken keyifle övünürdü. Çocuklara da -dopdolu kadehte olmasa bile- likör tutulurdu.

Ziyaretler planlanırken kimi zaman içiçe geçebilen çemberler dikkate alınırdı: Akrabalar, komşular ve arkadaşlar. El öpme ziyaretleri bayramların temel kuralı olduğundan sıra büyüklerden küçüklere doğru belirlenir, programın bir kısmı da kabullere ayrılırdı. Gidilen evde ya da ziyarete gelen ailede çocuk, hele akran çocuk varsa o zaman oynamak da mümkün olurdu. Anne- baba ziyaret hazırlığı yaparken ya da evde ziyaretçi yokken sokakta oynama fırsatının doğduğu görülürdü. Çocuklar bayram coşkusuyla, bir teneke tabancanın ucuna yerleştirilerek ya da incecik bir tel kancadan havaya (yere) fırlatılarak patlatılan mantar ya da bir bant üzerine yapıştırılmış olup eczası yere sürtülerek çatırdatılan çatapatla bayramın coşkusuna katılırdı. [Bu minör patlayıcılar sonradan yasaklandı. Zaten çocukların çıkabileceği bir sokak da pek kalmadı.]

Bayramın süresi dolar, ziyaret programı hep bir eksik kalırdı. O gidilecek olup da gidilemeyen yer neresi ise bir dahaki sefere, alınganlık büyümesin diye, program o evden başlatılırdı... Sahilin tam karşısındaki üç (?) katlı apartmanın merdivenlerinden en yukarı çıkıp kapıyı çaldığımızda, karşımıza bir anda ahşap başlığı olan iki kişilik bir karyola çıkmıştı. Karyolada başlarına yemeni bağlı iki kadın yanyanaydı. Ölüm döşeğindeki ana-kız imişler. Bir tanesi yatağın içinde az doğrulup öpülsün diye elini uzatabilmişti.

Bayramın önemli olduğu hissiyle ilk şiirimi, giyinip odamdan çıkmadan önce yazdım. Ne şiir ortada bugün, ne de hatırlamak kabil. Lâkin, içinde -çadırdaki deniz kızına adandığını zannettiğim- bir ipek mendil geçiyordu.

İlkokul çağının sonlarından itibaren ise, bayram tatillerinden en az birinde çevredeki il ya da ilçelerdeki küçük otellere gidilip kalınmaya başlanmıştı.

İncileri Çıkarılmış
Parlak Deniz Kabuğu

Oturma odasının (koltuklar, sehpalar ve büfeden oluşan mekâna bu ad verilirdi; çok daha geniş ve modern döşeli "salon" daha sonra icad edildi; onunla birlikte "salomanje" de; evler tarif edilirken o ikisi birlikte kullanılarak "salon-salomanje" denirdi; ağza çok daha yatkın olan salomanjenin aslının "*salle à manger*" – salamanje yani yemek odası olduğunu ancak ortaokula başladığımda öğrenecektim. Yemek en başlarda, mutfağın tam ortasına yerleştirilen masada yenirdi.) orta sehpasında değilse eğer, çok göz önünde bir yerde dururdu. Dışı parlak ve muntazam, sarı-kahve, iki avuçiçi büyüklüğünde denizkabuğu. İçinde yine muntazam yerleşmiş gibi duran, ortalarında siyah noktalar olan o minik siyah daireler. İçinde misafire tutulan türden bir ya da iki sigara paketi durur muydu emin değilim. (Adına "sigaralık" denen eşyalar genellikle daha parlak ve sentetik bir malzemeden yapılmaydı; içlerinde en az iki ya da üç çeşit -yuvarlak, yassı, sert ya da yumuşak içimli, ki bunlara filtreli sigaranın çıkmasından itibaren "uçlu-uçsuz" tercihi de eklendi- sigara paketi dururdu. Bu eşyalar, ucunda çakmak bulunan ya bir nesne -örneğin bir gondola- ya da bir figür -dans eden bir kız- şeklindeki bir başka eşyayla takım olurdu.) Yuvarlak desenlerin içleri, hatırladığıma göre, çoğu zaman boş duruyor olsa gerekti. Anneannem, deniz kabuğunu annesinin Girit'ten gelirken yanında getirdiğini söylerdi. İçinde incileri varmış, incileri çıkarıldıktan sonra kabuğu kalmış. Benim için Girit -her neresi ise- o deniz kabuğu idi.

"Kurtuluş Savaşı'nda Manisa'dan İzmir'e kaçarak geldik," derdi. Dağlardan dolaşarak Kemalpaşa üzerinden yayan gelmişlerdi. Yol günlerce sürmüştü. [Aradaki mesafeyi düşününce, bu kaçışın birkaç hafta sürmüş olması da pekâlâ muhtemel. Eşyalarının bir kısmını da beraberlerinde getirdiklerine göre, bu kaçışta hiçbir araç ya da hayvanın kullanılmamasına -ya da bu ayrıntının atlanmasına- hep şaşıp kaldım. Üstelik, savaş

sırasında İzmir de işgal altında olduğuna göre, Manisa'dan hem de İzmir'e kaçmak hangi nedenle gerekli olmuştu bir türlü öğrenemedim.] Denizkabuğu da işte bu yolculukta beraberlerinde gelmiş olmalıydı.

Denizkabuğu evden eve gezdi, sedefi eski parlaklığından bir şey kaybetmedi. İnci hikâyesinin doğru olmadığını kestirebilsem de kabuğun nasıl, kimin elinde bu hale geldiğini hiç bilemedim.

Dedemin mendili dişlerinin arasından hiç eksik olmazdı. Küçük bir el havlusundan daha büyüktü. Kimi zaman dizlerinin üzerinde dursa da esas olarak bir ucu dişlerinin arasında, diğer ucu omuzuna atılıydı. Mendil her işe yarıyordu. Saçsız başın terini silmekten, elleri kurulamaya kadar. [40-45 yıl kadar sonra Girit'e gittiğimde, bu mendillerden satıldığını, yaşlıların bu mendilin benzerlerini hâlâ kullandıklarını gördüm.] Dedemin elinde tesbih hiç görmedim.

Bir de siyah deri-kösele, körüklü çizmeleri vardı. Tıpkı tenine giydiği beyaz keçi kılından yapılma fanila gibi dedemin değişmeziydi. O çizmeleri oturduğu köye yakın kasabadaki bir çizmeciye ısmarlama yaptırıyordu. Bir ara, camiye gidip gelenler için çok pratik olan mes-lastik kombinasyonu denendiyse de başarılı olmadı. Dedem bir pazar dönüşünde dışa giyilen lastikleri trende unutup meslerle eve inince mecburen çizmelere geri dönüldü. [Girit'te o çizmelerin aynılarından -bazılarının altı kösele değil lastik de olsa- yapılıp satıldığını gördüm. Mendille o çizmenin de Girit demek olduğunu çok uzun zaman sonra gözlerimle görerek anlayacaktım.]

Girit benim için sokakta, okulda filan kullanmadığımız kelimeler de demekti. Onların farklı olduğunu anlamak için,

ilkokul çağına gelmiş olmalıyım. Dedemin, sayıları, bana söylediğine göre 10 olan kızkardeşlerinden üçünü (o sahildeki apartmanın en üst katındaki karyolada yatan kemikten hayaleti de sayarsam, dördünü) tanıyabildim. Torunlar hakkında konuşmak gerektiğinde, "*zilevi*", "*kuzuli kopelya*" gibi tuhaf kelimeler kullanıyorlardı. Bu kelimelerin anlamlarını, ne demek olduklarını sormadan, durumlardan ve tekrar edildikçe çıkardım. "Zilevi": kıskanç, kıskanıyor; "kuzuli kopelya": çılgın ve yaramaz çocuk demekti. Büyük halalar bunları söylerken sağa sola da göz kırpıyorlardı.

Dedem rakı içerken, -kimi zaman kelimeleri unutup teklese de- usuldan şarkı da söylerdi. Ancak benim bilmediğim o dilde bir şeyler mırıldandığında iki sıra halinde gözyaşı dökerdi. O gözyaşları da Girit'ti benim için.

BİTİRİRKEN

Nesneleri yazarken çocuğun dünyasına içeriden bakmak istedim. Belki de son defa. Yazmaya karar verdiğim anda, Benjamin'in 1900'lerde Berlin çocukluğunu okumaya başlamış, ama bitirmemiştim sanırım. Nasıl oldu da o anda, o kararı verdim bilmiyorum. Bir düşüncenin doğum süreci bilinemez. Süresi kestirilemeyen bu zihin hamileliğinin nasıl bir çiftleşme ya da (çoklu) çarpışma sonucunda oluştuğunu anlamanın bir yöntemi olduğunu sanmıyorum. O düşüncenin ortaya çıkış nedenleri üzerine ise, sadece akıl yürütülebilir. Bulunan nedenler önem sırasına konulabilir hatta. Nasıl'ı ve niçin'i bulmak için ne kadar kafa patlatılırsa patlatılsın, düşünce hakkında bir kanıya varmak ancak o doğduktan sonra mümkündür. Doğmamış düşüncenin dokunulmazlığı vardır.

Düşüncem doğduğu anda, "çocukluğumun İzmir'inin, İzmir'deki çocukluğumun elli yıl önceki nesnelerini yazma" düşünce olarak çıktığı anda, o nesnelerin neler olduğunu biliyordum. Elimin altındaki kâğıda aklıma geldikleri sırayla bir çırpıda yazdım. Düzen ve sıra gözetmeden. Çok daha sonra, o ilk düşüncenin üzerinden bir yıl kadar geçtikten sonra, nihayet yazmaya koyulduğumda, kâğıt parçasında yazılı nesne listesine handiyse eksiksiz sadık kaldım.

Elli yıl öncesinde, belki biraz daha fazla, az bir ihtimalle biraz daha yakınlarda kalmış o şeyleri nasıl yazacağıma dair en ufak bir kurgu yoktu aklımda.

Böyle başladım.

Şeylerin ne olduklarının, bellekte bıraktıkları izlerin keşfine çıktım. Bazı izleri, ayrıntıları, durduklarını sandığım yerde buldum. Öylece duruyorlardı. Ben onları, renkleri, malzemeyi, ışığı, sesi alıp yazıya geçirmesem belki de öylece durmaya devam edeceklerdi. Bu işi yaparken izlerin doğru olup olmadığıyla ilgilenmedim. Başka kaynaklara başvurup sağlama yapmaya kalkmadım. Bulmak, bulabilmek bana yetti. Ne bulduysam aldım ve yazıya koydum. Belleğin oyununu bozmak istemedim. Sadece retrospektif olarak, sonradan değişenleri, düzelenleri, bozulanları, bazı son-düşünceleri -okurun işini zorlaştırmak pahasına- "[ ]" ile belirttim. Bellekte kalanların o eksik, belirsiz, bulutsu hallerini korumak istedim.

Böylece yazıp giderken, beni de ziyadesiyle şaşırtıp heyecanlandıran bir şey oldu!

Hiç bilmediğim, kimselere demediğim, aklımdan bunca sene geçirmediğim, belleğin tozlu katmanları arasına sinmiş şeyler çıkageldiler! Yazının kazı darbesiyle bellekte beliren bu yeni keşifleri, şeyleri sözle aktarmaya kalksam, bulundukları yerden çıkıp gelirler miydi bilmiyorum. Bisiklet tamircisinin vitrinindeki o neon yazı ve o yazının rengi bir anda kalemin ucunda belirdi. Kalemin ucundan yepyeni bir bellek zamanı açıldı. Duygusu, önümde bir anda açılıveren, beklenmedik, hafifleştirici bir özgürlük alanının duygusu idi. Daha sonra başka nesnelerde de böyle keşifler oldu. Bir kere kazımaya başlayan yazının bunca derinlere inip üstelik bir şeyler bularak

yüzeye çıkarabileceğini, bunun, yaşandığında, nasıl bir duygu verebileceğini yazıp yaşayarak (yazıyla yaşarken?) kavradım.

Bir şey daha oldu. Bellekteki şeylerin, imgelerin, ne olduklarının, renklerinin, dokularının, çıkardıkları seslerin, yerlerinin kendi başlarına ("kendilerinde") bir şey olduklarını sanırdım. Bileşimlerinde, belki de onları uzun süre çürümeden saklamaya yarayan o gizemli maddenin formülünde dilin, kelimelerin olduğunu farkettim. Arkadaşların, yerlerin isimleri, oradan buradan kulağa giren birkaç önemsiz söz, hatta seslerin belleğe yapışıp kalmış kimi izleri nesneleri sımsıkı sarıp sarmalıyor ve onları saklayıp zamana karşı koruyordu. Kimbilir çoktandır bilinen bir şeyi yazarak, yazarken bulmanın keyfini çıkardım. Dil, kelimeler, belleğin oksijeni diye bir şey varsa eğer, ona çok yakın bir şey olmalıydı. Belleğin hacminin genişlemesinde, nereden ve nasıl edinilmiş olurlarsa olsunlar, hatta ne anlama gelirlerse gelsinler, kelimelerin payı olduğuna inandım. Bu sadece çocuk(luk) için mi geçerli yoksa hep böyle midir bilemiyorum.

Yazarken, nasıl yazacağımı yazdığıma bakarak gördükten sonra, nesnelerle -daha soyut haliyle şey'lerle- ilgili karşıma çıkan yazıları da bir yandan okudum. Yazdığımı okumama biraz olsun yardımı dokunur ümidiyle. Barthes'ın *Mitolojiler*'de dediklerini pekiştirerek doğrulamak isteyen biri (R. Corsi) nesnelerin durdukları yerde dolambaçlı bir anlatıya koyularak bir anda uyanışlarını rüyalarla harmanlayarak *Ejderhalar* yaratmıştı. Onun yazdıklarında nesneler, başka türden bir yaratıcı yazının vesilesi oluyor, yalın pırıltısız hallerinden çıkıyorlardı.

Sonra, Vilém Flusser'in *Şeyler ve Gayrı Şeyler* başlığında topladığı fenomenoloji eskizlerini okudum. Kitabın başında yazar, etrafındaki şeylerin tanımını yapmaya kalkışarak üstüne bir de onları sınıflandırıyordu. Kullanıp attığı şeylere "ıvır

zıvır" (*dummes Zeug*, şapşal şeyler, tırıvırı) adını veriyordu. Nasıl çalıştığını bilmese de kullandığı, yararlandığı televizyon, otomobil türünden "canavarlar" ise, "gereçler" kategorisine dahildi. (Demek ki, kendi başlarına ürkütücü bir halleri olmayan farklı şeyler, biri hayal gücünden beslenen, diğeri analize girişen iki ayrı yazarın gözünde, kalemlerinde ejderha-canavara dönüşebiliyordu.) Flusser'in şeyler klasmanının üçüncü sırasında "değerler" yer alıyordu. Yazarın evi, yazı makinesi filan bunlardandı örneğin. Bunların yanına, son olarak "doğal şeyler"i koyuyordu. Ona göre bunlar, doğa bilimlerine konu olan şeylerdi. Yazdıklarını okurken, yazdığım nesnelerin pek çoğunun Flusser'in yaptığı klasman dışı, gri alanlarda kaldığını fark ettim. Hava durumunu haber verse bile benim dağ çatalı doğal olduğu kadar başka birçok şeydi aynı zamanda.

Okuduklarımı okurken, şeylerin öyle kolayına hizaya gelmez türden olabileceklerini ister istemez aklımdan geçirdim.

Flusser, daha ileride "gayrı şeyler"e dair yazarken şunları diyordu: "Bugün etrafımızda görünüp şeylerin yerine ikame olan bilgiler daha önceden varolmamış bir türe giriyorlar: Bunlar gayrı şey bilgiler". Hemen sonra da gayrı şeyleri televizyon ekranındaki elektronik imgeler, bilgisayarlarda stoklanmış veriler, ...hologramlar diye örneklemeye başlıyordu. "Yeni çevreyi incelerken, gayrı şeylere yapışmış (tutunmuş) son şeylik kalıntılarını parantez içine alabiliriz. Çevre giderek yumuşak, bulutsu, tekinsiz hale geliyor.." demeye kadar karamsarlığın ucuna gidiyordu. O kadar uca gitmeden, fenomenolojiden medet ummadan eşyanın tabiatının eskizi mümkün olamaz mıydı?

Çocukluk nesneleri hakkındaki yazı bittikten sonra burada yazdıklarım dışında bir şeyler anlatmak istedim mi? Sanmıyorum. Zaman zaman şöyle bir aklımdan geçmişse bile, burada

aktarılmaya değecek kadar belirleyici olmadıkları kesin. Hem zaten yazanın yazılanın kaderini önceden belirlemesi nereye kadar mümkün olabilir? Bu mümkün olsa bile, okuyanın keyfinin yanında esamesi okunmaz.

Elli yıl önceki çocukluk nesnelerinin şu son notta yazılanlar dışında bir şeyler deyip demediğini, dediyse ne dediğini okuyan bilebilir. Tabii okursa.

Şimdi çocukluk defterini kapama zamanı.

İstanbul, Eylül 2016

Meraklı okur için:

-Walter Benjamin, *Berlin Childhood around 1900*, Berlin, Belknap press, 2006.
-Roland Barthes, *Çağdaş Söylenler* (çev. Tahsin Yücel), İstanbul, Metis Yayınları, 2014.
-Riccardo Corsi, *Dragbi*, Roma, Nottetempo, 2015.
-Vilém Flusser, *Choses et non-choses, Esquisses Phénoménologiques*, Nîmes, Editions Jacqueline Chambon, 1996.

Serhan Ada, *Geçen Yüzyılın Ortasında Çocukluk Nesneleri*'ni yazmaya, Walter Benjamin'in *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk*'unu Berlin'de okurken karar veriyor. Bir (çoklu) çarpışma gerçekleşiyor bir anda. Hemen bir giriş yazıyor deftere. "İzmir'deki çocukluğun elli yıl önceki nesnelerini yazma" düşüncesinin cazibesi bir anda sökün eden geçmiş okumalarla; her an tetikte bekleyen nostalji kapanı belleğin delik-deşik, parçalı işleyişiyle; şeylerin öyle kolayına hizaya gelmez, ele geçirilemez niteliği eşyanın tabiatının eskizini çıkarma, çocuğun belleğinde izlerin peşine düşme arzusuyla çarpışıyor.

Yitik zamanın şeylerini, Proust'un yaptığı gibi, tel tel toplayıp "kâğıt üzerinde" yeniden kurmak değilse amaçlanan, nesneleri oldukları halde yakalayıvermek, bugünün düşünce dili ile geçmişteki çocuğun gözlerine yaklaşmak, belleğin oyunlarına kendini bırakıvermek zor iş, hatta imkânsız. Serhan Ada, tam da bunu gerçekleştirmeye girişiyor burada, yazan özne ile yaşanmış nesne (çocukluk ile ona dair bellekteki her şey) arasında fasılasız bir zoom-geniş açı gidiş-gelişi.

Proust'tan, Benjamin'den, hatta Ponge'un "*le parti pris des choses*"undan el alan, son derece özgün bir metin, sıradışı bir bellek kaydı!

"Bazı izleri, ayrıntıları, durduklarını sandığım yerde buldum. Öylece duruyorlardı. Ben onları, renkleri, malzemeyi, ışığı, sesi alıp yazıya geçirmesem belki de öylece durmaya devam edecekleri. Bu işi yaparken izlerin doğru olup olmadığıyla ilgilenmedim. Başka kaynaklara başvurup sağlama yapmaya kalkmadım. Bulmak, bulabilmek bana yetti. Ne bulduysam aldım ve yazıya koydum. Belleğin oyununu bozmak istemedim. Bellekte kalanların o eksik, belirsiz, bulutsu hallerini korumak istedim."

EVEREST
www.everestyayinlari.com
f/everestyayinlari
/everestkitap
/everestyayinlari

TMG
0259462
PYH
TM02599 62PYH

9 786051 854489